

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İHSAN OKTAY ANAR ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TİPLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN KAYA

DANIŞMAN: PROF. DR. İSMET EMRE

AKSARAY 2020

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

İHSAN OKTAY ANAR ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TİPLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN KAYA

DANIŞMAN: PROF. DR. İSMET EMRE

AKSARAY 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 36(otuz altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Gökhan

Soyadı : KAYA

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : İhsan Oktay Anar Romanlarında Psikolojik Tipler

İngilizce Adı : Psychological Types in İhsan Oktay Anar Novels

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Gökhan KAYA

İmza:

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Gökhan KAYA tarafından hazırlanan “İhsan Oktay Anar Romanlarında Psikolojik Tipler” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Prof. Dr. İsmet EMRE

.....

Türk Dili ve Edebiyatı, H. Bayram Veli Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Mustafa KURT

.....

Türk Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz EVAT

.....

Türk Dili ve Edebiyatı, Aksaray Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 05/ 08/ 2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Gökhan KAYA

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay UDİVANOĞLU

İmza

İmza

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İHSAN OKTAY ANAR ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TİPLER
(Yüksel Lisans Tezi)

Gökhan KAYA, Aksaray 2020

ÖZET

Carl Gustav Jung, insan kişiliğine ve ruhuna yönelik birçok kuram geliştirmiştir. Jung'un geliştirdiği bu kuramlardan bir tanesi de üzerinde yirmi yıl çalıştığı "*Psikolojik Tipler*" kuramıdır. Bu kuramla Jung, bireyin dünyayla, insanlarla ve şeylerle ilişkilerini ele alma amacındadır. İlgilerinin ya da libidonun hareketiyle belirlediği, içedönük ve dışadönük olarak adlandırdığı tutum tipleriyle daha özel olarak tanımladığı; düşünme, hissetme(duygu), duyum ve sezgi olarak adlandırdığı işlev tiplerini birleştirerek toplam sekiz tip belirler. Bu sekiz tip her insanda vardır. Ancak baskın olan biri, diğer tiplerden ayrılır. Jung'un bakış açısını diğer meslektaşlarından belirli yönlerle ayırma ihtiyacından doğan bu kuram, insanın ruh dünyasının anlamlandırılıp çözümlenmesine etki eder. Bu etkinin edebî eserlerdeki kişi kadrosunun çözümlenmesinde de kullanılabileceği açıktır. Bu çalışmayla son dönem postmodern anlatı örnekleri kuran İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası*, *Kitab-ül Hiyel*, *Efrasiyab'ın Hikayeleri*, *Amat*, *Suskunlar*, *Yedinci Gün* ve *Galiz Kahraman* adlı romanları tipik açıdan incelenmiş ve bu inceleme sonucunda roman kişilerinin psikolojik tipler kuramında genellikle dışadönük tipler oldukları görülmüş, bu roman kişilerinin psikolojik tipler kuramının tip tanımlamalarına uygunluk gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bilim Kodu : 30201

Anahtar Kelimeler: Carl Gustav Jung, Psikolojik Tipler, İhsan Oktay Anar.

Sayfa Adedi: 135

Danışman: Prof. Dr. İsmet EMRE

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

PSYCHOLOGICAL TYPES IN İHSAN OKTAY ANAR NOVELS

(Master Thesis)

Gökhan KAYA, Aksaray -2020

ABSTRACT

Carl Gustav Jung has developed many theories about the human personality and spirit. One of these theories that Jung developed is the "*Psychological Types*" theory, on which he has been working for twenty years. With this theory, Jung aims to deal with the individual's relationships with the world, people, and things. He defined it more specifically with the attitude types that he named as introverted and extroverted, determined by the movement of his interests or libido; It determines a total of eight clues by combining the types of functions called thinking, feeling (emotion), sensation and intuition. These eight clues are in his human. However, the dominant one differs from the other types. This theory, which arises from the need to separate Jung's point of view from other colleagues in certain aspects, affects the interpretation and analysis of the human spirit world. It is clear that this effect can be used in the analysis of its staff in literary works. With this study, İhsan Oktay Anar's novels *Puslu Kıtalar Atlas*, *Kitab-ül Hiyel*, *Efrasiyab'ın Hikayeleri*, *Amat*, *Suskunlar*, *Yedinci Gün* and *Galiz Kahraman*, who set up recent postmodern narrative examples, were examined with knowledge, and this study examined the types of the novels in the psychological types theory. types were seen, and it was concluded that the psychological types theory of these novel characters were compatible with the type definitions.

Sciense Code: 30201

Page Number: 135

Supervisor: Prof. Dr. İsmet Emre

İçindekiler

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	3
1.1. Carl Gustav Jung.....	3
1.1.1. Psikolojik Tipler.....	9
1.1.1.1. Dışadönük Düşünen Tip.....	12
1.1.1.2. İçedönük Düşünen Tip.....	12
1.1.1.3. Dışadönük (Hisseden) Duygusal Tip.....	13
1.1.1.4. İçedönük (Hisseden) Duygusal Tip.....	13
1.1.1.5. Dışadönük Sezgisel Tip.....	13
1.1.1.6. İçedönük Sezgisel Tip.....	14
1.1.1.7. Dışadönük Duyumsal Tip.....	14
1.1.1.8. İçedönük Duyumsal Tip.....	14
2. BÖLÜM.....	16
2.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	16
2.1.1. Olay Örgüsü.....	16
2.1.2. Dışadönük Tipler.....	20
2.1.2.1. Ebrehe.....	20
2.1.2.2. Arap İhsan.....	23
2.1.2.3. Alibaz.....	25
2.1.2.4. Kubelik.....	28
2.1.2.5. Hinzıryedi.....	30
2.1.2.6. Vardapet.....	32
2.1.2.7. Zülfiyar.....	33
2.1.2.8. Girdbadlı Gazanfer.....	34
2.1.2.9. Frenk Câsusu.....	35

2.1.2.10. Diğerleri.....	36
2.1.3. İçedönük Tipler.....	37
2.1.3.1. Bünyamin.....	37
2.1.3.2 Uzun İhsan Efendi.....	39
2.2. Kitab-ül Hiyele.....	43
2.2.1. Olay Örgüsü.....	43
2.2.2. Dışadönük Tipler.....	46
2.2.2.1. Yafes Çelebi.....	46
2.2.2.2. Kara Calud.....	49
2.2.2.3. Diğerleri.....	52
2.2.3. İçedönük Tipler.....	53
2.2.3.1. Üzeyir Bey.....	53
2.2.3.2. Davud.....	55
2.2.3.3. Diğerleri.....	55
2.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri.....	56
2.3.1. Olay Örgüsü.....	56
2.3.2. Dışadönük Tipler.....	61
2.3.2.1. Ölüm.....	61
2.3.2.2. Okul Müdürü.....	63
2.3.2.3. Resim Hocası.....	63
2.3.2.4. Dede.....	63
2.3.2.5. Aptülkehribar.....	64
2.3.2.6. Kallioğullarından Hamdi'nin Kaynanası.....	64
2.3.2.7. Kallioğullarından Hamdi'nin Karısı.....	64
2.3.2.8. Zekeriya.....	64
2.3.2.9. Aptülzeyyat.....	65
2.3.2.10. Feyyuz.....	65
2.3.2.11. Diğerleri.....	66
2.3.2.12. Hamiyet.....	66
2.3.2.13. Ayvaz Bey.....	67
2.3.2.14. Nafie Kalfa.....	67
2.3.2.15. Diğerleri.....	68
2.3.2.16. Büyük Dede.....	68
2.3.2.17. Zeynelabidin.....	68
2.3.2.18. Sefa.....	69

2.3.2.19. Bestenur.....	69
2.3.2.20. Diğerleri.....	70
2.3.2.21. Muhasebeci Muhittin Kent'in Karısı.....	70
2.3.3. İçedönük Tipler.....	70
2.3.3.1. Cezzar Dede.....	70
2.3.3.2. Diğerleri.....	71
2.3.3.3. Boran Mete.....	71
2.3.3.4. Kallioğullarından Hamdi.....	72
2.3.3.5. İlimdar.....	72
2.3.3.6. Vahşi Bakışlı Oğlan.....	73
2.3.3.7. Salih (Selami Tuz'un Büyük Oğlu).....	73
2.3.3.8. Fezai.....	74
2.3.3.9. Diğerleri.....	74
2.3.3.10. Gülerk.....	75
2.3.3.11. Muhasebeci Muhittin Kent.....	75
2.4. Amat.....	75
2.4.1. Olay Örgüsü.....	76
2.4.2. Dışadönük Tipler.....	78
2.4.2.1. Süleyman Reis.....	78
2.4.2.2. Dişavol Paşa.....	80
2.4.2.3. Ali Reis.....	81
2.4.2.4. Abuzer Reis.....	82
2.4.2.5. İsrail.....	83
2.4.2.6. Diğerleri.....	83
2.4.3. İçedönük Tipler.....	84
2.4.3.1. Daniyal.....	84
2.4.3.2. Nuh Usta.....	85
2.4.3.3. Habil.....	85
2.4.3.4. Kurşunlu Mahzen Kâtibi Hamamcı Musa Efendi.....	85
2.5. Suskunlar.....	86
2.5.1. Olay Örgüsü.....	86
2.5.2. Dışadönük Tipler.....	90
2.5.2.1. Davut.....	90
2.5.2.2. Pereveli İskender Efendi (Cüce Efendi).....	91
2.5.2.3. Tağut.....	93

2.5.2.4. Kalın Musa.....	94
2.5.2.5. Hüseyin Efendi.....	95
2.5.2.6. Rafael.....	96
2.5.2.7. Asım.....	96
2.5.2.8. Diğerleri.....	97
2.5.3. İçedönük Tipler.....	98
2.5.3.1. Eflatun.....	98
2.5.3.2. Şeyh İbrahim Dede.....	99
2.5.3.3. Zâhir.....	99
2.5.3.4. Yedikule Kâhini.....	100
2.5.3.5. Diğerleri.....	101
2.6. Yedinci Gün.....	101
2.6.1. Olay Örgüsü.....	101
2.6.2. Dışadönük Tipler.....	105
2.6.2.1. Paşaoğlu.....	105
2.6.2.2. İhsan Sait.....	107
2.6.2.3. Aman Baba.....	109
2.6.2.4. Culyano Efendi.....	109
2.6.2.5. Diğerleri.....	110
2.6.3. İçedönük Tipler.....	111
2.6.3.1. İdris Amil Zula.....	111
2.6.3.2. Bevval.....	113
2.6.3.3. Ali İhsan.....	113
2.7. Galiz Kahraman.....	114
2.7.1. Olay Örgüsü.....	114
2.7.2. Dışadönük Tipler.....	117
2.7.2.1. İdris Amil Hazretleri.....	117
2.7.2.2. Dayı.....	120
2.7.2.3. Diğerleri.....	121
2.7.3. İçedönük Tipler.....	121
2.7.3.1. Efkan Bakara.....	121
2.7.3.2. Muhtar.....	123
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA.....	130
PROJE DEĞERLENDİRME FORMU.....	132

SİMGELER VE KISALTMALAR

Akt: Aktaran

S. : Sayfa

GİRİŞ

Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi

Muhteva olarak insanı bütüncül açıdan işleyen edebiyat ve psikoloji alanlarının ‘‘bilim’’ rozetini takabilmeleri ve bu ciddiyetle değerlendirilmeleri 19. yüzyılın sonlarını bulur. Ancak elbette ki bu iki alanın tarihleri çok daha eskidir. Öyle ki Schultz’lar modern psikolojinin gelişimini dahi milattan önce 4.-5. yüzyıllara kadar dayandırır. (Emre, 2006, s. 31) Antik Yunan filozofları da modern psikologlar gibi insan ruhunun gizlerini ve sorunlarını irdelemişlerdir. Öte yandan edebiyatın tarihi ise mitlere kadar dayandırılabilir. Hatta dil, matematik veya bilim, din, sanat ve politikayı hikâyenin icâdının yan etkileri olarak görenler bile vardır.[CITATION Jac14 \p 24 \l 1055]

Edebiyat ve psikolojinin birçok açıdan ortak özellikleri vardır. İkisi de insanın fiziksel ve psikolojik yapısını işler; ikisinde de bilinçaltı önemlidir ve katarsis yöntemi uygulanır; çağrışım yöntemi ve hayal gücü her ikisinde de önemliyken, her ikisi de dilden yararlanır ve dile azami önem verir; her ikisi de benzer çözümleme yöntemlerini kullanır. (Emre, 2006, s. 298-344)

Ortak özellikleri bağlamında edebiyat ve psikolojinin bilim olarak kabulünün ardından bir araya gelmesi ve öncü çalışmaların yapılması Freud ile başlar. Ardından Jung, Adler, Lacan, Fromm... gibi bilim insanları bu çalışmaları geliştirerek devam ettirmiştir. Freud, esinlenmeyi ve yaratıcılığı bir çeşit nevroz olarak görür.[CITATION Fat10 \p 156 \l 1055] Sanatçı gerçekte yaşayamadığı şeyleri hayal dünyasında yaşayarak sanat ürünleriyle nesnelleştirir. Yani kendi psikolojik düzleminde olanları edebiyat metni düzlemine aktarabilir. İnsanın psikolojik düzleminin bilim ve sanatların tamamının çıkış noktası olduğunu düşünen Jung’a göre ise yaratıcı kişilik, çeşitli biçimlerde cevaplanmaya çalışılan ama bir cevap bulunamayan bir bilmecedir. (Jung, 2017, s. 133) Jung, Freud’un yazarı nevrotik, yazma sürecini ise nevroz nöbetlerinin bir ürünü olarak görmesine katılmaz. Bu üretim sürecini semptom olarak adlandırmanın sanat eserine ve onun saygınlığına zarar vereceğini belirtir. (Jung, 2017, s. 116)

Bir edebiyat bilimci ile bir psikoloğun inceleme kıstasları farklıdır. Birisi için çok gerekli bir şey diğeri için gereksiz olabilir. Jung’a göre psikolog için en faydalı roman yazarın kahramanlarının huylarını henüz açıklamadığı romandır. (Emre, 2006, s. 310) Jung, böylelikle hem çözümlemeye hem açıklamaya alan bırakmasıyla çözümleme ve açıklama yapılmasını bekler gibi anlam yüklenen romanların psikoloğun işini daha çok kolaylaştırdığını söyler.[CITATION HİL81 \p 56 \l 1055] Her ne kadar iki bilimdalı birbirlerinden faydalanabilseler de edebiyat bilimi psikolojiden yararlanırken, edebiyat bilimcinin psikolojik gerçeklerin her zaman geçerli olmayacağını bilmesi gerekir. (Emre, 2006, s. 332) Nasıl ki bir edebi eser sosyal gerçeklere tam anlamıyla uyum göstermeyebiliyorsa, aynı şekilde psikolojik kıstaslar da her yerde geçerli olmayabilir. Ancak ne olursa olsun bu iki bilimin dirsek teması, karşılıklı veri alışverişi birbirlerinin bakış açısını geliştirecek ve yeni hareket alanları açacaktır. Bu etkileşimin başında da eserlerdeki kişi kadrolarının psikolojik açıdan tahlil edilmesi gelir. Yaşayan, hisseden insanı ele alan psikoloji ile bu insanı yeniden canlandıran, yaratma bilinciyle yeniden programlayan edebiyatın birleştiği kişi kadrolarının psikolojik tahlili, insanın ele alınışında yeni açılar sunacaktır. Sunulan bu açılar, bilimin ve sanatın insana bakış açısını bir adım daha ileri taşıyacaktır. Haddizâtında roman karakterleri sadece psikolojiden ibaret değildir. Roman kişileri, belli bir fikir, belli bir ideoloji, belli bir dünya görüşü, belli bir kimlikle karşımıza çıkarlar. Zaten roman yazarının amaçlarından birinin de güncel yaşamda karşımıza çıkan insanları edebî düzlemde somut hâle getirmeye çalışmaktır. Fakat bu tezin amacı karakter yapılanmasında sadece psikolojik unsurlar temelinde bir değerlendirmedir. Bu münasebetle ele alıp uygulamaya dahil edeceğimiz ‘‘Psikolojik Tipler’’ veya ‘‘Jung Tipolojisi’’ olarak anılan Jung’un geliştirdiği bu kuramla ilgili detaylı bilgi psikolojik tipler başlığı altında verilmeden önce Jung’un psikoloji bilimine getirdiği yenilikler ve bakış açılarına değinilecektir.

1. BÖLÜM

1.1. Carl Gustav Jung

Jung, insan psikolojisini ele alış genişliği bakımından Freud ve Adler' den ayrılır. Carl Jung, hem Freud'un tanımladığı bilinçaltı ve libido terimlerine dikkat çeker hem de Adler'in üstünde durduğu sosyal ilişkileri kabullenir. Bunlara artı olarak Jung, "kolektif bilinçdışı", "arketipler", ve "psikolojik tipler" çalışmalarını eklemiştir. Özellikle arketipler çalışmasıyla Jung, bilinçaltı olgusunu, bilinçdışının girdisi ve değişkeni çok, mistik ve el değmemiş tarafıyla genişletir.

Jung, "Analitik Psikoloji" adını verdiği psikoloji anlayışının bütüncül yapısı nedeniyle edebiyat ve psikoloji ekseninde çalışma yapan bilimciler için daha işlevsel bir yaklaşım sunmuştur. Öyle ki Jung, psikoloji anlayışını Avrupa dışına çıkartıp, dünya dinlerini de kapsayan çok geniş bir zemine oturtmuştur. Buna bağlı olarak Jung, gerek sanat dünyasında gerekse edebiyat dünyasında kendisinden daha çok yararlanılan ve saptamaları daha çok tartışılan bir psikolog olmuştur. (Emre, 2006, s. 85)

Psişeyi, bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye ayıran Jung, bilinçdışını da kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olarak ikiye ayırır. Bu hususta: "Freud için bilinçdışı, özellikle baskılanmış nesneleri içerisine alan bir kaptır. Oysa benim için bilinçdışı, kocaman tarihsel bir depodur." (Jung,1996, s. 168) diyerek farkını ortaya koyar. Kolektif bilinçdışının temeline arketipleri yerleştirir. Kolektif bilinçdışı her insanda doğuşundan itibaren

bulunan, içeriğinde ilk insandan şimdiye dek yaşanan tüm etkileşimlerin, birikimlerin oluşturduğu yapıdır. Kolektif bilinçdışının kökleri kişisel bilinçdışına göre daha derinlere iner. Böylesi devasa bir yapının iletilerini içgüdülerde ve rüyalarda belirlemek mümkündür. “Etyolojik görüşe göre rüyalar türün genetik yapısı içerisine döşenmiş yaşamsal program ile günlük deneyimi bütünleştirme işlevini üstlenir.”[CITATION STE99 \p 83 \l 1055]. Böylelikle rüyalarda çeşitli mitik imgelerin varlığı, kolektif bilinçdışının bir etkisidir. [CITATION FRİ15 \p 27-29 \l 1055]

Hayat akarken birçok imgeyle karşılaşan insanlar bu imgeler hakkında fikir sahibi değildir. Mitolojik imgelerin, tasavvurların gerçek hayata bu denli yerleşimi ve coğrafya, kültür, din fark etmeksizin küçük değişikliklerle dünyanın her yerinde var olması Jung’un dikkatini çekmiş ve insanlığın tamamını kapsayan bir bilinçdışı alana götürmüştür. Jung, kolektif bilinçdışının iletilerini yerel anlatılarda, tasavvurlarda, destanlarda, mit ve masallarda bulmuştur.

“Jung, mitleri incelemek için oldukça zaman harcamıştır; çünkü, onları insan doğasının en temel açıklanmış biçimleri olarak kabul etmektedir. Bir mit olduğu ve sözcüklerle dile getirildiği zaman, onu biçimlendirenin bilinç olduğu doğrudur. Fakat mitin ruhu, yani temsil ettiği yaratıcı dürtü, ifade ettiği ve uyandırdığı duygular, hatta büyük ölçüde ana fikri bilinçdışından gelmektedir. Mitlerin sık sık güneşin doğuşunun, batışını ya da ilkbaharın gelişi gibi doğa olaylarını açıklamaya çalıştığı doğrudur ancak mitler, Jung’a göre bundan daha fazlasını dile getirmektedir. Onlar, insanın bütün bu olayları nasıl gördüğünün bir açıklamasıdır.”[CITATION FRİ15 \p 30 \l 1055]

Carl Jung, araştırmasına başladığında belli başlı figürlerle karşılaşmıştır. “Jung bir defasında bunlardan “ilk imgeler” olarak söz etmiş, daha sonraları bilinç ve bilinçdışının yönlerinin her ikisini de kapsar biçimde, geniş anlamda arketipler terimini kullanmıştır. Jung, arketiplerin insan beyninin ve bilincinin hayvan düzeyinden çıkıp gelişmekte olduğu binlerce yıl boyunca biçimlendiğini düşünmüştür.”[CITATION FRİ15 \p 28 \l 1055]

“Arketipler çok dikkat isteyen, güçlü etkisi olan son derece önemli şeylerdir.” (Jung, 2006, s. 170) “Arketiplerin kabulü bizi epey ileri götürmüş oluyor. Esrarlı duygu izlenerek ortak bilinçdışındaki belirli bir varlığa kadar götürülebildiği takdirde, komşumuzdan sadır olan sihirli ya da şeytanî efekt ortadan kalkmaktadır.” (Jung, 2006, s. 171) Böylelikle Jung, arketipsel çalışmaları neticesinde saptadığı figürleri sınıflandırmıştır.

Carl Jung, çalışmalarının sonuna geldiğinde insana ait, kahraman, sahte kahraman, hilebaz, yaşlı bilge, eşik muhafızı gibi figürlerin yanı sıra; doğadan gelen, ağaç, güneş ve nesnelere ait silah, yüzük gibi figürler keşfetmiştir. Ancak söz konusu arketiplerin en değerlileri, kendilik, benlik, persona ve anima-animus.

Jung' un önemsedığı kendilik olgusu bireyin bilinciyle bilinçdışını hem dengede tutar hem de çevreler. “Jung kendiliğe (self) türlerin asırlardır sahip olduğu yetenekleri doğal olarak içeren ve benliğin üzerinde konumlanan bir anlam yükler.”[CITATION STE99 \p 62 \l 1055] Psişeye destek veren kendilik, aynı zamanda bu hareketli yapıyı tasarlayan ve meydana getirendir.

Kaynağını arketiplerden alan ve iletilerinin genellikle rüyalarda görüldüğü kendilik yapısını Jung, self yani öz diye adlandırmış olup özü bütünlüğün merkezine koymuştur. Çünkü o, erkek ve kadındaki, bilinç ve bilinçdışındaki, iyi ve kötüdeki birbirine karşıt tüm öğeleri birleştiren ve onların biçimini değiştiren bir işlevdir. Ona ulaşmak için kişinin doğasındaki olumlu ve olumsuz yönlerin birlikte kabul edilmesi gerekir.[CITATION FRİ15 \p 80 \l 1055]

Kendilik olgusu bütünlüğün merkezi olduğu gibi, benlik olgusu da bilincin merkezidir. “Çocukluğun ilk evrelerinde kendilikten ayrılarak bilincin merkezi haline gelen, kişinin hayata uyumunu ve tutunmasını sağlayan ruhsal varlık “benlik” olarak tanımlanmaktadır.”[CITATION MÜM13 \p 12 \l 1055] Kendilik ve benlik ne kadar uyum içerisinde olursa birey de o kadar sağlıklı ve kendini gerçekleştirmiş olur.

“Benzetmek icap ederse dünya eriyik bir haldeyken ayın dünyadan ayrılması gibi benlik kompleksi de çocukluğun ilk gelişim evresinde kendilikten ayrılarak vücuda gelir. Benlik bundan sonra Jung'un takipçilerinin benlik-kendilik eksenini olarak adlandırdıkları eksen aracılığıyla kendilikle ilişkisini sürdürür. Kişilik dengesi bu eksene dayalıdır. Benlik bizzat bilincin merkezidir ve “ben” veya “benim” tabirleri kullanılırken bu ima edilir. Bu bizim süreklilik arz eden kimlik bilincimizin sorumlusudur.” [CITATION STE99 \p 63 \l 1055]

Benlikle ilgili fikirlerini bu şekilde ifade eden Anthony Stevens görüşlerini şöyle tamamlar: “Her ne kadar bizler benliği varlığımızın süreklilik arz eden bir merkezi olarak görsek de, esasen o sadece kendiliğin bir idarecisidir... Benlik sanki başlangıçtan beri var olan bilinçdışı rahimden her gün dünyaya geliveren bir bebek gibidir.”[CITATION STE99 \p 64 \l 1055]

Jung kendi buluşu olan gölgeyi şöyle tanımlar:

“Bilinçli davranışın tek yanlı açısından bakıldığında, gölge, kişiliğin aşağılardaki bir bölümüdür, dolayısıyla da yoğun bir direnme ile bastırılmış durumdadır. Ancak karşıtların gerilimini meydana getirmek için, bastırılmış içeriğin bilinç düzeyine çıkarılması gerekir, yoksa ileri doğru hareket düşünülemez. Bilinçli zihin üstte, gölge alttadır; yüksekte olan daima aşağıyı, sıcak soğuğu nasıl ararsa, bilinç de, belki de haberi olmadan, bilinçdışındaki karşıtını arar, onsuz atıllaşır, tıkanır, katılaşır.” (Jung, 2006, s. 134)

Buna ek olarak Ender Gürol da gölgeyi: “Gölge, bir arketip figürüdür, ilkel halk topluluklarında, türlü kişileşmelerle belirir. Bireyin bir parçasıdır, varlığının kopmuş bir bölümüdür; ancak kopmuş dahi olsa, ‘onun gölgesi’ gibi gene de ona bağlı kalır.” Gürol, gölgeyle karşılaşıldığında, kişinin çoğu kez kendisine ait olduğu işlevsel ve davranışsal tipin farkına vardığını söyler. “Ayrışmış işlev ve az gelişmiş davranış tipi, ‘Karanlık Yanımız’dır; etik, estetik, ya da başka sebeplerden benimsemediğimiz bilinçli ilkelerimize karşıt diye bastırdığımız, yaradılışımızda var olan ortak eğilim olarak tanımlar.” (Jung, 2006, s. 69-70)

Gölgenin bünyeleşmesinde bilinçdışının ilkel ve hayvansal taraflarının etkisi vardır. Bilince ulaşamadığı için açık iradeden uzak alt düzeyde bir zevk, ataraksia barındırır. Bilince ulaşması durumunda kişi kural tanımaz, hayvanî, kaba ve öngörülemez tepkiler verir. Toplumdaki kısıtlamalara paralelinde bastırılan gölge, bireyin topluma dâhil olmasına engel oluşturur.

Gölge, arketiplerin tehlike potansiyeli yüksek bir üyesidir. Bebeklikten itibaren beslenen bu durum anne ilgisi arttıkça dışarıya karşı bir güvensizlik ve düşmanlık beslemek suretiyle ortaya çıkar. Gölge, toplumsal tabularla ve yasaklarla büyür. Kişisel bilinçdışından ve kolektif bilinçdışından gelen materyaller gölgede bünyeleşir. Sosyal normların yer bırakmaması ve bilinçle kurulamayan temas neticesinde gölge, kendini genellikle rüyalarda

gösterir: “Rüya gören kişi ile eş cinsiyete sahip uğursuz veya tehditkâr bir figür olarak belirir.”[CITATION STE99 \p 65 \l 1055]

“Bir insan kendi gölgesini değiştiremez fakat onu ayıplayan eleştiren bilincini değiştirebilir. İnsan zayıf yönlerini ifade etmenin yollarını buldukça gölgesi de daha dengeli olmaya başlar. Kişi bu konularda ne kadar katı olursa gölge o kadar yıkıcı olur.”[CITATION Mur16 \p 65 \l 1055]

“Psikologlar, birçok ünlü katili ve zalim diktatörü gölgeleri tarafından ele geçirilmiş kişiler olarak tanımlama eğilimindedirler. “Kurt adam”lar da böyle kişileri temsil ederler. İslam kültüründeki “nefs” olgusuyla benzeşen gölgenin, bütün olumsuz yanlarına rağmen yok edilmeye çalışılmaması, onunla barışık olunması, kontrollü bir şekilde onun kendisini ifade etmesine izin verilmesi gerekir.”[CITATION MÜM13 \p 13 \l 1055]

Her ne kadar zor olsa da gölgeyi kontrol edebilen, onu tanıyan, kendine de kabul ettiren bir birey zor bir eşiği aşmış demektir.

Tüm bunların yanı sıra Jung, gölgenin kesin olarak kötü olmadığını dile getirir ve ekler: “Bastırılan eğilimler, yani gölge, kesin olarak kötü olsaydı, ortada hiçbir mesele kalmazdı. Ama gölge oldukça bayağı, ilkel, uygunsuz ve tuhaftır; tamamıyla kötü değildir. Hatta bir bakıma insan varoluşunu canlandıracak, güzelleştirecek, aşağı, çocuksu ve ilkel nitelikler bile ihtiva etmektir, ama bu gerçekleştirilmiyor.” Bu nedenle de birey toplum hayatına dâhil olmak adına gölgeyi saklarken topluma uyumlu kişiliği ortaya koyar, bu “persona”dır.

Jung’un persona dediği sosyal hayata uyumlu kişilik, kişinin davranış kalıplarını şekillendirir, düzene sokar. Persona, kişiyi bulunduğu ortama göre yönlendirir. Bir çeşit ‘maske’ olan persona, toplumca kabul görme arzusundaki birey bu maskeyi sık sık kullanır. “Jung bu maskeye, bir zamanlar Antikçağ aktörlerinin oynadıkları rolü belirtmek için giydikleri maskenin adı olan ‘persona’ demektedir.”[CITATION FRİ15 \p 62 \l 1055] Ender Gürol “Persona, bireyle toplum arasında insanın nasıl görünmesi gerektiğin bir uzlaşmadır. Çevrenin koşullarıyla, bireyin iç yapısal gereksinimi arasında bir uzlaşma.” tanımlamasını yaptıktan sonra personanın Jung için ne anlama geldiğini bildirir: “Jung :

Persona, işlevsel bir komplekstir; uyum, ya da gerekli uygunluk için oluşmuştur.” (Jung, 2006, s. 39-40)

Persona çocukluktan beri sosyal hayat kurallarının, normların ve dogmaların diktiği bir elbisedir. Bireyin de bu doğrultuda kullandığı birçok elbise olabilir. Her binanın yüzü olduğu gibi her kişiliğin de bir personası vardır. Bizler onun aracılığıyla başkalarından kabul göreceğimizi umduğumuz bir tarzda kendimize çekidüzen veririz. “Persona her zaman için yapmacık bazı unsurları taşımaktadır. Çünkü bunu en gözde eşyalarımızı sergilediğimiz bir vitrin veya insanların bizim hakkımızda iyi düşüncelerini sağlamak amacıyla benlik tarafından görevlendirilen halkla ilişkiler uzmanı olarak düşünebiliriz.”[CITATION STE99 \p 65 \l 1055]

Jung, bilinçdışının da altında, kolektif bilinç dışına ait iki ruh imgesinden bahseder. Bunlar, erkekteki dişilik ilkesi olan “anima”; kadınlardaki erkeklik ilkesi olan “animus”tur.

“...erkekteki ruh imgesine Jung, anima, kadındakineyse animus demektedir. Ruh imgesinin arketip figürü, ruhun tamamlayıcı karşı cinsiyetini canlandırır; ona hem kişisel tepkimizi, hem de karşıt cinsiyetin bireydeki yaşantısını yansıtır. İçimizdeki bireyler olarak taşıdığımız karşı cinsiyetin imgesini canlandırır. Gölgemizi nasıl başka birine yansıtarak yaşıyorsak, içimizdeki temel karşı cinsiyet öğelerini de başkası aracılığıyla yaşamaktayız. Kendi ruhumuzun niteliklerini canlandıran birine bağlıyoruz.” (Jung, 2006, s. 72)

İkili ilişkileri etkileyen anima ve animus doğuştan gelen arketipik unsurlardır. İki cinsin de birbirleriyle olan anlaşma, uyuşma oranını anima-animus belirler. “Aşık olma deneyimi kişinin karşılaştığı kadın veya erkeğin doğru veya yanlış kendi animasının (veya animusun) canlı bir tezahürü olduğu zaman gerçekleşir. Bu son derece etkili deneyim otonom bir kompleks tarafından alt edilmenin ne demek olduğunu gözler önüne seren bir örnektir.”[CITATION STE99 \p 79 \l 1055]

Anima ve animus kolektif bilinçdışının üyeleri oldukları için günlük değişkenlik göstermez. Çağlar boyunca insanda toplanan zevkler ve değerler neticesinde oluşurlar. Erkekteki animanın duyarlılığı onu kadın ruhundan anlayan, onlar gibi düşünebilen bir birey olduğunu gösterir. “Anima tek bir kişilik olarak görülürken animus birçok erkeğin birleşmesi biçiminde yansır.”[CITATION MÜM13 \p 15 \l 1055]

“Anima mantıksız davranışlara sebep olur, animus ise ortaya insanı kızdırıcı konular, mâkûl olmayan fikirler atar. Bunların ikisi de düşlerde sık sık ortaya çıkan figürlerdir. Genel olarak bilinçdışını kişileştirirler... Bilinçdışının kendi başına böyle olumsuz nitelikleri yoktur. Bunlar ancak bu figürlerle kişileştirildiği ve bilinci etkilemeye başladığı zaman ortaya çıkarlar... bunu yaşayan bir erkek, nedeni belirsiz davranışların elinde olur, kadınsa münâkaşacı olur ve konu dışı düşünceler atar ortaya.” (Jung, 2006, s. 259)

Jung’un anima ve animusu bireyin iç dünyasına bu noktasal konumlayışı ikili ilişkilerdeki her türlü verinin, oluşumun ve gelişimin kaynağını göstermektedir. Rüyalar ve muhtelif imgelerde de karşımıza çıkan anima ve animus, sosyal ilişkiler kıstasında da personaya yardımcı olan dengesel etkenlerdir.

Jung, psikoloji anlayışının önemli bir kısmını bilinçdışını aydınlatmaya yönelik olarak kolektif bilinçdışı ve arketiplerden oluşturmuştur. Jung’un bilincin gizlerini çözmek, bilinci kavramak, verilerini düzenlemek ve aydınlatmak için oluşturduğu çalışmaya ise “psikolojik tipler” adını vermiştir. Jung bilincin dış dünyayı çözümlmek, ayrıştırmak ve uyum sağlamak adına kullandığı işlevleri de “duyum”, “düşünce”, “duygu”, “sezgi” olarak belirlemiştir.

Jung, psikolojik tipler çalışması için iki temel davranış da belirlemiştir:

“Bu konu üzerinde uzun uzun düşündüm; sayısız gözlem ve deneyim sonucu, iki temel davranış varsaydım: bunlar içedönüklük ile dışadönüklük idi. İçedönük davranış, kendi içine kapanık, objelerden kaçınan, çekingen, düşünceye dalmaya eğilimli, geri çekilen, çoğunluk savunma durumuna geçmeyi yeğleyen, kendine güvenmeyen bir araştırma pozu ardına saklanmayı sever. Dışadönük ise, kendini kolayca mevcut duruma uyduran, çabuk ilişkiler kuran, kuruntuya kapılmayan, belirsiz durumlar karşısında atılgan bir davranıştır. Birinci durumda, doğal olarak, önemli olan şey süjedir, ikincideyse objedir. Bu gözlemler iki tipin sadece ana çizgileri.” (Jung, 2006, s. 125)

Freud libidoyu cinselliğe bağlar ve cinsel enerji olarak görür. Jung libidoya daha kapsamlı bir anlam yükler: “Libido doğal enerjidir, öncelikle en başta yaşamın amaçlarına hizmet eder.”[CITATION FRİ15 \p 22 \l 1055] İşte bu enerjinin akış güzergâhı bireyin dış dünyaya karşı edinmiş olduğu duruş belirlenmiş olur. Libidonun akışının temel olarak ayrıldığı nokta ise, içedönüklük ve dışadönüklüktür.

Jung'un belirlediği bu tutum ve işlevlerin bireyde oluşan farklı oranları neticesinde temel tipler ortaya çıkar. Bu sınıflandırma girişimi birçok kez olumsuz eleştiriye maruz kalsa da Jung'un bu çalışmayla kastettiği, tamamen aynı insanların bir başlık altında oluşu değil, belirli ortak paydalarda buluşan insanların temsil ettiği özelliklerdir. Sıradaki başlıkta Psikolojik Tipler adlı çalışmayı ayrı olarak ele alalım.

1.1.1. Psikolojik Tipler

Jung'un psikolojik tipler çalışması, bilinç ve bilinçdışıyla ilgili yaptığı çalışmaların en önemlilerindendir. Ancak Jung'tan önce, "Tipolojik psikolojik karakteristiklerin araştırılması hiçbir şekilde Jung'la sınırlandırılmaz. Ortak bir sınıflandırma arayışı kompleks bir veriyle karşılaşan düşünme işlevinin değişmez biçimde tuttuğu bir yoldur ve eski zamanlardan günümüze değin pek çok değişik tipolojiler tasarlanmıştır... Milattan önce 5.yüzyılda yaşamış Yunanlı filozof Empedokles'e göre toprak, hava, ateş ve sudan ibaret 4 unsur Aşk ve Nifak gibi arketipik zıt eş tarafından yönlendirilmektedir... Bu arada Aristotle'in dört kan çeşidi ve Hipokrat'ın dört mizacı sayılabilir." [CITATION STE99 \p 99 \l 1055] Aynı zamanda, " İnsanları tiplere ayırma çabasının eksik bir tarihçesi vardır. Yaklaşık iki bin yıl önce Yunan fizikçi Galen, insanlarda dört ayrı temel davranış farklılığı belirlemeye çalışmış ve onurlu tanımlayıcı terimleri olan (psikolojik yönden safça olmasına karşın) iyimser, sakin, sinirli ve melankolik tipler yaygın konuşma diline girmiştir." [CITATION FRİ15 \p 37 \l 1055]

Jung, 1921'de yayımladığı Psikolojik Tipler adlı kitabının önsözünde bu çalışmanın oluşumunu özetler. Jung çalışmasının yirmi yıla varan uğraşının ürünü olduğunu söyler ve ekler:

"Uygulamalı psikoloji alanında düşüncelerimin yavaş yavaş oluşmasının sonucu, bir psikiyatrin sinir hastalıklarının tedavisinde edindiği sayısız izlenimler ve yaşantılardan, her türlü toplum düzeyindeki kadın ve erkeklerle yapılan görüşmelerden, kendi dost ve düşmanlarımla olan kişisel ilişkilerimden ve kendi psikolojik özelliğimin eleştirisinden doğup biçimini bulmuştur." (Hall-Nordby, 2016, s.103)

Jung bilincin, zaman içerisinde bilinçdışından evrimleştiğini düşünür.[CITATION Mur16 \p 23 \l 1055] Bilinçdışının bilinçten önceden beri var olduğuna değinen Jung, doğum ve çocukluk döneminden sonra benlik olgusunun oluştuğunu söyler. Bu oluşum esnasında çevreyi kavramaya çalışan birey, Jung'un işlev dediği dört başlıktan faydalanır. Duyu organlarının yardımıyla algıladığımız duyum, idrak etmemizi ve kavramamızı

sağlayan düşünce, yargılayan ve değerlendiren duygu, henüz gerçeğe yansımamış ancak gerçekleşme ihtimalinin zihne gelmesi sezgi.

“Dört ruhsal işlevin dördünü de birbirine denk ölçüde geliştirebilme gücünün insanda bulunduğu inanmıyorum. Bu, bizim tanrılaşmamız anlamına gelir ki, böyle bir durum kuşkusuz asla gerçekleşecek şey değildir.” (Jung, 1996, s. 128) “Bu dört işlevsel tip bilincin deneyimler doğrultusunda sergilediği belirgin araçlardır. Duyum herhangi bir şeyin var olduğunu bize bildirir; düşünme bize onun ne olduğunu anlatır; duygu bize kabul edilebilir olup olmadığından bahseder; sezgi ise onun nereden gelip nereden gittiğini açıklar.” (Jung, 2009, s. 61)

Jung, kişide düşünme eyleminin gelişkin olması neticesinde duyma gücünün ona nazaran daha gelişmemiş nitelik taşıyacağını savunur. “Düşünmede yetkinlik kazanan kişi, duyguda böyle bir aşamaya ulaşmaktan uzak bulunur kuşkusuz; çünkü düşünme ve duyma aynı zamanda sürdürülen bir etkinlik değil, karşılıklı birbirinin yoluna duran, birbirini engelleyen işlevlerdir.” (Jung, 1996, s. 17) “Jung, duygu ve düşünmenin rasyonel, duyum ve sezginin ise irrasyonel fonksiyonlar olduğu kanâatindedir.”[CITATION STE99 \p 88 \l 1055]

Bu dört işlev bireyin psişe haznesinde aktif olarak mevcuttur. Fakat birey, dış dünyayla bağlantıya geçildiği zaman bunlardan birisi daha çok kullanır. Bu işlevlerin de çıkış şekli ise daha önce de değindiğimiz “içedönüklük ve dışadönüklük” tutumlarından birine yönelmesiyle gerçekleşir.

İçedönük tutumda Jung’un ruhsal enerji dediği libido bireyin iç dünyasında dolaşıma girer. Kezâ aynı şekilde içedönük bireyi harekete geçiren uyarıcı dolaşım da yine bireyin iç dünyasındadır. İçedönük birey insanlara ve objelere belirli bir mesafede durur. “... bir içedönük kendine sakladığı, kararsız, düşünceli çekingen bir yapısı vardır. Nesnelere karşı çekingendir her zaman bir parça savunmadadır ve şüpheli tetkiklerin arkasına sığınmayı yeğler.”[CITATION STE99 \p 89 \l 1055] Harekete geçmek yerine iyice bir düşünür. Kendi çıkarımları ve duygusal yönelimleri her zaman daha önemlidir.

“İçedönüğün düşünür yapısı onu eylemden önce daima düşünüp taşınmasına, ince eleyip sık dokumasına iter. Bu, ister istemez, onun eyleme geçmesini yavaşlatır, çekingenliği, güvensizliği onu duraksatır, dolayısıyla dış dünyaya kendini uydurmakta güçlük çeker.” (Jung, 2006, s. 135) İnsanların içinde olmaktan hoşlanmaz dolayısıyla çoğunluktan

herhangi bir beklentisi yoktur. Az insanla kendilerini rahat hissederler. Uyarıcının azlığı kendi iç dünyasına odaklanmayı daha çok artırır.

Dışadönük tutum, objelere yakın olan, libido yani ruhsal enerjinin dış dünya merkezli olduğu bir davranıştır. “ Tipik olarak, bir dışadönük içinde bulunduğu duruma kolayca uyum sağlayabilen girişimci, dobra ve düzenleyici bir yapıya sahiptir, çabuk ilgiler kurar, olası yanlış anlamaları bir kenara bırakır, bilmediği olaylara dahil olmak için hiç düşünmeden güvenle harekete geçer.”[CITATION STE99 \p 89 \l 1055] Sosyal ve aktif özellikler gösterir. Çevresiyle iyi geçinir. Gündemde olanı ve genel geçer olanı beğenir, kalabalıktan mutlu olur ve rahat iletişim kurabilirler.

Yeni ve farklı durumlara ilgisi ve uyumu üst düzeydedir. “ Yeni, bilinmeyen durumlar onu büyüler. Bilinmeyeni yakından tanımak için can atar. Genelde, ilkin eylemde bulunur, sonra hareketi üzerinde düşünür. Dolayısıyla, eylemi hızlıdır, duraksamalara, kuruntulara yer yoktur.” (Jung, 2006, s. 135) ve iyimser ve coşkulu olma eğilimindedirler.

Birey içedönüklük ile dışadönüklüğü eşit olarak depolar. Fakat bilince varan, bilinçte ağır basan mutlaka birisidir. Diğer bilinçdışında kalır. Anlık ve dönemsel olarak yer değiştirebilirler. Örneğin bir dışadönük birey bazı konularda içedönük gibi davranış sergileyebilir. Bu zıt durumun aktif olmasını Jung şöyle açıklar:

“Ancak hiç kimse sadece içedönük ya da dışadönük olmayıp, potansiyel olarak her iki davranışı da içinde sakladığından -kendini dış dünyaya uydurmak için ancak bunlardan birini seçmiş bulunduğu göre- içedönüğün içinde, bir yerde, uyur durumda, gelişmemiş halde, dışadönüklüğün saklı bulunduğu, öte yandan ise dışadönüğün içinde içedönüklüğün, benzer bir biçimde, gölgede yaşamını sürdürdüğü sonucuna varmak zorundayız. İşte böyle, içedönüğün içinde dışadönüklük vardır, ancak, bilinçli bakışı daima süjeye yöneldiği için bu davranış bilinç dışındadır. Kendisi objeyi görmüyor değildir, ancak obje hakkında, ya yanlış kanıları vardır, ya da obje baskı altındadır, bu yüzden elinden geldiğince, sanki obje korkunç ve tehlikeli bir şeymiş gibi, ondan kaçınmak ister.” (Jung, 2006, s. 136)

Söz konusu iki ana tutum ve dört işlevin birbirleriyle oluşturduğu farklı kombinasyonlardan birbirinden bağımsız sekiz psikolojik tip meydana gelmektedir. Bahis konusu tip kavramı bütün olarak “tek tip” bir modele karşılık olarak değil, benzer özellikler sergileyen bireylerin oluşturduğu grup olarak düşünülmelidir. İki davranışın da temel ve ayırt edici özellikleri bireylerde farklı şekillerde meydana gelir. Bireyler de bunları daha başka şekillerde dışarıya gösterir.

1.1.1.1. Dışadönük Düşünen Tip

Düşüncenin dış dünyaya yöneldiği bu tipte yaşamın amacı düşünmektir. Her zaman için mantıklı ve akılcı olunması tercih sebepleridir. Disiplinli oluşları nedeniyle iş alanında başarı sahibidirler. Dışadönük düşünür tip düşünce yapısı sosyal, ekonomik, siyasi durumlara göre şekil alır. Meseleleri açıklamada ve karmaşık durumları çözmede uzadırlar. Düşünme eylemi hayatlarının merkezlerinde olduğu için duyguya, hislere önem vermezler. Bu sebepten soğuk ve mesafeli algılanabilirler.

Dışadönük düşünür tipin gölgesi dışadönük duygusaldır. Bu tipteki insanlar duygularını öteledikleri, bastırdıkları ve değersiz gördükleri için duygularını kontrol edemezler. Bir anlık iniş çıkışlar yaşarlar.

1.1.1.2. İçedönük Düşünen Tip

İçedönük düşünür, iç gerçekle ilgilenir, toplumun içinde olmaktan haz etmez. “Bu tipteki insanların etkinlikleri zihni mülahazalara dayalıdır fakat bunlar iç kriterler tarafından yönlendirilir. Dış dünyada yer alan olaylara pek az ilgi gösterme eğilimindedirler ve esas itibariyle teori ve fikirlere ilgi gösterirler.”[CITATION STE99 \p 94 \l 1055] Kendi teori ve fikirlerine yönelir. Böylelikle zihinlerinde farklı fikirler üretmek yeni pencereler açarlar.

Gölge işlevi dışadönük duygudur. “ Bu fonksiyon dış nesnelerle irtibat halindeyken etkinlik kazanır, fakat içedönük düşünürler, duygularını teşhis etmede ve bunları başkalarıyla paylaşmada birtakım güçlükler yaşarlar.” (Jung, 2006, s. 94-95) Felsefeciler ve entelektüeller bu tip gruba girer.

1.1.1.3. Dışadönük (Hisseden) Duygusal Tip

Bu tip genel olarak değerli sayılan her şeyi benimserler. Bu nedenle yaşadığı çevreye ve zamana uyum noktasında sıkıntı yaşamazlar. Çevresine faydalı olmaya yönelik olarak sosyal iyileştirme hareketlerinde istekli olur. Duygularının iniş çıkış aralığı yüksek olabilir. Bu durum genelde düşünmeyi beklemeye alan kadınlarda görülebilir. “Sonuç olarak bu kişiler nazik ve geçimlidirler. Kendi başlarına kalmaktan hoşlanmazlar ve iç gözlemi marazi ve depresif olarak nitelerler. İş arkadaşları ve dostları arasında popülariteleri vardır.”[CITATION STE99 \p 95 \l 1055]

Bu tipin gölge işlevi içedönük düşünmedir. Genişlikten uzak, kaba ve olumsuzdur. Bu tip gruba aktörler, medyatik şahsiyet vb. girebilir.

1.1.1.4. İçedönük (Hisseden) Duygusal Tip

Kendilerine özgü zevkleri olan bu tipler genelin yöneldiği zevklerden uzaktırlar. “ Bunlar genelde sessiz, geçit vermeyen, zor anlaşılır tiplerdir. Uyumlu, çarpıcı, etrafa hoş sükûnetli bir izlenim verirler. Diğerlerini etkileme tesir etme veya bir şekilde onları değiştirme amacı gütmazler. Başka birinin hakîkî hislerine tepki göstermede pek fazla çaba harcamazlar.”[CITATION STE99 \p 96 \l 1055] Kendi yakın çevreleri içerisinde gizledikleri hisleri rahatlıkla dile getirirler.

Gölge işlevi dışadönük düşünmedir. “Bu düşünme tarzı somut ve ilkeldir fakat dışadönük olduğundan körü körüne nesnel gerçeklere dayanma eğilimindedir.”[CITATION STE99 \p 96 \l 1055]

1.1.1.5. Dışadönük Sezgisel Tip

Sezgi yeteneğiyle var olan bu tip, genellikle olabilecek şeylere odaklanır. Yeri belli, bilinen şeylerden haz almaz. Toplumun geleneklerini önemsemez, yeni bir durumun takibindeyse diğer insanların duygu ve inançlarını es geçer. Nesnelerin ne iş yaradıklarına odaklanırlar. “Dışadönük sezgiseller belli bir duruma ilişkin gizli olasılıkları fark etmede başarılıdırlar. Fakat düşünmeyi yardımcı bir fonksiyon olarak kullanmadıkları takdirde, başlattıkları projeleri yürütemeyip, doyurucu bir netice elde edemezler. Yenilik onlar için fazlasıyla ödüllendiricidir ve rutin şeylerden sıkılırlar.”[CITATION STE99 \p 97 \l 1055]

Gölgesi içedönük duyumdur. Bastırılmış duyumlarını fark ederlerse onları sezgi sanıp yanlış yorumlayabilirler.

1.1.1.6. İçedönük Sezgisel Tip

İçedönük sezgi dış olasılıklarla ilgilenmez fakat nesnel bir objenin kendisinde açığa çıkardığı şeyle ilgilenir. “Bu tip insanlar somutlaştırma eğilimindedirler. Bunlar fikirleri, imgeleri veya iç görüşü gerçek nesneler olarak ele alırlar.”[CITATION STE99 \p 98 \l 1055] Dışa dönük adına sıra dışı, ilginç ne varsa ilgilenir. “Hayaller göre, dinle ya da evrenle ilgili, rahiplerin kehanetlerini andırır rüyaların ya da tuhaf fantezilerin hepsini, ortaçağ insanının Tanrı’yı ve şeytanı kabul ettiği gibi gerçek olarak kabul eden tiptir.”[CITATION FRİ15 \p 56 \l 1055] Kendilerini ifade etme rahatlığına ulaşmak adına gizli topluluklara, tarikatlara katılım sağlayabilirler.

Gölgesi dışadönük duyumdur. Çoğunluğun bilinçaltında bulunmasından ötürü birey nesnel gerçeklikten uzaklaşıp ayrılma tehlikesi altındadır.

1.1.1.7. Dışadönük Duyumsal Tip

“ Temelde bu tip insanlar nesnel gerçekle, gerçekte nesnelerin nasıl olduklarıyla ilgilenirler. Esasen bu kişiler detaylardan hoşlanırlar ve soyutlamalara, değerlere veya anlamlara ayıracak pek fazla vakitleri yoktur... Anı yaşamayı tercih ederler.”[CITATION STE99 \p 92 \l 1055] Neşe ve eğlence doludurlar, çevrelerini sorgulamazlar. Herhangi bir duygu ve ya durumda derinlikli yapıdan hoşlanmayan, yüzeysel insanlardır.

Gölge işlevi içedönük sezgidir: “ ki bu sezgi hadiselerden bağımsız, içsel olaylar tarafından harekete geçirilir... Birden bire küçük bir nedenden ötürü düşman veya paranoyak olabilirler.”[CITATION STE99 \p 92 \l 1055]

1.1.1.8. İçedönük Duyumsal Tip

İçedönük duyumsal tipler izledikleri bir şeyi unutmazlar, detaylı bir şekilde hatırlarlar. Fotoğrafik bir zihin dünyasını sanatla birleştirmeleri durumda sayısız imaj belleklerinde oluşur. “Jung’un deyişiyle “Dışadönük duyumsal tip nesnel etkilerin kuvvetiyle idare edilirken, içedönük tip nesnel uyarıcının harekete geçirdiği öznel bir duyum tarafından yönlendirilir”... Bu tip insanlar manzaraları, renkleri, kitap metinlerini ve benzeri şeyleri canlı bir şekilde hafızalarında tutabilirler.”[CITATION STE99 \p 93 \l 1055]. “Genellikle zihinleri kolektif bilinç dışından gelen imajlarla doludur. Gerçeğin tam ve kesin bir gözlemi bile öznel etkenin çalışmasını engellemez. Bu insanlar otobüslere veya tramvaylara bakarken bile ateş kusan canavarları, insan yüzü ağaçları ve birden canlanan cansız maddeleri düşünürler.”[CITATION FRİ15 \p 54 \l 1055]

Gölge işlevleri dışadönük sezgidir. “ İçedönük duyumsal tipler sahip oldukları azıcık sezgiyi kullanmaya kalktıklarında genellikle herhangi bir olaydaki yanlışlığı tespit ederler, iyi şeylerin mahzurlu yönlerine dikkat çekerler.”[CITATION STE99 \p 93 \l 1055]

İnsan tabiatı gereği karmaşık bir yapıdır. Bir sınıflandırma yapmak adına bu bahsettiğimiz iki tutum ve dört işlevden baskın olanı tespit etmek yeterli olacaktır ancak yardımcı işlev veya gölge işlev devreye girerek durumu karmaşıklığa sebeb olacaklardır. Tipler özgün bir durumda var olamazlar. Birey sadece bir tutum veya işleve sahip olamaz. Herkes birer sentezdir. Kimilerinde hangi tipe ait olduğu belirgindir, kimileri içinse bunu belirlemek epey zordur. Bu tiplerin birbirlerine karşı üstünlükleri hakkında ise Jung şöyle söyler:

“Elimizde Şu ya da bu işlevin öbürlerinden üstünlüğünü belirlememizi sağlayacak bir ölçüt bulunmamaktadır... Canı sıkılan kimseler, sezgiyi öbür iŐlevlere üstün tutmaya eğilim gösterir, bu işlev bir soyluluğu içerir onlar için. Duygusal tiptekilere gelince, kendileri kadar gerçekçi olmadıklarını ileri sürerek başkalarını hep kendilerinden aşağı düzeyde g r rl r. Kendi yapıp ettikleri doğru, baŐkalarınınkini ise d Ő ürünü ve gerçek dıŐıdır. Herkes, kendisindeki en gelişmiş temel işlevi, dünyada var olan en yüce nesne sayar. Bu bakımdan, hepimiz de en ağır yanılgılara düŐme tehlikesiyle karşı karŐıyayızdır.” (Jung, 1996, s. 74)

2. BÖLÜM

İNCELEME

2.1. Puslu Kıtalar Atlası

İncelememizde kitabın 54. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.1.1. Olay Örgüsü

Anar, Puslu Kıtalar Atlası'nı çerçeve hikâye tekniğiyle yazmıştır. İç içe hikâye anlatımlarının olduğu roman yedi ana bölümden ve on sekiz ara bölümden oluşur. İhsan Oktay Anar'ın ilk romanı olan Puslu Kıtalar Atlası, 17.yüzyılın İstanbul'unda geçer. Ebedilik sevdasında olan ve bunu bir "kara para" ile ele geçireceğini sanan Ebrehe ile hayatla ilgili tecrübe edinmek adına evinden ayrılıp hayata, hatta tam da ortasına, atılan Bünyamin arasındaki mücadeleyi anlatır. Bu mücadele romanın dış öyküsüdür.

Anar, her romanında olduğu gibi Puslu Kıtalar Atlası'nda da kaosa ve tesâdüflere dayanan bir olay örgüsü kurar. Eserin kahramanı Bünyamin, babası Uzun İhsan Efendi'nin yazıp ona "Atlasımı sana emanet ediyorum, daima yanında taşı ve atıldığın bu macerada yolunu kaybedecek olursan bu düş atlasının sayfalarını karıştırabilirsin."(s.55) diyerek verdiği atlastan rastgele sayfalar açarak kendisinin falına bakar. Romanın birçok yerinde neden-sonuç ilişkisinden uzak tesâdüfî olaylara dayanan bir anlayış vardır. Jung'un "belli bir ruhsal durumun, o andaki öznel durum ile anlamlı koşutlukları olan -belli durumlarda tersi de olur- bir ya da daha çok dış olgu ile aynı anda ortaya çıkması demektir." diye tanımladığı "eşzamanlılık"(sinkronisite) terimiyle alakalıdır. Anar'ın amacı "Jung'un yaptığı gibi genel kabul gören nesnellik düşüncesini tartışmaya açmak istemesinden kaynaklıdır."[CITATION Gül15 \p 95 \l 1055]

Anar'ın "En beğendiğim yazar Tanrı ve en çok etkilendiğim eserler kutsal kitaplar. Gerçek edebi yapıtlar olduğunu düşünüyorum kutsal kitapların."[CITATION Koç08 \p 34 \l 1055] söylemine uygun olarak eser Eski Ahitten alınan iki bölümle başlar:

‘‘Boşluğun üzerine kuzeyi yayar

Ve hiçliğin üzerine dünyayı asar.(EYÜB 26:7)

Ey parlak yıldız, seherin oğlu, göklerden nasıl düştün! Sen ki, milletleri devirdin, nasıl yere yıkıldın! Ve kendi Yüreğinde derdin: Göklere çıkacağım, tahtımı Allah’ın yıldızları üzerinde yükselteceğim ve ta kuzeyde cemaat dağında oturacağım: Bulutların yüksek yerleri üzerine çıkacağım, kendimi Yüce Allah gibi edeceğim. (İŞAYA 14:12)’’(s.7)

Böylelikle eserde tüm dinleri ve insanları ilgilendiren iyi-kötü, varlık-yokluk, rüya-gerçek, Tanrı-şeytan vb. gibi temel çatışmaları görürüz. ‘‘Anar romanlarındaki sembolik anlatıma uygun şekilde karikatürize edilmiş karşıt güçler, idealize edilmeden, bütün zayıflıkları ve kusurları ile okura sunulan tiplerdir.’’[CITATION Gül15 \p 42 \l 1055]

Kostantiniye’de Birkaç Kişi adlı ilk bölüm; Bünyamin’in öldü sanılması, mezara gömülmesi, mezardan çıkıp baba evine gitmesi, sonrasında Vardapet’in çağrısına uyarak evden ayrılıp Lağımçı Ocağı’na dâhil olması ve katıldıkları bir savaş esnasında tesâdüfen kara paranın câsus tarafından kendisine emânet edilmesiyle başlar. Böylelikle Bünyamin, maceraya atılmış olur. Kara paranın peşinde olan Ebrehe ile Bünyamin ve babası Uzun İhsan karşı karşıya gelir. Hikâye sonrasında, Ebrehe’nin bilimsel icâtları ve câsusluk faaliyetleri, kara parayı bulmak için Bünyamin ve Uzun İhsan’ın peşine düşmesi ve devamında yaşanan olayları ele alarak devam eder. Dış öykü, Ebrehe’nin öldürülüp (s.217), kara paranın gömülmesiyle sona erer.

Romanın bu dış öyküsünün içinde iç öyküler de vardır. Bu öyküler şöyle sıralanır:

1. İç Öykü: Kubelik’in öyküsü (s.23-29)

Eser, Arap İhsan’ın gece yarısı Haliç’e girmesi ve yanındaki Alibaz’la, yeğeni Uzun İhsan’ın evine gelmesiyle başlar. Bu dış öykünün başlangıcıdır. Bundan sonra zamanda ve mekânda geriye gidilerek Kubelik’in hikâyesi anlatılmaya başlanır. Kubelik, Venedik elçisinin yanında kâtiplik yaparken içkiye alışmış; sarhoşken yakalanmış ve sağ ayağı sakatlanmış biridir. Fakat alkolik olduğundan elleri titrer ve kâtiplik mesleğini icra edemez. Bunun üzerine işinden kovulur. Sonrasında Kubelik, bir gemide sızıp kalır, gemidekiler onu esir sanar ve satışa çıkartır. Venedik elçisi açık artırmaya girip onu satın alarak, kurtarır. Kubelik bundan sonra, kafasına fırlatılan bir kerpetenden ilham alarak dışçiliğe başlar. Bir dükkân kiralar. Bu dükkânda insanın vücudunu araştırmaya başlar. Çünkü bir beden atlası çıkarma gâyesindedir. Sarayda idâm edilip Haliç’e bırakılan cesetleri gizlice

toplar ve üzerlerinde çalışma yapar. Bir gün meyhanedeyken, daha önce dolandırdığı Arap İhsan'ın geldiğini duyar ve korkar. Sonrasında Arap İhsan onu bulur. Yabancı dilde yazılan bir kitabı çevirmesini ister. Kubelik bu kitabı Zagon Üzerine Öttürme adıyla çevirir ve Uzun İhsan'a teslim eder. Nihayetinde, Kubelik, kadavra üzerinde yaptığı çalışmalardan dolayı idam edilir.

2. İç Öykü: Vardapet'in öyküsü (s.51-54)

Vardapet, zamanında Galata'daki bir kilisede zangoçluk yapmış biridir. Bu kilisenin papazı halefini seçmek için bir sınav yapacaktır. Kırk gün boyunca en az yiyip içen bu mevkiyi hak edecektir. Vardapet, bu sınavı kazanacakken kazdığı tünelden dışarı çıkıp yemek yediği ortaya çıkar ve kiliseden kovulur. Vardapet, Bünyamin'i Lağımçı Ocağı'na yazılmaya ikna etmiştir. Böylelikle, bu iç öykü, dış öyküye bağlanır.

3. İç Öykü: Hınzıryedi'nin öyküsü. (s.95-107)

Zamanında, Bağdat'ta bir hırsız ortaya çıkar. Bu hırsız her eve rahatlıkla girmektedir. Hırsız bir gün, önceden gözetlediği bir eve, evin dul kadını kılığında girer. Paşanın oğlu bu dul kadına âşık olmasından dolayı, paşanın adamlarının yanlışlıkla bu hırsızı kaçırıp yılanması için hamama bırakırlar. Hırsızın sıcağın yüzündeki balmumu erir ve gerçek gün yüzüne çıkar. Paşanın oğlu ceza vermek istese de hırsız ona yalvarır. Paşanın oğlu da hırsızı affeder. Sonrasında dilencilığe başlayan hırsız, Sultan Murat'ın isteğiyle İstanbul'a gelir ve dilenciler loncasına dâhil olur. Loncada buna domuz eti yedirirler. Böylelikle adı Hınzıryedi olur. Domuz etini gizli gizli yemeyi sürdürdüğü duyulunca idamına karar verilir. Ancak Zülfıyar, sahte fermanla Hınzıryedi'yi kurtarır. Böylece Ebrehe'ye hizmet etmeye başlar. Ebrehe, sadâkatinden emin olmak adına, Hınzıryedi'ye zehir içirir ve ölmemesi için her gün gelip hap almasına neden olur. Hınzıryedi bir süre sonra bunun aldatmaca olduğunu anlar ve Ebrehe'yi öldürür.

4. İç Öykü: Büyük Efendi (Ebrehe) nin öyküsü(s.133-144)

Bu alt anlatıda yüz elli yıl önceye gidilerek İstihbarat-ı Humayun'un kuruluşu anlatılır. Bu teşkilata sınavla câsus alınmaktadır. Efraim adındaki biri sınavı geçer ve teşkilatın başına geçer. Efraim'in ardından biri daha sınavla seçilir. Bunun sonrasında da Ebrehe sınavı geçer ve teşkilatın başına geçer. Böylelikle Ebrehe, teşkilatı kendi çıkarları doğrultusunda kullanır. Nihayetinde Hınzıryedi tarafından öldürülür.

5. İç Öykü: Kumarbaz Gazanfer'in öyküsü. (s.155–184)

Bu öykü Anadolu'da Girdbad denilen bir kasabada geçer. Burada bulunan elli bir kumarbaz, geleni geçeni kumarda yener ve varını yoğunu alırlar. Bir gün kasabaya gelip nefesine uyarak kumar oynayan aksakallı bir piri de yenip demir asa ve demir çarığını dahi alırlar. Aksakallı pir de bu kasabaya ve kumarbazlara beddua eder. Bunun üzerine kumarbazlar sürekli yenilmeye başlarlar. Gazanfer adındaki bir kumarbaz bu talihi değiştirmek ister ve pirin asasını ve çarığını alarak yola koyulur. Dünyanın en şanslı adamını bulur ve zarlara ona altmış altı kez attırarak tâlihi değiştirir. İstanbul'a gelen Gazanfer, kumarda kazandığının ancak yüzde birini harcayabilecektir. Bu nedenle geri kalanı kumarhanesindeki duvarları oyarak içine doldurtur. Ebrehe, bu paraları kontrol edemediği için kumarhaneye çıkartma yapar.(s.160) Bu noktada, dış hikâyeye bağlanılır ve Ebrehe'nin adamları kumarhaneyi yakıp yıkarlar. Bu iç öyküden sonra daha kısa iç öyküler gelir.

Mutsuz çocuğun iç öyküsünde, ne hayal ederse gerçekleşen bir çocuktan bahsedilir. Çocuğun bu özelliğinden ötürü padişahın emriyle, ona gerçek dışında bir şey öğretilmemesi sağlanır. Bu nedenler hayal kuramayan çocuk mutsuz olur.

Cahil ve bilge bir adamın öyküsünde; câhil adam düşleri, karanlığı ve boşluğu araştırır. Bir bilgeye bunları ve Sabah Oğlu'nun nerede olduğunu sorar. Bilge adam da cahil adama, kuzeye dönerek onun adını bağırmasını ve cevap geleceğini söyler. Cahil adam bu denileni yapar ve cevap alır. Hikâye burada biter.

Son olarak ise uyuyamayan tüccarın öyküsüne(s.225-232) geçilir. Bu iç öyküde, vakti zamanında Anadolu kasabalarının birinde hayalci bir tüccar varmış. Bu tüccar, rüyasında uyuyan bir adamla bu adamın düşlerini yazan Uzun İhsan'ı görür. Tüccarın rahatsızlık vermesi üzerine kızan Uzun İhsan, tüccara, bir daha gözünün uykuya tutmayacağını söyler. Tüccar bu uykudan sonra bir daha uyuyamaz ve bir sihirbaza başvurur. Sihirbaz, bu dünyada yüzyıllardır uyuyan bir adamı uyandırmasını, böylelikle uykusuzluk illetinden kurtulabileceğini söyler. Tüccar bu adamı yıllarca arar. Nihayetinde İstanbul'da kaldığı hanın bekçisini uyuyorken görür. Onun uyanmasını bekler. Bekçi uyanmaya başladıkça tüccarın uykusu gelir. Bu arada tüccar dilenciler loncasına bir yıldırımın düştüğünü görür. (s.232)

Eserde kahramanların edilgenlikleri Anar'ın belirlediği, sınırlarını çizdiği bir şekilde ilerler. Kahramanların psikolojik özellikleri tipiktir. Bu durum kahramanların içi boş,

yüzeysel olduğu anlamına gelmez. Aksine, kahramanlar, insanlığın yaratılışından beri gördüğü, okuduğu, yazdığı ve en önemlisi görür görmez bir düşünceyi, duyuyu, duyguyu ve sezgiyi tanıdığı bir *tip*'tir. Böylece Anar, tipik unsurlarla, masalsi anlatımı birleştirerek bize karakteristik bir üslup sunar.

2.1.2. Dışadönük Tipler

2.1.2.1 Ebrehe

Romanda karşı güç olarak ele alınan Ebrehe'nin:

“Uzun parmakları ve nice zamandır kesmediği kirli tırnakları zaç yağıyla meşgul olmaktan sararmıştı. Çenesi küçücüktü ve bir kadınınkini andıran teni o kadar saydamdı ki şakaklarında, alnında ve ellerinin üstünde mavi damarlar görünüyordu. Gözleri iriydi ama kapkara mavi gözbebekleri küçücüktü. Yüzünde ve vücudunun diğer yerlerinde asit yaraları vardı. Köse olmasına rağmen çenesinde göze çarpan birkaç kıl onun hükmedici bir görünüm kazanmasına yetiyordu.”(s.102)

Kara, kızıl sarıklı, zifiri cübbeli, köse, kara giysili, “çatlak sesli (...) yarasa kılıklı, tuhaf tavırlı, saydam tenli...”(s.121) gibi şeytanî bir tipleme olarak karşımıza çıkar.

Ebrehe sonsuz hayatı elde etmek adına başında bulunduğu teşkilatı kendi amaçları doğrultusunda kullanan bencil bir özellik gösterir. Kuzeydeki bir tarikattan haberdar olup tarikatla ilgili casuslarından bilgi almasının ardından neşesini kaybeder. Kendini dini ve doğa ilimleriyle ilgili kitaplara verir. İvedilikle tedarik ettiği kuzeydeki tarikatın kitabını da çoktan okumuştur. Amacı bağlı bulunduğu tarikatın Tanrı'sı Sabah'ın Oğlu'nun boşluktan yaptığı kara parayı bulmak ve sonsuz hıza ulaşarak yaratılışı en başa almaktır.

Ebrehe karşılaştığı her faaliyeti entelektüel bir neticeye bağlayan biri olması ve bilincinin yönelim temeli nesne olması nedeniyle libidosu dışadönüktür. İşlevi ise düşünmedir.

Şeytanî bir tipleme olarak karşımıza çıkan Ebrehe, kuzeydeki kaleye sahte fermanla sefer düzenletir. Çünkü “dışadönük düşünen tipin kendi kaidesine tabi olması gibi, çevresindeki herkes de kendi iyiliği için bu kaideye riayet etmelidir, riayet etmeyi kabul etmeyen hatalıdır, evrensel yasaya direniyordur.” (Jung, 2019, s. 366) Bu tip takıntı derecesine varacak kadar kafasında oluşturduğu kaideye fütursuzca bağlı kalmasa yenilikçi yönünü gösterebilir. “Ama kaide ne kadar katıysa, tip o kadar sert bir amir, safsatacı, kendini beğenmiş olur, kendini ve başkalarını tek bir kalıba sokmaya zorlar” (Jung, 2019, s. 367) İktidar alanlarına ne kadar yaklaşılsa acımasızlıkları da o oranda artar.

Ebrehe insanları satranç taşı gibi görmektedir:

“Bilme hırsı onu adamakıllı sarhoş ettiğinde, artık suçsuz insanları türlü komplolarla zindana attırıyor ve adamlarını yollayıp bu insanların durumlarına gösterdiği tepkileri öğreniyordu. Ona göre hayat, artık, insanın büyük bir eğlenceyle çok şey öğrendiği bir oyundu ve içinde herkesin yaşamaktan korktuğu şu dünya gerçekten en eğlenceli oyuncaktı. O zamanlar gülmeyi o kadar çok seviyordu ki, sahte bir belgeyle delinin birini paşa yapabiliyor ve yine onu aynı yöntemle, stratejik önemi son derece fazla bir sınır kalesine atayabiliyor, adamları kendisine kalenin nasıl düştüğünü anlatırken de çatlak sesiyle kahkahalar atıyordu.”(s.140)

Bu tip amaçlarının peşinden giderken yalandan ve üçkağıtçılıktan çekinmez. Ebrehe gibi kaidelerine sınımsızlığa bağlı, doğruluğundan emin dışadönük düşünen tipler, elinin altındaki her türlü bilgiyi, “kanıtı kendi lehlerine tahrif etmekte tereddüt etmezler.” (Jung, 2019, s. 369)

Ebrehe, Bünyamin’le tanıştıktan sonra bazı değişimler yaşar:

“Duyguyu tanımlamak gücü. Sevgiyle nefret arası bir şey, belki de her ikisiydi. Ama herhalde en doğrusu, insanoğlunun o güne kadar hissettiği bütün duyguların bir karışımı, bir çamuruydu. . . Yine de mesele, bu kez akılla değil duyguyla ilgiliydi. Gece yarısı gelecek olan delikanlıyı elkimya odasında beklerken Ebrehe, hissettiklerinin kadınlara özgü birtakım duygular olduğunu sezdi. Hayatını kurtardığı için bu gence şükran duyması gerekirken, aynı nedenden ötürü ondan nefret ediyordu. Küstahlık edip kendisini aşağıladığı için ondan nefret edeceği yerde, onu seviyordu. Fakat kendisini dünyayla oynayacak kadar güçlü hissetmeye alışmış olan Ebrehe'nin amacı belki de, son derece rahatsız edici olan bu duygularının nedenlerini ortadan kaldırmaktı. Nasıl olsa henüz “vakti vardı”. Bunun için o güne dek dünyayla nasıl oynadıysa, bu küstah delikanlıyla da öyle oynamayı tasarlıyordu.”(s.143)

Dışadönük düşünen tip, duygularını(hislerini) bastırır. Bu tip, hissiyatını bastırdığı ölçüde düşünme işlevinin ürettiği kaide o denli dogma olur. Kişinin direnç gösterip kendini ortaya koyması kaideye aktarılır.

Ebrehe, hayatını kurtaran Bünyamin’e gereğinden fazla önem verdiğini hisseder ama bunun nedenini kendine yeterince açıklayamaz. İçinden bir ses ona, avucuna aldığını sandığı delikanlının meçhul bir şey tarafından korunduğunu söylese de, sahip olduğu büyük güçler ve ayrıcalıklar Ebrehe'nin bu sesi dinlemesine engel olur.(s.148) “Ama bastırdığı bütün psikolojik eğilimler bilinçdışında karşı denge kurar, kuşku nöbetlerine yol açar. Kuşkuyu ne kadar savuşturmaya çalışırsa bilinçli tutum o kadar fanatik olur, zira fanatizm aşırı telafi edilmiş kuşkudan ibarettir.” (Jung, 2019, s. 370)

Entelektüel özellikleri olan Ebrehe, hislerini o denli bastırmıştır ki bilinçdışının her uyarısına o zorbalıkla, fanatizmle ve tüm düşünce açılarından arınmış, tek açılı sapkın bir kaideyle karşılık vermiştir. Bünyamin’in onda bıraktığı etki dengesini bozmuştur. Bu durumu düzeltmek adına kaidelerini Bünyamin’e anlatmayı uygun görmüştür. Bir kısmını anlatmasının ardından “Bütün bunları öğrendikten sonra artık kolayca dışarı çıkabileceğini

de sanma”(s.153) diyerek onu bulunduğu binadan dışarıya salmaz. ”Kaidenin önceden kapsamadığı yeni bir şeyi bilinçdışı nefret perdesinden görür, bu nedenle mahkum eder.” (Jung, 2019, s. 369) Bünyamin’e olan hissini hala tanımlayamamakta, onu kaidesinin dışında görmektedir.

Ebrehe, Bünyamin’e ”Sana her şeyi anlatacağım, gel benimle”(s.175) diyerek ona Kehanet Aynası’nı ve tüm saptamalarını anlatır. Çünkü ” His uyumlu olduğu ve boyun eğdirildiği ölçüde bilinçli tutumu desteklemeli, onun hedeflerine uymalıdır.” (Jung, 2019, s. 378) Ebrehe, kuşkuya düştüğü, başkasının ağzından konuştuğunu düşündüğü Bünyamin’i kaidesiyle dize getirmek istemektedir. Ancak her şeyi anlattıktan sonra Bünyamin’in Aglaya’yı sorması onun yüzünü asmıştır. Bünyamin’in Aglaya’ya şiir yazması, Ebrehe’nin bu cariye kızı kıskanmasına sebebiyet verir. Biz görürüz ki Ebrehe Bünyamin’e aşık olmuştur. Ama ” Aşkın egemen olduğu yerde iktidar istenci yoktur.” (Jung, 2006, s. 134)

Bastırılan duyguların bilince ulaşarak kaidesine ve çalışmalarına odaklanmasına zarar veren Ebrehe’nin, romanın sonlarına doğru çözüldüğünü görürüz. Bünyamin’e karşı olan düşünme üstünlüğünü hissetme ile bozulmaması adına Bünyamin’e ”dünya benim bir uzantım. Sen sadece kendi bedenini denetleyebilirsin. Oysa ben, uzaklardaki bir insanı, hatta bir kralı bile kendi elimi kullandığım kadar kolay kullanabilirim. İstersem seni kandırabilirim, seninle oynayabilirim.” der. Bu Ebrehe için bir çeşit güç gösterisidir ve konuşmasına devam eder: ”Ama özgür olduğunu görmek hoşuma gidiyor. Zülfıyar gibi her dediğime inansaydın bu kadar zevk duymazdım. Haklısın. Tabiatın bütün güçlerinin sahibi olmayı istiyorum. Bunu bir ölçüde başardım da.”(s.151)

Bilgi ağının genişliğine güvenen ve kendine güvenden dolayı bu kadar net konuşabilen Ebrehe, romanın sonunda, Mehdi sandığı tutukluya işkence etmesi için tuttuğu Hattakay’ın aslında Hinzıryedi olduğunu anlayamaz.

Fazlaca bastırdığı bilinçdışı tutumundan dolayı Ebrehe’nin aklıyla pratiğe döktüğü kaidesi arasında büyük fark vardır. Akıl her fikre birçok açı sunarken Ebrehe, pratiğe döktüğü kaidesinin ona sunduğu tek açıda sıkışır kalır. Bu durum o kadar ileri safhadadır ki: ”Din dediğimiz, hayata dair genel görüşün bile yerine geçer. Aslında kaide, dinle en küçük bir bağlantısı bulunmamakla birlikte din haline gelir. Aynı zamanda aslında mutlaklığın dinsel niteliğini de üstlenir. Entelektüel batıl inanç durumuna gelir.” (Jung, 2019, s. 370)

Romanın sonunda, bu kadar kararlı bir tip olan Ebrehe'nin, Bünyamin'le son konuşmasında bir anda değiştiğine şahit oluruz:

“Sana karşı hissettiklerimi anlatmama imkan yok. Bir duygu, anlaşılamıyorsa, duygu değildir zaten. Seni ta baştan öldürebilir ve ‘parayı’ alabilirdim. Ama bunu yapmak istemedim. Çünkü nasıl olsa elimdeydin ve benim için neredeyse o para kadar değerliydin. Sanki kasıtlı olarak karşıma çıkarılmıştın. Bu yüzden seni yakından incelemek istedim. Böylece güçsüzlüğün ve silikliğın ne olduğunu öğrenme fırsatı buldum. Aynı zamanda gücün ve her türlü iktidar tutkusunun da ne kadar büyük bir erdemsizlik olduğunu da bu sayede gördüm. Hayatta kalabilmek için bizler kadar çaba göstermiyordun. Yok edilmeye belki çoktan razıydın. Senin amacın varlığını sürdürmek değil de sanki bambaşka bir şeydi. Sen bir şahittin. Evet, artık bundan eminim. Kesinlikle bir kahraman değildin. O küstahça sözlerini de sanki biri kulağına fısıldıyor ve benimle adeta alay ediyordu. Sanki benim, onların ve herkesin başına gelen bütün şeyler senin görmen, öğrenmen içindi. Gücsüz biri olan sen, her çeşit iktidarın sahibi olan benim üzerimdeydin. Çünkü olaylara müdahale etmeden hepimizi gören, seyreden sendin. Seni ezdiğimizde ağlıyordun. Gücsüzlük belirtisi olarak yorumlanabilen bu şey aslında senin yaşamındı. Oysa biz taşlar kadar güçlü, bir o kadar da cansızdık.”(s.216)

Kişisel bütünlüğünü yakalayan Ebrehe, hem duygularını açıkça söyleyerek hem de düşünsel özelliğinde bulunan yenilikçi tavrını da sergileyerek konuşmasını bitirir: Bünyamin’e gücün kendisinin ölüm olduğunu da senden böylece öğrendim der. Bünyamin’i seyrettiğini ve dünyaya onun açısından bakamadığı için hayıflanır. Ebrehe, dünyaya güç malzemesi olarak baktığını ancak bu bakıştan kendi karanlığından başka bir şey görmediğini ekler. Ebrehe son olarak Bünyamin’e hayatı boyunca gördüğü en iyi en güzel şey olduğunu söyledikten sonra Bünyamin’den son bir istekte bulunur.”...Bu yüzden benim için son bir şey yapmam rica ediyorum. O ‘parayı’ ben öldükten sonra ağzıma koy ve çenemi bağla. Çünkü onun, hiç kimsenin eline geçmesini istemiyorum. Hoşçakal! Hoşçakal Bünyamin!”(s.217)

Ebrehe, bilinçdışı içeriğini bilinç düzeyinde dengeleyerek karşıtların gerilimini meydana getirmiştir. Böylelikle de kişisel bütünlüğe kavuşmuştur. Karşı dengenin oluşturduğu tüm kuşkular kaybolmuştur. “Bilinçdışı karşıt denge sıklıkla kadında vücut bulur” (Jung, 2019, s. 371) ve Ebrehe de bir kadındır.

2.1.2.2. Arap İhsan

Arap İhsan, Uzun İhsan Efendi’nin dayısıdır. Lakabı Kocamustafapaşalı’dır. Her bıçkınla kavgalı, ellisine merdiven dayamış bir tiptir. Eserde şöyle anlatılır:

“Kazıttığı kafasında bıraktığı bir tutam saçı büküp suyunu sıktıktan sonra gömleğini çıkarıp kurulandı. Cenk yaralarıyla dolu göğsü pösteki gibi kıllıydı ve iman tahtasının üzerindeki kıllara renk renk cam boncuklarla birkaç inci özenle düğümlenmişti. Yüzünü kurularken, aşağıya sarkıp gözlerini neredeyse örten gür kaşlarını parmağıyla sıvazlayıp düzeltti. Burun deliklerinden fışkıran iki kara yatağan misali palabıyıklarını

burdu ve cenk anında hasmını olduğu yere mihlayan o kımıltılı parıltılar gözbebeklerine yerleştı. Kuşasında, gümüşle işlenmiş ayeti kerimelerin parıldadığı murassa yatağan taşıyan bu adam, en şıddetli soğuklarda bile yalınayak dolaşıp baldırlarını açıkta bırakan diz çakşırıyla Kostantiniye'nin yedi meydanında ve yetmiş iki külhanında topuk gösterirdi.”(s.16)

Eserde Arap İhsan'ın mert, kavgacı, geçimsiz bir külhanbeyi olduğunu ve aynı zamanda bir denizci olduğunu anlarız. Yeğeni Uzun İhsan Efendi'nin aksine bir tipleme çizmektedir. O uyurken başına gelip:

“Ey kör! Aç gözünü de düşlerden uyan. Simurg'u göremesen de bari küçük bir serçeyi gör. Kaf Dağına varamasan bile hiç olmazsa evinden çıkıp kırlara açıl; böcekleri, kuşları, çiçekleri ve tepeleri seyret. Bırak dünyanın haritasını yapmayı! Daha hayattayken bir taşı bir taşın üstüne koy. Gülleri ve bülbülleri göremeyip gün boyu evinde oturan adam Dünyanın kendisini hiç görebilir mi?”(s.21)

Demesinden onun atılgan gözü pek bir yapısı olduğunu görürüz. Bu durum bize onun dışadönük bir yapısı olduğunu göstermektedir. İşlevi ise düşünmedir. Bu tip “insanların zayıflıklarına karşı ilgisiz ve onları anlamakta yetersiz olma eğilimindedir... genellikle ailesine karşı zorbadır.”[CITATION FRİ15 \p 47 \l 1055]

Arap İhsan yeğeninin yapısını hor görmektedir. Ona telkinlerini ağır bir şekilde yapar. Uzun İhsan Efendi'nin miskinliğine kızmaktadır. Çünkü bu tipin gerektirdiği gibi sağlam bir görev anlayışı vardır.

Dışadönük düşünen tipin dünyaya açılan bir yapısı vardır. Arap İhsan'ın maceracı ve çok görmüş geçirmiş biri olduğunu yeğeni Uzun İhsan Efendi'nin gördüğü düştten anlıyoruz:

“Uzun İhsan Efendi ise düşünde muhteşem bir korsan görüyordu. Düş, yatağanlar, kılınç şakırtıları, Rum ateşi ve naralarla dolup taşı. Yatağanı dişlerinin arasında olduğu halde bu korsan, bir gemiye rampa ediyor, topları ateşliyor, fırtınalarda dümene asılıyor ve durup dinlenmeden yıldızları sayıyordu. Bu muhteşem korsan, dayısı Arap İhsan'dı.”(s.21)

Arap İhsan yeğeninin rol modelidir. Onun yapmak istediği her şeyi birebir ölçekle yapmıştır. Bu nedenle Uzun İhsan Efendi kendisinin yapamadığı her şeyi düşünde oğlu Bünyamin'e yaptırmış, ona doğru ve gerçek olanı göstermek istemiştir. Çünkü:

“Büyük dayın Arap İhsan, o muhteşem külhani, boşluğu ve karanlığı okuyan benim gibi bir korkağın, adım bile atmaya çekindiği gerçek dünyanın haritalarını çizen biriydi. Yıllar önce öldü, ama kahkahası hâlâ cınlıyor ve düşü zihnimde hâlâ yaşıyor. Onu neden mi düşledim? Belki de senin, biricik oğlumun onu tanımasını istedim, o kadar.”(s.236)

Demesinden de Arap İhsan'ın gerçekçiliğe ve dünyaya yönelik tiplemesini anlamış oluruz. Ancak bu tipin bâtil inançlara meylini de görürüz. Arap İhsan'ın, “Sol kolundaki pazubentte onu arkebüz kurşununa, Tatar okuna, Rum ateşine, Venedik humbarasına,

fitneci nazarına, kara ve san hummaya, açık deniz canavarlarına ve diş ağrısına karşı koruyacak sihirler vardı(r).”(s.16)

Yatağanında ayeti kerimeler işli olan Arap İhsan, aynı zamanda sihirlerle de inanmaktadır. Bu tip için hayata dair oluşturduğu kaide dinin yerine geçebilir. Bu durum Arap İhsan’da Ebrehe’deki kadar ileri boyutta ve sapkınca değildir. Daha çok içinde bulunduğu ortama uyum noktasında sembolik bir durumdur.

Arap İhsan külhanbeyi, kavgacı, geçimsiz biri olmasının yanında, tipi gereği, entelektüel yönelimleri de içinde bulunduran biridir. Bir gemiye rampa edip kaptan köşkünde eline geçirdiği kitabı koynuna sokar. Ardından göğsüne gelen tüfek kurşununun onu öldürmemesini sağlayan ilim irfan dolu olduğunu düşündüğü bu kitabı, bunda bir hikmet olduğunu düşünerek, tercüme ettirir. Burada aynı zamanda Arap İhsan’ın yaşam kaidesinde dinin de belirleyici olduğunu görüyoruz.

Bu tipin gölge işlevi içedönük duygusaldır. Duygularını bastırırlar ya da ötelerler. Bastırılan duygu denetimi az bir kişide uygunsuz anda patlar ve duygusal seçimlerde hatalara sebebiyet verebilir. Eserde Arap İhsan'dan için böylesi bir durumla ilgili doğrudan bir anlatım yoktur. Ancak “Sert pazularından birine "ah minelaşk" ve diğerine de "ve minelgaraib" ibarelerini dövdürmüştü(r).”(s.16)

“Ah bu aşktan ve gariplikten” anlamlarına gelen bu yazılar söz konusu talihsiz aşk ilişkisinin belirtileri olarak ele alınabilir. Zira “Aşk konusunun halk arasında nasıl anlaşıldığının en belirgin örneklerinden biri olan bilhassa “âh minel aşk”... Ferhad veya Mecnûn gibi aşktan dolayı dağlara düşmüş bir âşığın halini anlatmak maksadıyla... Âşığın aşk elinden yanıp tutuştuğunu, dumanının göklere çıktığını gösterir.”[CITATION Aks60 \p 49 \l 1055]

2.1.2.3. Alibaz

Alibaz, Arap İhsan’ın Mağrib’e yapılan baskın sonucu esir aldığı, taş çatlasa yedi yaşında gösteren, annesi Kiptî olan sünnetsiz bir çocuktur. Malta açıklarında bir Venedik firkateynine rastlayıp kadirganın topunu hazırlamaya giriştiklerinde, nişan almayı olanaksız kılacak bir şekilde top kundağını bozan bu çocuktur. Tokat yediği için zırlayan ve sisin içindeyken yerlerini Venediklilere belli eden de Alibaz’dır. Kaptan köşkünde yangın çıkaran, forsalara tempo verilen davulu patlatan da yine Alibaz’dır. (16-17)

Alibaz'ın romanın çeşitli yerlerinde bunlara benzer yaramazlıklarına şahit oluruz. Arap İhsan onu İstanbul'a getirir ve yeğeni Uzun İhsan Efendi'nin evine bırakır. Uzun İhsan Efendi uyanırken Alibaz "uyanana adama hayretle bakıyordu. Çünkü üç yasına kadar afyon ruhuyla sızdırılan bu zavallı yavrucakta uykusuzluk illeti vardı ve yıllardır gözüne bir damla uyku girmiş değildi."(s.22)

Alibaz'ın roman boyunca dışadönük bir tutum sergilediğini görmekteyiz. İşlevi ise düşünmedir.

"Bir çocukta dışadönüklüğün ilk belirtisi çevresine çabuk uyum sağlaması ve eşyalara, özellikle de onlar üzerindeki kendi etkisine, olağanüstü dikkat etmesidir. Nesnelere karşı çekingenlik çok azdır. Çocuk onların arasında güvenle dolaşmakta ve yaşamaktadır. Anı, ancak gelişigüzel biçimde algıları vardır. Açıkçası, az sakıngan ve kural olarak korkusuz olduğundan içedönük bir çocuktan daha hızlı gelişir. Ayrıca kendisi ile eşyalar arasında hiçbir engel hissetmez ve bu nedenle onlarla serbestçe oynayabilir, onlardan çok şey öğrenebilir. Üstlendiği işleri severek, en iyi biçimde yapmaya çalışır ve çabasında kendini tehlikeye atar. Bilinmeyen her şey ona çekici gelir." (FORDHAM, 2015, s. 40)

Jung'un belirttiği gibi Alibaz da nesnelere fazlasıyla ilgi gösterir. Kullandığı eşyalara çabuk uyum sağlar. "Arap İhsan'ın ayeti kerimeli devasa yatağanı"(s.63) nı hiç acemiliğini çekmeden kullanması buna örnektir.

Meraklı ve oyunbaz bir çocuk olan Alibaz'ın düzensiz olan tipik özellikleri İstanbul'a gelip okula gönderilmesiyle bir kaide doğrultusunda yönelime girer. Hocası heceden okumaya geçen Alibaz'ın rahlesine bir macera kitabı koyar. Bu kitap Turan kahramanı Efrasiyab'ın maceralarının bir derlemesidir. Bu kitabı okuduktan sonra Alibaz, Efrasiyab'ı rol model olarak alır. Onun yaptığı gibi kahramanlıklar yapmak ister. Belirlediği bu amaca yönelik olarak çevresindeki diğer öğrencileri de bu amaç doğrultusunda örgütler. Onların saygınlığını kazanmakta geçikmez:

"Şeytana uyup, mızraklarının ucuna yirmi tanesi bir akçeye satılan çivileri bağlamayı arkadaşlarına öğretince akranları arasında sivrildi. Hele hele Baruthane yolunda fiçılardan dökülen tozdan sabırla bir avuç toplayıp mektebe getirince arkadaşları ona hayran oldular."(s.61)

Artık ideallerinin peşinden giden bir tip olduğu için tüm işlevselliğini bu uğurda kullanıp sonuç almaktan çekinmemektedir. Zira saygınlığını kazandığı çevresini ve bu kaide doğrultusunda ulaşabildiği her nesneyi yine aynı idealler doğrultusunda örgütler:

"Ders bitiminde karargahlarına gidip hazine sandığını açtılar. Yığınla ıvır zıvır arasından bakırdan yapılmış bir pusula mahfazası, avuç dolusu misket, öksürük şurubu şişesine doldurulmuş rakı ve biraz Arap zıncısı aldılar. Barutu misketlerle birlikte bakır

kutuya koyup kapağı deldiler, rakıyı zamkla karıştırıp ayırdıkları bir tutam barutun üzerine döktüler ve bu karışıma bir pamuk ipliğini bulayıp güneşte kuruttular. Böylece hem fitil, hem de humbara hazırlanmış oldu. Fitili bakır kutunun deliğinden sokup eserlerine hayran hayran baktılar.”(s.61)

Ardından oluşturdıkları bu bombanın tesirini gördüklerinde kendilerinde bulunandan çok fazla güç hissettiler. Zira “İçindeki her şeyle birlikte dünyayı fethetmeye artık kendilerini hazır hissediyorlardı.”(s.62)

Bu tip iktidar alanlarına girildiği ölçüde zorbalıkları o denli artar. Uzun İhsan Efendi’nin alıkonup evlerinin de yeniçerilerce yıkılmasının ardından Alibaz ve çetesi İstanbul’un çocuklara yönelik ne dükkanı varsa oyuncaksından şekerisine, birçok yeri yağmalarlar. Hayallerindeki egemenlik alanını genişletmek adına kırmızı mürekkebe batırılmış el izini de her yağmaladıkları dükkana bırakırlar.

Dışadönük düşünen tipe yönelik olarak, Alibaz kaidesini baz alarak çevresini organize edebilmiş, çeşitli durumlarda oluşan problemleri çözebilmiştir. Gerçek bir kahramanlığa dahil olmak adına orduya katılmaya gitmiş ancak kabul görmediği için yarım gün mesafeden sefere çıkmış orduyu takip etmeyi aklına getirebilen Alibaz, ağır geldiği için de yolda pistolünü atmıştır. Ordu savaşa başladığında patlamalardan çok korkmuş, o an Efrasiyab değil de Alibaz olduğunu anlamıştır. Bastırılan korku duygusu bilince ulaşarak düşünmenin işlevini zedelemiş ve iktidar istencinden ve kahramanlık atılganlığından o an uzaklaşmıştır.

Alibaz girdiği kalenin içinde gizemli tarikatın ayinlerine ve kurban ettikleri insanın sonuna şahit olur ve korkudan ağlamaya başlar. O sırada tarikata bağlı kara giysili:

“Adam, çocuğu diğer kara giysililerin yanına götürdü, hiç kimse duruma şaşırılmış görünmüyordu. Az önceki velvelenin aksine, bu kez fısıltıyla konuşan adamlar, Alibaz’ı daracık, insanın içini karartan bir odaya götürdüler. Odada yığınla ceza kavanozu vardı. Biri, kapkara bir tozla dolu kavanozu alıp, içindekinden bir bardak suya iki üç kaşık attı. Aslında daha az da atabilirdi. Çünkü bu tuzun bir kaşığı koskoca bir öküzü öldürebildiğine göre, alt tarafı bir çocuk için onun beşte biri de yeterliydi. Güler yüzlü adam zehir dolu bardağı Alibaz’a uzattığında, zaten çok susamış olan çocuk bu dostluk gösterisini bozmak istemedi ve bardaktaki sıvıyı sonuna kadar içip bitirdi. Bu ürpertici mekândan dışarı salıverilmesini de dostluk gösterisinin bir devamı olarak yorumlamıştı.”(s.196)

Nihayetinde Alibaz sıvıyı içtikten sonra ağacın tepesine çıkıp leylek yuvasında uykuya dalar. Bastırdığı eğilimler bilinçli tutumuna galip gelmiş ve bu tutumun fanatizmini engellemiştir. Bu nedenle Alibaz orada atılgan ve gözüpek davranamamıştır.

2.1.2.4. Kubelik

Kubelik eserde şöyle bir girişle tanıtılır:

‘‘Pera’da Venedik balyosunun kâtipliğini yapan Kubelik adında biri vardı. Müsveddeleri temize çekmekle görevli olan bu zatın yazısı o kadar güzeldi ki, fi tarihinde yakınlarıyla helallaşan elçi onun tarafından yazılan bir protestoyu saraya götürmüş, ama padişah sert bir dille kaleme alınan bu evrakın muhtevâsından ziyade yazının güzelliğiyle harflerdeki kuyruklar ve çengellerle ilgilendiğinden kelleyi kurtarmıştı.’’(s.23)

Yazısının güzel olduğunu ve bu münasebetle katiplik mesleğini iyi yaptığını öğrendiğimiz Kubelik, kötü arkadaşları tarafından içkiye alıştırılır. Bunun cezası olarak falakaya yatırılır ve kaval kemiği kırılır. İçki içmeye devam eden Kubelik bir kez daha falakaya yatırılıp kaval kemiğinin aynı yerden kırılması sonucu total kalır. Mesleğini de kaybeder. Elçilikte temizlik yapmaya başlar ancak oradan da kovulur.

Kubelik, kısa boylu ve son derece sıska dır. Yüzü kir içinde, tırnakları ise uzun ve pistir. Sağlıksızlık işareti olarak teni yeşile çalar ve durmadan öksürüp tıksıran bu adam aynı zamanda topaldır.(s.24)

Kubelik günün birinde içkili bir şekilde, gece yarısına doğru, ülkesini yâdeden bir şarkıyı yüksek sesle söyleyerek meyhaneden çıkar. Gürültüden rahatsız olan biri onun kafasına ağır bir cisim fırlatır. Kubelik’in başından kanlar aktığı halde, karanlıkta el yordamıyla bu cismi arayıp bulur. Bu cisim bir kerpetendir.(s.25) Sonrasında bu kerpetenle dışçılığa başlar. Ardından cerrahlık belgesi alır ve bilme tutkusunun verdiği yönelimle insan anatomi atlası yapmaya koyulur. Saraydan atılan cesetler üzerinde bu amacına da ulaşır ve atlasını tamamlar. Ancak cesetler üzerindeki bu gizli çalışmaları yeniçerilerce duyulur ve infaz edilir.

Nesnelerle olan yoğun ilişkisi ve bilme tutkusunun ihtiras haline gelmesi yönüyle tanıdığımız Kubelik dışadönük düşünme tipi özellikleri göstermektedir.

Dışadönük tiplerde nesneyi gereğinden fazla temel almasından dolayı temel öznel ihtiyaçların karşılanması geçikmesi hatta karşılanmaması gibi durumlar meydana gelmektedir. Mesleği olan katipliği çok iyi yaptığını öğrendiğimiz Kubelik’in eğilimi ‘‘ o kadar dışa yöneliktir ki toptan öznel olguların en barizine, yani kendi bedeninin durumuna bile az dikkat eder. Beden yeterince nesnel ya da ‘dış’ değildir, öyle ki fiziksel sağlığın vazgeçilmezleri olan basit ihtiyaçları gidermenin artık hakkı verilmez.’’ (Jung, 2019, s. 356) Bu nedenle dış görünüşü sağlıksız bir görüntü çizmektedir. Benzer bir şekilde dışçılık

yapmak için kendi açtığı dükkanı da pislikten geçilmiyordur. Zemin, deşilmiş hiyarcıklardan, apselerden ve kara kabarcıklardan akan cerahatle kaplı gibiydir.(s.26)

Kubelik'in biçim olarak güzel yazdığı mektupla bir elçinin infaz edilecekken kelleyi kurtarması bize işini iyi yaptığını gösterdiği gibi bu mesleğin ağırlığını da göstermektedir. Bazen dışadönük tiplerde mesleğin ağırlığı bazı fizyolojik sorunlara ve yönelimlere neden olur: "...Ya da kendi kurduğu işin muazzam ağırlığını artık taşıyamayan bir adamın başına sinirsel susuzluk atakları gelir, hızla histerik alkolizm kurbanı olur." (Jung, 2019, s. 357)

Romanın birkaç yerinde Kubelik'in bilme tutkusundan bahsedilir. Dışadönük düşünen bir tip olarak entelektüel kaide istencini katiplikte tam olarak karşılayamayan Kubelik cerrahlığa merak salıp da Galen'in Frenk dilindeki bir kitabının çevirisi eline geçince bu istencin alt yapısını da bulmuş olur. Bu çeviriyle beraber karşılaştığı yeni sorgulamalara cevap arar:

"Kıyamette ayağa kalkacak şu günahkâr bedenlerin içinde ne vardı? Galen'in kitabı bu sorgulamaya doğru dürüst cevap veremiyordu. Sonunda bir köpek leşini teşrih etmeye karar verdi. Gördüklerini, üç maşrapayı tükettikten sonra titremesi kesilen elleriyle çiziyor ve şekillerin yanına notlar düşüyordu. Canlıların bedenleri olağanüstüydü, ama kendi bedeni acaba nasıldı?"(s.26)

Kubelik bu sorgulamada, dışadönük tipin bir özelliği olarak, önündeki köpeğin bedenini gördükten sonra kendi bedeninin nasıl olduğunu düşünür. Bu özneyi nesneye benzetme durumudur. Dışadönük tip nesnel kaidenin yararına kendini tüketmekten çekinmez bir tavır sergileyebilir.

Kubelik insan bedenini incelemek adına, sarayda infaz edilip denize bırakılan cesetleri akıntıyı da hesaba katarak denizden çıkartıyordu. Bir gün cesetin birini incelemek için çuvalla evine götürürken bir yeniçeri görür ve mumcubaşına haber verir.

Kubelik'in eli ayağına dolaşır. Bu defaki kadavrası sünnetli bir Müslüman erkeğidir. Fakat yine de bir kurtuluş umudu vardır: Cesedin karnında bir delik açarak barsağın bir parçasını çıkarıp keser. Bu parçayı cesedin cinsel organına geçirip ustaca diker. Cesede kendi yabalık elbiselerini giydirir. Gözlerinin üstüne birer para koyup çenesini bağlar ve Galen'in kitabını açıp okumaya başlar. Gelen mumcubaşı da bu durumun basit bir cenaze vakası olduğunu düşünür.(s.28)

Dışadönük düşünen tip entelektüel kaidesi uğruna yalandan ve üçkağıtçılıktan çekinmez, onun için hedefe giden yollar mübahtır. Kubelik de edindiği idealler doğrultusunda bundan

çekinmemiştir ve o an tehlikeyi savuşturmuştur. Ancak romanda Kubelik'in bilme tutkusundan dolayı yine bir cesedi incelerken yakalanıp sonunda infaz edildiğini öğreniriz.

2.1.2.5. Hınzıryedi

Eserde Hınzıryedi ilk olarak şu şekilde tanıtılır:

“Bağdat Acem mülkü olmadan çok önce bu kentte hırsızın biri açılmadık kilit, girilmedik ev, soyulmadık konak bırakmıyor, gözden sürmeyi, alttan minderi, parmaktan yüzüğü, kulaktan küpeyi çalıp, gününü gün, gecesini sefa eyliyordu... Bağdat hırsız kelimenin tam anlamıyla bir kılık değiştirme ustasıydı. Sadece yakalanmamasının değil onun meslekteki başarısının nedeni de buydu. Yalnızca kılık değiştirmekle kalmıyor, balmumu ve türlü çeşitli boyayla çehresini de şekilden şekile sokup gözüne kestirdiği bir ev sahibinin suretine bürünüyordu.” (s.95)

Hınzıryedi bir gün evini soymak adına gözüne kestirdiği zengin dul bir kadının kılığına girme gafletinde bulunur. Paşanın oğlu da bu kadına âşıktır ve kadının yerine çuvala koyup Hınzıryedi'yi kaçıır. Sonrasında bir şekilde affedilir ve meslek değiştirip dilenci olur. Ünü yayılır ve Sultan Murad'ın yanında Kostantiniye'ye gelir. Burada dilenciler loncasının yemeğine katılır. Duası kabul görmesin diye domuz eti yedirilir. Böylelikle adı Hınzıryedi olur.

Hınzıryedi tutum olarak dışadönük bir tip özelliği gösterir. Nesneyi ele geçirip biçimlendirdiği için de işlev olarak sezgiseldir. Dışadönük sezgisel tip rutinden sıkılan ve olabileceklere odaklanan bir özellik sergiler. Bu tip diğer işlevlerin aktaramadığı imge ve algıları düzenler.

Bağdat hırsız olarak tanıdığımız Hınzıryedi, kılık değiştirmede epey bir ustadır. Bu yönüyle onun sürekli yenilik peşinde koşan ve bunun kokusunu aldığı an uygulamada tereddüt etmeyen bir yönelimi olduğunu gösterir. Kadın kılığına bile girmekten çekinmez. Bilinen, yerleşik durumlar onu sıkar. Her yeni hırsızlık ve her yeni kılık onun için fırsattır. Zira “sezgici tip için bir ‘fırsatı kaçırmak’ düpedüz korkaklık ve zayıflıktır.[CITATION FRİ15 \p 55 \l 1055] Hınzıryedi yakalanınca artık hırsızlık yapamayacağı anlar ve “kendine yeni bir meslek seçmesini bildiğinden dilencilikte karar kıl(ar).” (s.96) Yetenekli olduğu için balmumundan türlü yaraları yüzüne ve bedenine yapar. Böylelikle de çokça sadaka toplar. Bu tip nesneden aldığı ölçüde ona bir şeyler de katabilir.

Dışadönük sezgiseller kimi durumlarda gizli saklı olasılıkları fark edebilir veya bu olasılıkları kovalayabilirler. Hınzıryedi Ebrehe'nin, kara parayı bulmak adına, dilenciler loncasından her gün toplanan paraları alıp sabahına kuruşu kuruşuna geri vermesine bir anlam veremeyip bunu öğrenmek adına “Eğer harcanmıyor veya borç verilmiyorsa bu

paralarla ne yapıliyordu? Zülfiyar'ın parayı almaya gelen adamlarından birinin önüne bir maşrapa şarap sürerek ona bu soruyu sorar.”(s.103) Adamın da tam olarak bilmemesi ve içeri Zülfiyar'ın girmesi üzerine bu konuşma biter. Ertesi gün adamın yüzüğünün Zülfiyar'da olduğunu görünce yaşama isteği merakını bastırır.

Romanın ilerleyen kısmında da yine bir olasılık meydana gelmiştir. Bünyamin yemek yerken boğazına bir şey takılan Ebrehe'nin hayatını kurtarır. Ebrehe Bünyamin'i teşkilata davet eder. Hinzıryedi Bünyamin gitmeden önce ona: “Âşkolsun sana delikanlı! demişti, Ebrehe'nin hayatını kurtarmakla kendi hayatını da kurtardın. Bunlar büyük oynuyor. O yüzden yakaladığın fırsatı kaçırma. Ne yap et, aralarına gir. Onlardan biri olduğunda ise sana yardım eden şu zavallı Hinzıryedi'yi unutma.”(s.125) diyerek tipik özelliklerini her şeye rağmen muhafaza ettiğini göstermiş olur.

Dışadönük sezgisel başkaları için hayatını kolayca boşa harcayabilir. Eserin sonlarında Hinzıryedi yıllarca Ebrehe'ye hizmet ettikten sonra, onu ele geçirdiğinde şunları söyler: “Beni kandırdın deyyus! diye bağırdı, Yıllardır hayatı bana zehir ettin ve beni kendi günah dolu işlerine alet ettin. Bana ‘sefil’ dedin ve beni yaşamaktan bezdirdin. Şimdi başına neler geleceğini biliyorsun, değil mi?”(s.214)

Sürekli olasılıklar peşinde olması, bir yenisi çıktığında bulunduğu şeyi öylece bırakıp yenisine gitmesi dışadönük sezgiselin kimi özellikleridir. Bu nedenle tam infaz edilecekken onu kurtaran ve böylelikle de ödüllendirmiş olan Ebrehe'nin onu kandırdığını yıllar sonra fark eder. Böylelikle tüm enerjisini ve girişimciliğini kullandırmış olur.

Bu tip geleneği, dini, yasaları vb. önemsemez. Hinzıryedi loncada domuz eti yedirtildikten sonra bu tattan ne yapsa ne denese de vazgeçemez. Bir süre sonra da yediğini gizlemez duruma gelir. Gölge işlevi ön plana çıktığı anlarda bundan pişman olur. Sezgiselin bilinçdışı tutumuyla değeri artan duyumdur bu. İçinde sezgisellikte olduğundan bu günah neticesinde yaşama isteğinden de vazgeçer:

“Hinzıryedi, hayatı boyunca mideye indirdiği onca domuzun vicdanında uyandırdığı pişmanlığın bir eseri olarak lonca işlerini ihmal eder. Ebrehe'ye her akşam göndermeyi vaat ettiği günlük hasılatı hazırlamayı da savsaklar. Hatta bir gece gelen Zülfiyar, paraların çuvallara konulmamış olduğunu görünce Hinzıryedi'ye tokat atar ve bir daha böyle yaparsa kırmızı haplardan vermeyeceğini söyler.” Ancak bu tehdit Hinzıryedi'nin umrunda olmaz. Ebrehe'nin adamları tekrar gelince, ortalıkta yine para mara olmadığını gördüklerinde zavallı adamı döverler. Ebrehe'nin ağızından burnundan kanlar boşalır. Buna

rağmen, ''Vurun, indirin, acımayın öldürün. Bu dünyada hayat bana haram!'' diye bağırarak, burnundan akan kanın domuz kanı olduğunu söyler.(s.118)

Ancak bu durum Ebrehe'nin loncaya gelip Hinzıryedi'yi uyarmasıyla son bulur. Çünkü Hinzıryedi bir yenilik dolayısıyla bir olasılık bulmuş ve onun peşine düşmüştür. Romanın sonunda Ebrehe'yi öldürmeden önce ona:

''Ha! Biliyor musun? Şu senin kırmızı haplarını da iki haftadır almıyorum. Bu günahkâr kulun kendi canına kıymak istemişti ve senin haplarını almaktan bu yüzden vazgeçti. Ama artık ne iştir, ne hikmettir bilinmez, ne ertesi günü ne de daha sonraki günler zavallı ruhunu bir türlü teslim edemedi gitti.''(s.214)

Diyerek Ebrehe'nin, kendisine sadık kalmasını ve içmezse öleceğini söylediği hapları içmemiş ve ölmediğini görünce de aylarca onları takip etmiştir.

2.1.2.6. Vardapet

Vardapet, ellisine merdiven dayadığını öğrendiğimiz, vaktiyle Galata'da bir kilisede zangoçluk yapmış bir kişidir. Kilise papazı Kudüs'e hac ziyaretinde bulunmak ister ve yerine vekalet edecek birini seçmek adına bir sınav tertip eder. Sınavı tam kazanacakken hile yaptığı fark edilen Vardapet, kiliseden atılır. Hileyi tünel kazarak gerçekleştirmiştir. Böylelikle lağımçı ocağına yazılır.

Libidosunun yönü dışadönük olan Vardapet, duyum işlevine sahiptir. Bu tip, sürekli duyumlara sahip olmak gibi hedefleri vardır. Tehlikeli işler yürütürler ve heyecan arayışındadırlar. Geleceği düşünmektense anı yaşamayı ve zevk almayı tercih ederler.

Vardapet kilisede zangoçluk yaptığı sıralarda papazın sınavına girer. Sınav kırk gün bir hücreye kapatılacak olan adaylar arasında en az yiyip içenin seçileceği şeklindedir. Seçilen kiliseye papazın yerine vekalet edecektir. Sürenin sonuna doğru Vardapet'in sınavı kazanacağı kesin gibidir. Ancak durum farklıdır:

''Çünkü Vardapet boynundaki demir haçla hücresinin zemin taşını kaldırıp bir tünel açmıştı. Tünelden kilisenin dışına çıkıyor, Tophane'deki meyhanelerde yiyip içiyor ve yine tünelden hücreesine dönerek zemin taşını yerine oturtuyordu. Ancak, bu işte bir hiyle sezeceklerinden korkup durumuna bir ölçüde inandırıcılık kazandırmak için son gün bir somun ekmekle şarap istedi. Oysa bir gece önce Mihalaki'nin meyhanesinde bir tencere dolusu bol yağlı taskebabı yemişti.''(s.52)

Amacı somut keyif olan bu tipin ahlakı da buna yönelik olarak inşa etmesi söz konusudur. Vardapet'in, kırkıncı günün akşamı hücresinin kapısına örülen duvar yıkılırken karnı guruldama başlar. Yağlı taskebabı barsaklarını bozmuştur. Papaz içeri girdiğinde Vardapet yerinde zor duruyordu. Üstelik, bir talihsizlik eseri olarak, onuruna bir tören bile

hazırlanmıştır. Vardapet daha fazla dayanamaz ve koro ilahi söylerken altını dolduruverdi. (s.52)

Dışadönük duyum, düşünce ve hislerini mantığa aykırı nesnelerden gelen etkilere indirger. Hükmetme arzusu yoktur. Bu nedenle Vardapet, böylesi bir davranış sergilemiştir. Yine nesnelerden gelen etkilere yönelik olarak Vardapet, vakti zamanında göçen bir lağımın altında kalmıştır. Soluk borusuna bir taş kaçır ve hekimler çıkaramazlar. Son lağımını kazarken öksürdüğü anda bir talih eseri olarak taş fırlar. Bunun elmas olduğunu görür. Fitilledığı barut patlamak üzere olmasına rağmen bu elması izleyerek zevk duymayı tercih eder: “Fitilin ateşi barut fiçilerine yaklaşıp kadar elmastan gözlerini ayırmadı. Aklına İncil’den birtakım sözler geldi. Ateş, ana barut fiçisine tırmanırken bu değerli taşı son bir kez görmek için kıvılcımlara iyice yaklaştırdı. Fitilin ateşi fiçinin deliğinden içeri girince bu hazinenin pırıltıları da kayboldu.”(s.81)

Bu tipin gölge işlevi içedönük sezgidir. Öleceği günden bir gün önce Vardapet, Meryem Ana tasviri üzerinde mum yakıp sabaha kadar dua eder. Bastırdığı sezgi kendisini bu şekilde yansıtımlar eşliğinde gösterir. Vardapet tehlikenin farkındadır.

2.1.2.7. Zülfiyar

Teskilat-ı İstihbarat-ı Hümayun’un en çetin casusudur ve Ebrehe’nin güvendiği bir adamdır. Şiş göbekli zayıf bir yapısı vardır. Ebrehe’nin aradığı kara parayı bulur ve kendisini kurtarmaya gelen lağımcılardan Bünyamin’e verir.

Tip yönelimi olarak dışadönük bir tavır sergileyen Zülfiyar, sağlam görev anlayışı ve etkinliklerinin entelektüel olarak düşünülen amaçlar bütününe yönelik sonuçları kapsamı nedeniyle düşünme işlevi sergilemektedir.

Dışadönük düşünen tip, kaidesine yönelik işler yapmasının yanında çevresindekilerin de bu kaideye riayet etmesini ister. Bu onların kendi iyiliği içindir. Hedefe giden her yolu mübah olarak görür. Zülfiyar romanda Hınzıryedi’yi kurtardıktan sonra kendi hizmetlerine almak ve onun bağlılığından emin olmak için Hınzıryedi ile konuşur. Ona ne ölçüde güveneceklerini bilmediklerini ancak güvenilir biri değilse bile üzülmemesi gerektiğini söyler. Güvenilir olmak adına elinden geleni yapacaksın der ve içeriye rastgele seçilmiş bir adam getirtir:

“Zülfiyar, Taburede duran bir bardak dolusu şerbeti gözüyle işaret edip, Hınzıryedi’ye bardağı yarısına kadar içmesini emretti. Dilenci denileni yaptıktan sonra kalan şerbeti zavallı fırın işçisine zorla içirdiler... Dilenci ve zavallı işçi, artık nedendir bilinmez, terlemeye başlamışlardı. Nihayet câsus, ecza dolabından kırmızı hap dolu bir kavanoz

aldı ve bunlardan bir tanesini Hinzıryedi'ye verdi. Hap zehir gibi acıydı. Öyle ki dilenci, onların kendisini zehirlediklerini zannetti. Fakat onun yerine fırın işçisi kıvranıp inlemeye başlamıştı... Vücudundaki zehirin etkisi yıllarca sürer, ama bu haplardan aldığı sürece bedeninin hiçbir zarar görmez. Dediğime inanmıyorsan elbette hapları almayabilirsin. Denemesi bedava. Ama terlemeye başladığında —ki bu ölmek üzere olduğun anlamına gelir— işte o zaman bizi ziyarete gelersen hakkında hayırlı olur. Belki derdine derman bulabiliriz". "(s.100-101)

Böylelikle Zülfiyar, çevresini de kaideye uymak zorunda bırakmış ve hiçbir zorbalıktan çekinmemiştir. Zira belirlenen amaçlar ne kadar katı ve eleştiri götürmezse tip de o kadar sert biri olur ve herkesi bir kalıba sokmaya çalışır.

Amacı efendisi Ebrehe'ye ve onun amaçlarına hizmet etmek olan Zülfiyar roman boyunca bundan hiç sapmasa da tipin hükmetme özelliğine dönük olarak efendisinin tamamını bilerek her şeye hükmettiği altı yüz altmış altı basamaklı sayıyı hesaplamaya çalışır. Biz bunu Ebrehe'nin ağzından öğreniriz: "Eğer bunu başarabilirse hem bütün bilgilerin sahibi, hem de buranın Büyük Efendi'si olur. Fakat bu iş bazılarına çok zor geliyor. Zülfiyar hâlâ sayıyı hesaplama peşinde. Ne var ki daha çok işi var. Çünkü henüz ilk altı rakamı bile bulabilmiş değil."(s.153)

Dışadönük düşünce insanların zayıflıklarını anlamaz ve önemsemez bir tavır sergileyebilir. Hakimiyet alanlarına ihlalleri de zorbalıkla cezalandırabilir. Zülfiyar, talihsiz bir insan ve tepesine sürekli yıldırım düşen bir dilenci olan Dertli'nin yanına geldiğini görünce: "Behey uğursuz! Tepemize yıldırım mı düşüreceksin, bas git buradan!" diye bağırıp ucu demirli kırbacını zavallının yüzünden şaklattı. Ne var ki bu darbe hırsını almaya yetmediği için kırbacıyla zavallıyı adamakıllı dövmeğe başladı."(s.173)

2.1.2.8. Girdbadlı Gazanfer

Kumarbazlarıyla ünlü Girdbad'a bir kumarbazın yanına çırak olarak verilen Gazanfer, Girdbad'ın talihini açmak için uğraşır ve sonunda bunu başarır. Ancak kazandığının yüzde birini harcaması şartı vardır. Bu nedenle de Kostantiniye'ye gelmeye karar verir.

Gazanfer, sürekli yenilik arayışında olan ve oluşum aşamasındaki yenilikleri sezmesi nedeniyle dışadönük sezgisel tip özellikleri gösterir. Bu tip hayatı bir macera olarak görür. Bu yönde de atılganlıkları olur. Gazanfer'in Girdbad'ın talini açmak adına için diyar diyar dolaşması ve sonunda Şuayb adında dünyanın en talihsiz adamını bulup ona derdini anlatması buna örnektir.

Sürekli yenilik arayışında olan Gazanfer, daha büyük oynaması gerektiği için Kostantiniye'ye gelir. Burada servetine servet katar. O kadar zengin olur ki piyasada para

sıkıntısı baş gösterir. Ebrehe'nin planıyla, Gazanfer'in kumarhanesi oraya kumar oynamaya gelenlerce yakılır. Bu tip için her yenilik fazlasıyla ödüllendiricidir. Başlattıkları projelerin sonunu getiremezler. Gazanfer, talihi dönmesine ve yıllarca da servetini büyütmesine rağmen sonunda her şeyini kaybeder.

2.1.2.9. Frenk Câsusu

Bu adam, romandaki zamandan yüz elli yıl önce bazı paşaları, saray görevlilerini ve nazırları zehirleyerek öldüren ve gizli bilgiler toplayan bir câsustur. Yakalandıktan sonra sorgulanır ve ardından tüm bildiklerini ve câsusluk sanatını birine öğretmesi şartıyla canının bağışlanacağı söylenir. Frenk Câsusu da donanımlı zeki birine bildiklerini öğretir.

Frenk casusu dışadönük düşünen bir özellik gösterir. Amaçlarına yönelik olarak görev sorumluluğunun bilincinde hareket eder. Her türlü siyasi, ekonomik, toplumsal duruma uyum sağlar. Nesneleri açıklamada ve problem çözmede oldukça yetkindirler. İdealleri uğruna her yolu mübah görürler.

Frenk casusu gündelikçi kadın kılığında yakalanıp sorgulanır. Yaptıklarının erkekliğe sığmasa da bilgeliğe sığdığını ve ülkeyle ilgili çok şey bildiğini söyler. padişah bunları bilmek bilginlik midir diyince Frenk Câsusu önce bu ülkedeki bilginlerin ne bildiğini sorar. Aldığı cevap üzerine onların bir şey bilmediklerini söyler. Ardından da kendi entelektüel kaidesini ortaya koyar:

- “Çünkü bilgi tehlike ile ölçülür.”

. “- Ne demek bu?”

- “Bilgi doğru olmak zorundadır ve bilgin, hata yapmaktan ölümden korkar gibi korkar. Sizin bilginleriniz hata yapmaktan korkarlar mı?”

- “Doğrusu bundan pek emin değilim. Ama önce ne dernek istediğini iyice anlat bana”.

- “Şunu kastediyorum: Müneccimleriniz ya da medrese hocalarınız bir hata yaptıklarında sözelimi cezaya çarptırılırlar mı? Hata yapmaktan korkmuyorlarsa belki de hatanın cezasından korkuyorlardır”.

- “Hayır. Onlar cezaya çarptırılmaz. Çünkü onlara bilgin diye saygı duyarız”.

- “Öyleyse onların doğru düşünmeleri için yeterince şart yok demektir. Çünkü onlar doğru düşünseler de düşünmeseler de nasıl olsa saygı göreceklerini, tehlikeye düşmeyeceklerini bildiklerinden hatadan da korkmazlar. Ama mesela tüccarlar öyle mi? Bu mesleğin adamları doğru düşünmedikleri anda iflas ederler. Benim gibi casuslar da hata yapar yapmaz yakalanıp asılırlar. İşte bu yüzden, hata yaptığı anda servetini hatta canını kaybedebilecek olmayan insanların fikrine güvenilmez. Çünkü malı, canı, sevdikleri tehlikede olmayan biri doğru düşünemez. Bilgi tehlike ile ölçülür dediğimde kastettiklerim bunlardı.” (s.135)

Böylece Frenk Câsusu tipik özellikleri olan meseleleri izah etmede, ayıklamada, koşula uyum sağlamadaki tekniklerde gayet üstün olduğunu gösterir. Görüşlerini mantıklı ve düzenli formüller açıklamıştır.

2.1.2.10. Diğerleri

Dertli, sakalsız, bıyıksız, kel, kassız ve kirpiksiz biridir. Eski bir tüccar olan Dertli, dükkanına yıldırım düşmesi sonucu her şeyini kaybeder. Dilencilığe başlar. Sakalsız olduğu için kimse sadaka vermez. O da sakal uzatır ancak yine yıldırım çarpar ve sakalını kül eder. Altı kez yıldırım çarpan Dertli, uğursuz telakki edilir. Kimse yanında istemez. Padişah ferman çıkarır ama o aldırış etmez. Hapse atıldığında oraya da yıldırım düşer. Böylelikle bunu bir ekmek kapısı olarak kullanır. Sürekli yenilik arayışındadır. Dışadönük bir tutum gösterir. Vefakarlığını, kendisini kurtaran Bünyamin'i romanın sonunda kurtarmasıyla gösterir.

Romanın diğer kişilerinden olan Efraim, muhasebeci çırağıdır. Câsusun sorduğu soruya doğru cevap verdiği için seçilmiştir. Dışadönük düşünen tip özellikleri gösterir. Frenk Câsusunun yetiştirdiği biridir. Casus öldükten sonra teşkilatın başına geçer ve usulünce yönetir. Bir ideal doğrultusunda yönelim gösterir.

Gülletopuk, kalyoncu bir külhanbeyidir. Fon figür özelliği gösterir. Dışadönük bir tutumu vardır. Kavgacı ve çevresine karşı geçimsizdir. Arap İhsan ölmesine rağmen onla kavga etmek ister. Delirir bu nedenle mahalleli onla alay eder.

Alemsattı eserde şöyle tanıtılır: “Bu adam kağıtçıbaşı, göyguncubaşı, kasidecibaşı ve amabaşından sorumlu olmasının yanı sıra aynı zamanda başgedikliydi.” (s. 113) Bünyamin'in amiridir. Dışadönük bir tutum sergiler. Fon figürüdür.

Öterbülbul “ Alemsattı'nın yardımcısı inmeli biridir.”(s.113) Dilencidir. Utarid de dilencidir:“Kâğıtçılık yapar. Dilencilik loncasında Bünyamin onun çırağı olmuştur.”(s.113)

Aglaya, Ebrehe'nin Bünyamin'i eğlendirmek için aldığı bir rus cariyedir. Sürekli ağlar. İçedönük bir tutum içindedir. Romandaki bir diğer kadın olan Binbereket şişman iri memeli bereket tanrıçası misali bir kadındır. Dışadönük atılgan bir tutum sergiler.

Franz, “Açık alınlı, küçük burunlu, iri gözlü, dişleri parlak ve seyrek, uyluk kemikleri uzun ve teni esmerdir.”(s.203) Mehdi'ye benzeyen bir Nemçe casusudur. Dışadönük düşünen tip özellikleri sergiler. Aynı Frenk Câsusu gibi, bir ideali olan ve görüşlerini

düzgün mantıklı formüllerle dile getiren bir yapısı vardır. Sorguda işkence edileceği için korkmuştur.

Ali Said Çelebi, romanı hayal eden Uzun İhsan Efendi'nin zihninde yasadığına inanan tek kişidir. (s.235) Fon figürdür.

Bekçi, sanki yüzyıllardır uyuyan bir kişidir. Fon figürdür. Romandaki tüm fon figürler bir derinlik arz etmezler.

2.1.3. İçedönük Tipler

2.1.3.1. Bünyamin

Romanın başkışısı Bünyamin'dir. "Esmer tenli babasına hiç benzemeyen bu kumral bıyıklı ve iri gözlü delikanlı" (s.19) alışılageldiğimiz başkışı özelliklerini taşımaz. İyi kalpli ve mütevazı olmasının yanında silik ve pasiftir. Hayatta ilerlemekten ziyade sürüklenen Bünyamin bize "silik baş figür" özellikleri gösterir. Roman boyunca atıldığı maceralarda irili ufaklı hemen hemen her kırılmayı bir başkası belirler. Bu edilgenliği net bir şekilde romanın sonundaki şu kısımda görürüz:

"Çünkü her baba oğluna bir şeyler öğretmek, ona doğru ve gerçek olanı göstermek ister. Oysa benim sana, düşlerimden başka verebilecek bir şeyim yoktu. O yüzden sana, şimdi elinde tuttuğun garip kitabı verdim. Ama ne yazık ki Dünya'yı gösteremedim. Sana aslında Kâtip Çelebi'nin, Cihannürna adıyla tercüme edip bana bir nüshasını hediye ettiği Atlas Minor gibi bir eser bırakmak isterdim. Oysa dünyaya sırt çeviren benim gibi birinin zihninde Boşluktan başka ne olabilir ki? Kendisinden düşler yarattığım Boşluğun atlasım, Atlas Vacui'yi bu yüzden yazdım: Sen okuyasın diye değil yaşayasın diye." (s.236)

Bünyamin'in libidosu içedönük bir tavır sergiler. Romanın başında "Bünyamin düşünde yine onları görmüştü. Demir halkaları örülü zırh gömlekleri çoktan paslanmış yeniçeriler, ellerinde meşalelerle karanlık bir sisin içinde meçhul bir yöne ilerliyorlardı. Tolgalarının burunluklarını indirmiş ve yüzlerini demir peçelerle örtmüşlerdi. Kalkanları küflü, yatağanları ve kılınçları paslıydı." (s.18) Bu düşten büyük dayısı Arap İhsan'ın gelmesiyle uyanır. Düşünde kendi geleceğini görmesi sezgisel bir durumdur. Bunu tetikleyen nesnel durum ise büyük dayısı Arap İhsan'ın gelmesidir. Bu nesnel durum itibariyle sezgisellik dışadönüktür. "Düş, bilinç ve istenç büyük çapta söndüğü zaman ortaya çıkmaktadır." (Jung, 2006, s.256) Yani Bünyamin'in düşü bilinçdışının bir dışavurumudur. Bastırılan dışadönük sezgisellik gölge işlevi üstlenir. Bastırılan bu tipin "oluşum aşamasında bulunan her yeniliğin kokusunu alan keskin bir burnu vardır." (Jung, 2019, s. 386)

Dışadönük sezgisellik bilinçdışında aynı zamanda arkaik bir karaktere bürünür. (JUNG, 2019, s. 414) Biz bu durumu yine Bünyamin'in düşlerinde saptarız: "Sarkıtların altında ve dikitlerin üstünde tahtaları çoktan çürümüş devasa bir gemi vardı. İçine girdiklerinde hepsinden bir erkek ve bir dişi olmak üzere envai çeşit hayvanın iskeletini görüp korktular."(s.84) Bu düş Hz. Nuh'u anımsatırken, "...aslında ağacın yegane meyvası olduğunu gördü. Bu meyvayı tatmak için dayanılmaz bir istek duydu." (s.85) devamında da Hz. Adem'i anımsarız.

Bünyamin sakinliği ve edilgenliğiyle (Jung, 2019, s. 412) içedönük duyum tipi sergiler. Romanın ilerleyen sayfalarında içinde bulunduğu dünyayı sorgular. "Sen gerçekten benim babam mısın? Peki annem kim? Sen kimsin? Ben kimim? Bu evin geçimi nasıl sağlanıyor? Pazara giderken bana verdiğin akçeleri nereden buluyorsun? Günlerce yemeden içmeden nasıl yaşıyorsun? Kimsin sen?" (s.47) Bu sorgulama varlığıyla ilgilidir ve "Her şey insanlar ve nesneler olmadan da olagelmeye devam ediyorsa insan neden var olmalı ya da genelde nesnelerin var olmasının gerekçesi neden bulunmalıdır..." (Jung, 2019, s.413) gibi soruları kolayca sorabilir. "İçedönük tipe nesnel uyarının harekete geçirdiği öznel duyumun yoğunluğu yol gösterir." (Jung, 2019, s.412) Bu yol gösteriş Bünyamin'i yukarıda sorduğu soruların cevaplarını aramaya iter:

"Bünyamin'in cesaret edip babasına bir türlü soramadığı sorulardı bunlar. Cevaplarını bulamadığı sürece yaşadığı bu tuhaf dünyanın, alaca renklerle dolu devasa bir boşluktan pek farkı olmayacaktı. Bir mesleği olmayan babasını günlerce gizlice takip etmiş, gözlemiş, evi ve adamın esvaplarını defalarca aramış, bununla birlikte onun ne birinden para aldığını, ne de evde gizli bir yerde para dolu bir sandık olduğunu görmüştü. İçinden ne kadarını harcarsa harcasın, babasının kesesi daima akçe ile dolu olurdu. Ayrıca, babası olduğunu ileri sürmesine rağmen Uzun İhsan Efendi oldukça genç gösteriyordu. Annesinin kim olduğu da ayrı bir muammaydı."(s 47)

Başkişi Bünyamin'in annesine romanda rastlayamayız. Bu yokluğun bastırılmışlığı romanın bazı kısımlarında nesnel uyarıların harekete geçirilmesiyle gün yüzüne çıkar: "Çünkü Uzun İhsan Efendi'nin oğlu Bünyamin, maymunun atıldığı viranede onun mırıltılarını işitmiş ve hayvanın ölmediğini anlayınca onu gömleğinin içine sokup eve götürmeye karar vermişti. Gömleğin içindeki maymun, delikanlının bağrındaki kokuya asla unutamayacaktı, çünkü bu, anasının kokusunun aynısıydı."(s.42) Anne yokluğu şefkat yokluğudur. Bünyamin, eski sahibi tarafından çokça dayak yemiş, afyon macunu yiyince sızıp kalan ancak öldü sanılıp terkedilen maymuna kucak açıp eksikliğini yaşadığı şefkati ona göstermiştir. Bu annevari şefkati romanın sonlarına doğru bu sefer kendisi görmüştür. Ebrehe'nin "Kadının içeride seni bekliyor, hamamda yıkandı, kokular süründü, güzel ve temiz elbiseler giydirildi. Buna rağmen hâlâ ağlıyor. Haydi göreyim seni! Onu

teselli edeceğine eminim.”(s.171) diyerek Bünyamin’i Aglaya adlı cariye’nin bulunduğu odaya buyur eder. Ardından Bünyamin, Aglaya’ya korkmamasını ona bir kötülük etmeyeceğini, yüzünü görmemesi için mumu söndüreceğini söyler. Sonrasında roman boyunca başına gelenlerden ötürü:

“Gözleri yaşla dolup boğazı düğümlenen Bünyamin, esir kızın yanında kendini koyvermemek için mücadele ederken omuzunda bir el hissetti. Kız, yanında eğildi ve elini tuttu. Dünyanın en güzel, en tatlı sesiyle ona,

“Aglaya” dedi, “Maya imya aglaya”.

Aglaya’nın elini elinde hisseder hissetmez Bünyamin kendini ve hıçkırık hıçkırık ağlamaya başladı. Eğildi ve başını kızın dizlerine koyarak saatlerce gözyaşı döktü. Hıçkırıkları kesilip bu kez içini çekmeye başladığında, Aglaya onu yatağına götürüp yatırdı ve üzerini örttü. Bünyamin çok geçmeden derin bir uykuya daldı.”(s.172)

Bu durum göremediği anne şefkatini sevgiliden görmektir.

Bünyamin Aglaya’yı unutmaya çalışıyordu. Ama Aglaya’ya aklından hiç çıkmıyordu. Bu yüzden kendini şiir yazmaya verir. Aruz vezniyle, kendini dile getiren tam yedi şiir yazar ve bu şiirleri, sevgi hariç her şeyden arındırıp yeniden ve yeniden kaleme alır. (s.198) İçedönük duyumsal tip kendini ifade etmedeki karakteristik zorluğunu (Jung, 2019, s. 412) sanata yönelerek aşmaya çalışır.

İçedönük duyum “akıldışı tiptir, çünkü olayların akışında onu akli yargı değil, düpedüz olagelenler yönlendirir.” (Jung, 2019, s. 412) Bünyamin, babasının ona verdiği, aslında babasının düşü olan, atlasın içindeki kahramandır. Her belirsizlikte, tedirginlikte ve güçlükte bu atlastan rastgele sayfalar açarak fal bakması bu duruma örnektir.

2.1.3.2 Uzun İhsan Efendi

Hayalperest bir insan olan Uzun İhsan Efendi, “Çekik gözlü, çıkık elmacık kemikli ve seyrek bıyıklı bir zat olan bu adam Bünyamin’in babasıydı.” (s.20) Eserde Uzun İhsan Efendi’nin amacını ve buna uygunluk durumunu dayısı Arap İhsan’ın zihninden öğreniriz:

“Arap İhsan yeğenine uzun uzun bakar. Yeğeni Frenk kaşiflerine özenip bir mapamundi, Kaftan Kafa bir dünya haritası yapma sevdasına kapılmıştır. Ancak yeğeni miskin biri olduğu için Arap İhsan, Uzun İhsan Efendi’yi dünyanı dolaşacak tıynette görmez. Çünkü yeğenin yumuşacık elleriyle bir halata asılamaz, gemide verilen etleri ve küflü peksimetleri yiyemez, narin teni yakıcı güneşe ve tuzlu suya asla dayanamaz diye düşünür. (s.20)

Ancak bu çekik gözlü yeğeni Uzun İhsan Efendi’nin amacı dayısı Arap İhsan’ın sandığı gibi bu haritayı gezerek çizmek değildi:

“Bir dünya haritası yapmayı kafaya koyan Uzun İhsan Efendi bu işe özenen kâşiflerin tersine, yerinden kımıldamadan yeni kıtalar keşfetmenin peşindeydi. İlk bakışta imkansız görünen bu işin bir yolunu bulduğunu sanıyordu: Düşlerin, uyku esnasında ruhun bedenden ayrılıp çeşitli yerlere gitmesinin bir eseri olduğu malumdur; uyku esnasında ruh bedenden ayrılıp diyar diyar gezdiğine göre, ruhun zaten gidebildiği bu yerlere bir de bedenin kalkıp binbir zahmetle gitmesi abes olurdu. Öyleyse kendisinin diğer kâşifler gibi taban tepip yelken açmasına gerek yoktu. Keşfedilmemiş kıtaları görmek için usulüne uygun olarak uyku şurubundan içerek istihareye ya da rüyaya yatması yeterliydi.”(s.44)

Uzun İhsan Efendi, harita denilince herkesçe kanıksanan ülkelerin, denizlerin, dağların, ovaların olduğu bir dünya haritası çizmek yerine; insan denilince akla gelen maceraların, heyecanların, acıların, âşkların, bencilliğin, fedakarlığın, öfkenin ve sakinliğin bulunduğu, bastırılmış her şeyden renkli ve bulunduğumuz gerçek dünyadan daha engebeli bir düşün haritası çizmek istemektedir. Çünkü “Bedenlerimiz salt yediğimiz şeylerin mahsulü olmadığı gibi, ruhlarımız da sadece deneyimlerimizin bir ürünü değildir.” (Stevens, 1999, s. 49)

Oğlu Bünyamin gibi Uzun İhsan Efendi’de silik ve sakin biridir. Nesnelere doğrudan, onların gerçekliğiyle alakalı olmayan öznel tepkiler gösterebilen yapısı itibariyle içedönük duyumsal bir tip sergiler.

İçedönük duyum tipine özgü varlık sorunsalını düşün ve gerçek bağlamında sorgulayıp açıklamaya yönelik Uzun İhsan Efendi, felsefik de bir altyapı hazırlar:

“Uzun İhsan Efendi, odasına çıkıp Kubelik’in getirdiği kâğıtları karıştırmaya başladı. Bir kitap tercümesiydi bu. Eser ZAGON ÜZERİNE ÖTTÜRME adıyla çevrilmişti. İlk sayfaya bakılırsa yazarı Rendekâr adında biriydi. Külhani bir dille kaleme alınmış eseri okudukça, Rendekâr’ın şüpheyi bir ‘zagon’ yani bir yöntem olarak benimsediğini öğrendi. Amaç, şüphe götürmeyecek ilk kesin bilgiye varmaktır. Her bilgiden şüphe eden Rendekâr, şüphe ettiğinden şüphe edemiyor ve bundan da kendisinin varolduğu sonucunu çıkarıyordu. Yatsıya doğru Kubelik’in tercümesini bitiren Uzun İhsan Efendi, Rendekâr’ın bu fikri üzerinde derin düşüncelere daldı. Düşünüyor olmasından kendisinin varlığı açık ve seçik olarak çıkıyordu. Fakat bu yolla insan, kendisinden başka hiçbir şeyin varlığını ispatlayamazdı. Sonunda, kafasına takılan bu pürüzü halletmek için rüyaya yatmaya karar verdi. Şişedeki yeşil uyku şurubundan bir bardak suya yedi damla karıştırıp içtikten sonra yatağına uzandı. Sabah ezanları okunmaya başladığında kalkıp elini yüzünü yıkadı... uykunun bir uyanış ve düşlerin de gerçeğin ta kendisi olduğu fikri kafasını meşgul etmeye başlamıştı... Gördükleri ister gerçek ister düşün olsun, bundan gerçeği ya da düşün gören bir öznenin varlığı çıkıyordu... ‘Rendekâr’ın dediği gibi ben varım” diyordu, ‘Peki ama ben kimim?’”(s.44-45-46)

Eserde tercüme edilen bu kitap Rene Descartes’in “Yöntem Üzerine Konuşma” adlı kitabıdır. Uzun İhsan Efendi’nin bu kuşkusu özne ve nesnenin varlık gerekçesinden ileri gelir. Jung, bu kuşkunun normal durumlarda değil olağanüstü durumlarda gerekelendirilebileceğini söyler.

Uzun İhsan Efendi oğluna:

“Buradan gitmek istediğini biliyorum oğlum kendime hâkim olabilseydim belki de seni, çoktan içine girdiğin bu maceraya bırakmazdım. Sana olan sevgim biricik oğlumu tehlikeye atmama engel oluyor. Ama bilmek ve şahit olmak en büyük mutluluktur. Macera ise büyük bir ibadettir; çünkü O'nun eserini tanımanın başka bir yolu olduğunu görebilmiş değilim. Kendi payıma ben, dünyayı rüyalarım ile keşfetmeye çalıştım. Bu, yeterince cesur olamadığının bir göstergesi olabilir. Aynı hatayı senin de yapmana yol açmak istemiyorum. Sana izin veriyorum, git. Git ve benim göremediklerimi gör, benim dokunamadıklarımı dokun, sevediklerimi sev ve hatta, bu babanın çekmeye cesaret edemediği acıları çek. Dünyadan ve onun binbir halinden korkma.”(s. 54-55)

Diyerek onu kahramanı tayin eder. Dayısı Arap İhsan’a özenerek bir düş tasarlaması ve oğlu Bünyamin’in ona verdiği düş atlasından fal bakması: “Son tahlilde, yaşadığımız güçlüklerin çoğu içgüdülerimizle, içimizde biriktirip sakladığımız, yıllanmış bilgelikle olan temassızlığımızdan doğar. Peki, içimizdeki bu yaşlı adamla nerede temasa geçebiliriz. Tabii ki rüyalarımızda. (Stevens, 1999, s. 83)

Bu anlayış varoluşun nesnel gerçekliğini kabul etmeyip arkaik içsel nedenlere dayandırılan gerçeğin daha kapsayıcı olduğunu düşünen tipin kurduğu bir anlayıştır. Akıldışı özelliği bulunan Uzun İhsan Efendi bu varoluş etkenini düşlerle kurarak akli yasaları aşan bir açıklamaya girişir. Dayısı Arap İhsan’la geçmişin, oğlu Bünyamin’le geleceğin varlık sorunsalını şimdide ve düşlerinde yaşayarak bir çıkış noktası arar.

Uzun İhsan Efendi varlıkla ilgili kafasına takılan bir pürüzü gidermek için rüyaya yatmaya karar verir ve uyku şurubundan içerek yatağına uzanır: Düşünde kendini uçsuz bucaksız bir çölde görür. Sanki kumların üzerinde haftalarca sürünmüş gibidir. Bir kum tepesinin eteğinde küçük bir gölcük seçer ve susuzluğunu gidermek için oraya seğirtir. Fakat bu, bir su birikintisi değil bir aynaydı. Diz üstü çöküp aynaya bakar ve orada kendi aksi yerine oğlu Bünyamin’in yüzünü görür. (s.45)

Bu durum bize Lacan’ın ayna kuramını hatırlatır. Bebeğin aynada kendisini görmesinden itibaren tanıyabileceğini ve özdeşleşim oluşturabileceğini öne sürer. Bebeğin bu görüntüde birlik ve kontrol duygusu bulabileceğini söyler. (Cebeci, 2004, s. 277) Böylelikle Uzun İhsan Efendi tipin bilinçdışı sezgiselliği gereği bu duyguları oğlu Bünyamin’le bulacağını sezinlemiş olur.

“Bilinçdışı ruhun ürünü olan düşler, bilincin otoritesinden kaçmış, bu yüzden de objektif ve anlıktırlar.” (Emre, 2006, s. 101) Bu objektiflik belirtisini Uzun İhsan Efendi’yle ilgili olarak romanın: “Sakladığı sırrı vermediği için Et Meydanı’ndaki yeniçeri odalarında adamın gözleri oyulmuş, kulakları ve burnu kesilmişti.” (s. 104) kısmında görürüz. İnsana

ait bu uzuvlar onu gerçeklik algısını belirleyen beşeri özelliklerdir. Uzun İhsan Efendi, bu haliyle bir meyhaneye girer: -“Düşündüğüm için ben var değilim, sizler varsınız. Sizler benim zihnimdeki düşüncelerden ibaretsiniz” (s. 190) diyerek oradakilerin kafasını bulandırır. Bu durum bize Platon’un mağara alegorisini hatırlatır: “ ...Aynı zamanda bu benzetme, algılanabilen dünya hakkındaki bilgimiz ile idealara ilişkin elde ettiğimiz idrak arasındaki ilişkiyi göstermeye de hizmet eder. Algılanabilen şeyler ve sahip olduğumuz fikirlerin çoğu değişken ve kusurludur, onun için bu bilgi türü mükemmel bir bilgi türü değildir.” (Kılıç, s. 10)

Uzun İhsan Efendi, tipi gereği, aradığı gün ışığını kendi içinde arama ve bulma gayreti gütmüştür. Varlıkla ilgili kimi açıklamaları meyhanedekilerce alaya alınmış, dalga geçilmiştir.

Puslu Kıtalar Atlası romanı Uzun İhsan Efendi’nin düşüdür. Bu tip zihninde canlı bir şekilde renkleri, resimleri, kitapları tutabilir. Tüm bu duyumların yoğunluğu ölçüsünde ifade yeteneği de gelişmiş olursa, içedönük duyum tipinin akıl dışılığı sıra dışı olur. Böylesi ifade edişler sanatçılarda görülür. Uzun İhsan Efendi tam olarak böyle bir tip özelliği sunmaktadır. Sanatsal ifade kapasitesinin bu kadar yüksek olması onun izlenimlerinin gün yüzüne çıkmasını sağlar. Böylelikle bilinç ve bilinçdışı bütünsel olarak Uzun İhsan Efendi’nin belirlediği amaca doğru renkli, arkaik, ilgi çekici bir yöneliş sergiler. Bilinçteki varlık problemini de bu bütünsellikle aşar.

Bu tip sıra dışı olan akıl dışılığına bağlı kalır da duyumlarını gerçeklik sınırları içerisinde değer verirse, dış dünya hayal ürünü ve çeşitli gülmece unsurların bulunduğu komedi gibi gelecektir. Uzun İhsan Efendi’nin ve anlatıcının roman boyunca kimi gerçeklik ölçütleriyle dalga geçmesi, en ciddi durumlardan ironik anlatılar çıkarması ve en katı güçlerle alay etmesi içedönük duyum tipinin bu özelliğiyle alakalıdır.

Eserin sonunda kahramanımız Uzun İhsan Efendi’nin varlık meselesi nihayete ermiş değildir:

“Ne var ki ben, kendimle ilgili bazı meseleleri hâlâ çözebilmiş değilim. Rende-kâr düşünüyorum olmasından varolduğu sonucunu çıkarıyor. Ben de düşünüyorum, dolayısıyla varım, ama kimim? Galata’da, Yelkenci Hani bitişiğinde ikamet eden Uzun İhsan Efendi mi, yoksa bugünden tam üç yüz sekiz yıl sonra, sözgelimi İzmir’de oturan mahzun ve şaşkın adam mı? Hangimiz düş ve hangimiz gerçek? Düşünüyorum, o halde ben varım. Düşünen bir adamı düşünüyorum ve onun, kendisinin düşündüğünü bildiğini düşünüyorum. Bu adam düşünüyorsa varolduğu sonucunu çıkarıyor. Ve ben, onun çıkarımının doğru olduğunu bili-yorum. Çünkü o, benim düşüm. Varolduğunu böylece haklı olarak ileri süren bu adamın beni

düşlediğini düşünüyorum. Öyleyse, gerçek olan biri beni düşlüyor. O gerçek, ben ise bir düş oluyorum.”(s. 237)

2.2. Kitab-ül Hiye

İncelememizde kitabın 28. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.2.1. Olay Örgüsü

İhsan Oktay Anar'ın ikinci romanı olan Kitab-ül Hiye, III. Selim (1789-1807) zamanından II. Meşrutiyet (1908)'in ilanına kadar olan dönemi anlatır. Usta-çırak ilişkisiyle birbirlerine bağlanan üç kuşak mucidin hayatlarını, iç dünyalarını yansıtan icatlarını, bu icatları yapmaya çalışırken başlarına gelen olayları anlatır.

Yafes Çelebi, Calud ve Üzeyir Bey adlarında Osmanlı döneminde yaşamış üç mucidin karakterlerindeki iktidar istencinin icatlarındaki ve hayatlarındaki yansımalarını konu edinir. Bu romanın iç öyküsüdür. Bu iç öykü, “Yafes Çelebi Hazretlerinin Görülebilen Menkıbelerinden Bazılarının Bildirilmesi Hakkındadır”, Kara Calud'un Hâl Tercümesinin Hiye ve Hiyelelerinin ve Görülebilen Diğer Menkıbelerinin Bildirilmesi Hakkındadır” ve “Devri Daimin Sırrını Çözen Üzeyir Bey'in Hâl ve Tercümesi ve Görülebilen Menkıbelerinden Bazılarını Beyan Eder” başlıklarıyla üç bölüme ayrılmıştır.

1. İç Öykü: Yafes Çelebi'nin öyküsü.(s.9-69)

Roman Kuledibi'ndeki Tamburlu kıraathanesi ahalisinin Yafes Çelebi'den söz açmasıyla başlar. Yafes Çelebi, kılıç dövmeye heves etmiş ve bir demircinin yanına girmiştir. Yeteneğini hemen gösterir ve ürettiği kılıçlarla ismini duyurur. Böylelikle ustası Zekeriya Usta'nın yanından ayrılır ve kendi dükkanını açar. Burada “iki elle kavranan ve kabzası çekildiğinde namlusu tıpkı bir makas gibi ikiye ayrılan” (s.11) bir kılıç icat eder. Bu icat onun esnafıktan atılmasına yol açar. O da kendini hiye kitaplarına verir. Cezeri'nin bir kitabını satın alır. Bu kitapta mekanikle ilgili birçok bilgi ve çizim vardır. Bu kitaptan hareketle Yafes Çelebi, bir takım icatlar yapar.

Yafes Çelebi, bir gün meyhanedeyken Yeniçerilerin bir Nizam-ı Cedid askerini öldürmesine şahit olur. Burada Deli Abuzer Meşe adında bir Yeniçeriyle tanışır. Bu yeniçeri haraç karşılığında Yafes Çelebi'yi Tersane Eminliğine dökümcü kalfası olarak aldırır. Yafes buradan mühendishaneye geçer ve suya değince patlayan budasyomu keşfeder. Bu keşfin sırrını öğrenmek isteyen Frenk mühendisini öldüren Yafes Çelebi,

mühendishanede derslerindeki başarısızlığı nedeniyle atılır. Meteliksiz kalan Yafes Çelebi debbabe adını verdiği bir savaş aracı icat etmek adına çalışmalara başlar.

Yafes Çelebi, icadına para bulmak adına Zencefil Çelebi ile tanışır. Bu sırada Zencefil'in hikayesine geçilir. Bu adam çok güzel bir kıza âşık olmuştur. Kızın babasının kimi şartlarından dolayı Zencefil Çelebi gurbette çalışır ve para biriktirip geri gelir. Ancak Yafes Çelebi onun aklını çeler ve tüm parayı Yafes'e teslim eder. Devamında debbabe yapılır, ancak Zencefil Çelebi'nin ihtira berati almak için çokca rüşvet vermesi gerekir. Nihayetinde parası kalmaz ve sevdiği kıızı alamadığı için aklını kaybeder.

Yafes Çelebi, kendisini geçindirmek adına Leyden şişesi yapar. Birçok insana da bu şişeyi satar. Nihayetinde elektrik yüklü bu şişeyle Yeniçeri Deli Abuzer Beşe'yi öldürür. Sonrasında sokakta tesadüfen dinlediği Hırsız Saksâğan operasından etkilenerek saksâğan yuvalarından bulduğu altınlarla geçimini devam ettirir. Bir gün bir geçitte altın taşıyan kervan uçuruma yuvarlanır ve altınlar saçılır. Yafes Çelebi, bu saçılan altınları saksâğan yuvalarından toplar ve bir ev satın alır. İcatları için başvurularda bulunsa da Hiyele Kalemi Uzun İhsan işlerini sonuçlandırmaz. Yafes Çelebi kallab adında bir savaş aleti tasarlar ve saraya başvurur. Amacı destek almaktır. Alemdar Paşa icadı tasarı kabul eder ancak bu sırada Yeniçeriler isyan çıkartır ve Alemdar Mustafa'yı öldürürler.

Artık yaşlanan Yafes Çelebi, yanına köle olarak iri yarı güçlü kuvvetli bir köle olan Calud'u alır. Calud ile beraber Uzun İhsan'ın oğullarından Davut'u kaçıır. Sonrasında icatlarına devam eden Yafes Çelebi, bu kez de bir tahtelbahir yapmaya karar verir. Tahtelbahiri yapıp ve suya indirse de geri çıkaramaz. Fazlaca uğraşıp nefessiz kaldıktan sonra zor kurtulur ve bir daha hiyele ilmine tövbe eder. Sonrasında Yafes Çelebi, Calud'un iftirasıyla Yeniçeri sanıldığı için evinde infaz edilmiştir.

2. İç Öykü: Kara Calûd'un öyküsü. (s.73-124)

Bu bölüm Yafes Çelebi'nin Calud'u köle olarak almasıyla başlar. Yakılması için verilen hiyele bilgilerini yakmayan Calud, gizlice bunları öğrenir ve iktidar tutkusuna bir zemin bulmuş olur. Ufak tefek icatlar gerçekleştirir. Kadınlarla yatar. Sonrasında evdeyken ustasının iktidar taşını tuttuğunu görür. Devri daim makinasını ana parçası olan bu taşı elde etmek için her yolu dener. Nihayetinde ustasının her dediğini yapar. Kırk gün evin bodrumunda eziyetlere ses çıkarmaz. Saçını bile kazıtır. Ancak Yafes Çelebi, devri daimin sırrının kafasında olduğunu söyler. Bunun üzerine Calud, ustasına iftira atar ve öldürülmesine sebep olur.

Calud, dokuz kez evlenip, onlarca ceninin babası olduktan sonra, Diyarbakırlı iki hiyelkar olan Samur ve Yağmur Çelebileri yardımcı olarak yanına gelmeye ikna eder. Calud'un icatları için gerekli olan parası olmadığı için tefecilikten çok zengin olan Ali Elmas Efendi'yi soyar. Sonrasında Samur ve Yağmur Çelebilerin hayat hikayelerine geçilir. Patavatsız bir babanın ikiz oğullarıdır. Hiyel ilmiyle para kazanmak isterler. Babalarının onlara hesap çıkardığı iki yüz bin altını verip, Calud'a otuz yıl hizmet etmek zorunda kalırlar. Aradan altı yıl geçer fakat makine hala bitmemiştir.

Calud, tiyatro oyuncusu olan Esmeralda'ya âşık olur. Birlikte geçirecekleri geceye hazırlanmak adına kuvvet verici sıvılar içer. Bunun sonucunda cinsî organı kangren olur ve kesilir. Eşleri, bir bir onu terk eder. Bu süreçte Calud, çift başlı yılan tasarlar. Hesaplarını Samur ve Yağmur kardeşlere yaptırır. Ancak üzerlerindeki baskıya dayanamayan ve her şeyi rakam olarak görmeye başlayan kardeşlerden Yağmur, önce kardeşini sonra kendisini vurur. Calud ise amacından vazgeçmez. Öksüz ve yetim olan Üzeyir'i yanına eğitmek için alır. Calud tüm hırsını ve tutkusunu Üzeyir'e aktarmak hevesindedir. Ancak bir gün Calud, Davut'u fena halde döverken, sabır taşı çatlayan Davut, elindeki iktidar taşını Calud'a atarak onu öldürür.

3. İç Öykü: Üzeyir Bey'in öyküsü (s. 127-154)

Üzeyir'i yanına alan Calud'un gayesi, ona hiyel ilmini öğretmektir. Bu doğrultuda Üzeyir'i izole eder ve dış dünyayla ilişkisini tamamen keser. Calud, öldükten sonra vasiyeti üzerine Üzeyir onun saçlarını keser. Bu esnada devri daimi kafasına kazınmış olarak görür fakat onu devri daim olduğunu bilmemektedir. Sonrasında Davut'u almaya gelen Uzun İhsan Efendi, Üzeyir Bey'i temiz bir insan olarak telakki eder ve kartvizitini verir. Devamında Üzeyir, zihnindeki canavarı daha iyi canlandırabilmesi için avludaki kuyuya iner. Oradayken canavarı kendi kendisine yedirtirerek onu yok eder. Nihayetinde zihninde sadece bir nokta kalmıştır. Bundan sonra kuyudaki altınları da bulan Üzeyir, dışarı çıkmaya insanlar arasına karışmaya, hayatı sevmeye başlar. Üzerine temiz ve güzel kıyafetler alır. Uzun İhsan'ın evine gider. Burada bulunan diğer davetliler birbirlerine hikâye anlatma yarışması yapmaktadır. Kura ile belirledikleri kör kelimesi üzerine anlatıları inşa ederler. Sonunda Uzun İhsan, Üzeyir Bey'e her şeyin yazılı olduğu bir kitap hediye eder. İçinde sadece bir nokta olan bu kitap üzerinde yıllarca düşünen Üzeyir Bey, borçtan dolayı başkasına devrolan evindeki son gecesinde iktidar taşını görür ve devri daimin sırrına dâhil olarak evden ayrılır.

“ Milan Kundera, bir kurmaca karakterin canlı olabilmesinin şartını onun varoluşunu oluşturan değerlerin iyice araştırılması olarak yorumlar.”(Akt., EVAT, 2016: 276-277) Anar ilk romanında olduğu gibi bu romanında da muhteris tiplerin varoluşunu nefret, aç gözlülük, iktidar hırsı bağlamında iyice araştırmış; bu duyguların insanı nedenli bir çıkmaza sokacağını göstermek istemiş ve bunu da yine felsefik, mistik, dini ve bilimsel bir temele oturtmuştur. Kitab-ül Hiyel, anlattığı mucitlerin kimi zaman bilinçdışında bastırdıklarıyla kimi zaman da bilinçteki yönelimleriyle düşüncelerinde, duygularında, duyumlarında ve sezgilerinde oluşturdıkları makineleri ve bu makineleri icat etme süreçlerini anlatırken, bir yandan da bu icatların çizimini ve yapılış ayrıntısını da okuyucuyla paylaşır. Anar’ın el-Cezeri’nin “fi ma‘refeti’l-hiyeli’l-hendesiiyye” adlı eserinden parodileştirdiği bu durum adeta, icatlarıyla bütünleşen mucitlerin fiziki ve ruhsal portrelerinin okuyucuyla paylaşılması gibidir.

2.2.2. Dışadönük Tipler

2.2.2.1. Yafes Çelebi

Eserde çeşitli rivayetler olsa da İstanbullu olduğunu öğrendiğimiz Yafes Çelebi “daha ter bıyıklı, ayva tüylü, paluze tenli bir delikanlı iken kılınç dövme sanatına heves etmiş” biri olarak karşımıza çıkar. Demirciler çarşısında Zekeriya Usta’nın yanına çırak olarak verilmesi ve çıraklıktan sonra kendi dükkanını açıp farklı bir şekilde tasarladığı kılıcı sergilemesinin ardından zanaate bid’at getirdiği gerekçesiyle hakları elinden alınır. Ardından bir Frenk mühendisinin gözüne girmesi sonucu mühendishaneye girer. Buradan da bir kovulur. Devamında ise farklı makineler yapmanın, padişahın gözüne girmenin, ismini duyurmanın yollarını arar durur.

Nesnelerle ilişkisi çok iyi olan Yafes Çelebi dışadönük bir tutum içerisinde. Her ne kadar iktidar istenci ve belirli kaideler doğrultusunda adım atmaktan çekinmeyen düşünme işlevine mensup gibi görünse de, Yafes Çelebi, tam anlamıyla sezgisel bir işlev yürütür. Dışadönük sezgisel durağanlıktan, istikrardan sıkılır. Her sıradan durum onun için açılması gereken bir kilit, aşılması gereken bir dağ gibidir. Bu nedenle sıradanlıktan kurtulmak ve yeniliğe ulaşmak için çok fazla çaba sarf eder. Tüm atılganlığını, girişimciliğini ve enerjisini yenilik getirmek için harcar. Yeniliğin ödüllendirici etkisi onun için yeterlidir. Ancak başlattığı herhangi bir çalışmasını yarıda bırakabilir. Çünkü yeni bir yönelim, bir fikir bulmuştur ve mevcut “yeni” artık eskimiştir. Böylelikle eski olan her ne varsa değer yitimine uğrar. Rahatlıkla, şüphe duymadan yeni olana geçilir.

Yafes Çelebi mühendishaneden atıldıktan sonra iki üç kağıda bir debbabe çizer. Bu askerlerin içerisinde bulunup korundukları bir savaş makinesidir. Bu makineyi yapabilmek için birçok kişiye temas eder, finansal desteği ise Zencefil Çelebi'den sağlar:

“Yafes Çelebi zavallının ağzından girdi, burnundan çıktı ve sonundan onu razı eder gibi oldu. Ertesi gün ise içi iki yüz altınla dolu bir çekmece elindeydi. Fakat bu hazine hemen geri istenebilirdi. İşte böylesi bir hisle, ortağının cayacağından korktuğu için hemen işe koyuldu.”(s. 24)

Gerekli yerlerle anlaşılıp, kimi terslikler atlatıldıktan sonra dabbabe yapılır. Ancak araya bitmek bilmez devlet dairesi işleri girer. Yafes Çelebi kendi hissesini ortağı Zencefil Çelebi'ye otuz altına satar. Bunun nedeni ise o sıralarda, Yafes Çelebi'nin gemi topu üzerinde çalışmaya başlamasıdır. Gemi topundan önce Leyden şişesi yapıp ahaliye içinde cin olduğunu söyleyerek satar. Bir süre sonra bu şişelere ilgi azalır. Yenilik kokusu arayan Yafes Çelebi bu yeniliği Karaköy'de dolaşırken bir geminin güvertesinde ayyaş bir gemicinin kemanla çaldığı tuhaf bir nağmede bulur. “Hırsız Saksığan” adlı bu nağmeden ilham alan Yafes Çelebi kendisine bol kazançlı bir gelir kapısı bulmuştur. Saksığan kuşlarının toplayıp yuvalarına götürdükleri parlak nesneleri yuvalardan toplayıp kendi geçimini sağlamaktadır. Yafes Çelebi, o çok önem verdiği dabbabeden vazgeçmiştir. Çünkü:“ Debbabenin artık köhnemiş bir tasarı olduğuna inanması, geceler boyunca türlü hesaplar yapıp planlarını çizdiği topların daha korkunç bir silah olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktaydı.”(s. 34)

Bu toplara düşahi ve zülkarneyn adlarını verir. Dabbabe artık değer yitimine uğramıştır. Tüm enerjisini bu toplara harcar. Yafes Çelebi'nin sermayesi yoktur, ancak tipik bir sezgisel olarak şansın önüne çıkardığı imkanları kullanmak adına her yeniliği fark eden koku alma yeteneğine başvurur. Bir gün saksığan yuvalarını kontrole çıkar ve bir voyvodanın vergisini taşıyan katırların toprak kayması sonucu uçuruma uçtuklarını öğrenir. Böylelikle saksığan yuvalarından tam bin yedi yüz yetmiş beş altın toplar. Bu sermayeyle ev alır ve diğer çalışmalarını yapmak adına girişimlere başlar. Devletteki farklı birimlerin ardından düşahi ve zülkarneyn adlı icatlarını hiyel nazırı Uzun İhsan Efendi'ye verir. Ancak burada evraklarının minder altı edileceğini düşünür.

Yafes Çelebi'nin düşahi ve zülkarneyn projelerinin ardından kendini karamsarlık içinde bulur. Onu bu karamsarlıktan kallab icatı kurtaracaktır. Oluşum aşamasındaki bu yeni icadının ilham kaynağı da Galata Kulesi'nin çatısından düşen birinin beline bağladığı kuşak olmuştur. Böylelikle düşahi ve zülkarneyn projelerini yenileyip, yanlarına bir de kallabı ekleyerek padişah değişikliği sonucu kadrolarının yenilendiği devlet dairelerinin

yolunu tutar. Ancak yine talihsizlikler sonucu Uzun İhsan Efendi'den onay alamadı ve yine karamsarlığa kapılır.

Yafes Çelebi, tüm bunların ardından yaşlandığını düşünerek Calud adından güçlü kuvvetli bir köle satın alır. Dışadönük sezgisel, sunacağı makul yeniliklerden ötürü hayatlarına yeni kimseler alabilirler. Gücünü kaybettiğini düşünen Yafes Çelebi, bu gücü yenileyecek olan bir köle almıştır. Ardından üzerine titrediği yeni bir projeyi, Calud'un da yardımlarıyla, tahtelbahiri yapmıştır.

Yafes Çelebi'nin son yeniliği tahtelbahir, kendisinin de yenilenmesini sağlamıştır. Meydana getirdiği tahtelbahiri denemek amacıyla denizin altına açılmasının ardından içinde kalır. Bu süre zarfında da bir takım yargılara varır:

“... Bu esir kuvvetler, aynı zamanda kendilerine sahip olan kişinin, yani Yafes Çelebi'nin kudreti ve iktidarıydı. Böylece o, kendisini on yıllardır mutsuz eden şeyin, benliğine hükmeden bu iktidar tutkusu olduğunu anladı. O güne dek kendisi için her şey bir iktidar kaynağıydı... İşte iktidar susuzluğu çeken kendisi, Dünya'yı yıllardır bu güçlerin, cebirlerin ve kuvvetlerin toplamı olarak görmüş ve ona hâkim olmak istemişti. O, Dünya'daki bütün güçlerin ve fiillerin öznesi olmak peşinde koşmuş... Dünya'yı ve içindekileri de bir makinaya dönüştürmeye çalışmıştı.”(s. 67)

Düşünme işlevi dışadönük sezgiselin dolaşımında bulunan ancak bastırıldığı bir işlevdir. Sezgisellik düşünme ve hissetme gibi akli işlevleri bastırır. “Yinede bu işlevler sezgisel tipte hiç bulunmayan yargıyı sağlayarak onun üstünlüğünü telafi edebilen tek işlevlerdir.” (Jung, 2019, s. 387)

Dışadönük sezgiseller, nesnenin dışında insanlara yöneldiklerinde onları keşfedebilir, potansiyelleri doğrultusunda onları yeniden işleyip gün yüzüne çıkartabilirler. Yafes Çelebi, köle mezarından satın aldığı Calud'u tahtelbahir projesinde kullanır. Fiziksel olarak güçlü ve dayanıklı olan Calud böylelikle hiyel ilminin kuvvetine şahit olur. Yafes Çelebi bir şekilde tabiatın kuvvetlerine hükmetme arzusunu Calud'a aşlamış, devamında Calud da bir hiyelkar olmuştur.

Yafes Çelebi, demirci ustasının yanından ayrılıp dükkanını açma yetkisi alır. Ancak yaptığı kılıçtan ötürü esnafın cinleri tepesine gelir. Yafes Çelebi dikkafalılık eder. Sonunda “Örf ve adetlere karşı gelip zanaate bid'at getiren Yafes Çelebi'nin peştemali belinden böylece çözüldü.”(s. 13) Dışadönük sezgiselin kendine özgü ahlak anlayışı vardır. Çünkü sezgici bakış yönüne doğru bir sadakat vardır. Gelecek düşünülür, tasarlanır ve bu nedenle kendi sezgisi dışında oluşmuş ve hedeflerinin önüne çıkan inançları önemsemez. Yafes Çelebi, aynı şekilde Leyden şişelerini de ahaliyi içinde cin olduğuna inandırarak satmıştır.

Tahtelbahiri icat ettiği sıralarda da ihtira beraati almak için Uzun İhsan Efendi'nin çocuklarından biri olan Davud'u kaçırmıştır.

2.2.2.2. Kara Calud

Calud, Yafes Çelebi'nin kendisine yardımcı olması için köle mezarından satın aldığı, kaynaklarda Mağripli ya da Filistî olduğu geçse de Filistî olduğu düşünölen bir kişidir. Görünüş olarak:

“Ayaklarda, topuklarına basılmış birer yemeni. Baldırı gösterecek şekilde, dizlere kadar inen mor bir çakşır. Belde Cezayir şalı ve üstünde kalın bir kemer. Kemere sıkıştırılan bir çift dolu piştov. Üstüne, dantelalı bembeyaz bir Frenk gömleği. Yakada papyon. Sırta vurulmuş simli bir camadan. Kafaya bir bareta. Zeytinyağıyla taranmış ve baretanın kenarlarından taşan uzun, kıvrıcık saçlar. Evet! Kanunu kadimi ayaklar altına alan uzun saçlar.” (s. 78-79)

Şeklinde tasvir edilir. Kur'an-ı Kerim'deki (Bakara-251) Calud'a ve Eski Ahit'teki (Samuel 17/49-50) Golyat'a metinlerarası bağlamda benzerlik göstermektedir.

Calud, libidosunun dışadönük olması ve roman boyunca davranış ve düşünüş kalıplarının düşünme işlevine yönelik olması nedeniyle dışadönük düşünen tip özelliği gösterir.

Calud hükmetme arzusu taşıyan biridir. Kaidesi tamamen buna yöneliktir. Bu kaide doğrultusunda hükmedilecek her şeye nefret perdesinden de bakabilmektedir. Entelektöel bir kaideye saplanmış dışadönük düşünen tipler, her şeyi saplandıkları kaideyle değerlendirirler. Bu kaideye göre kalıba sokmak isterler. Calud'un hükmetme arzusunu kızgın demiri döverken görürüz: “Demir gerçekten de bu kölenin adeleli kollarına direniyordu... Calud, çekici bırakıp... balyoz kullanmaya başlamıştı. Çünkü demiri isyankar bir köle gibi görüyor, körükle güçlendirdiği ateşin ortasına attığı bu köleyi adam etmek için ona var gücüyle vuruyor, adeta ondan nefret ediyordu.” (s. 62) Ustası Yafes Çelebi'nin yanında tahtelbahir yapımı sırasında gördüğü planlar onun hükmetme arzusunu daha çok ateşlendirir. Sayıları öğrenip planları anladıktan sonra okumayı da öğrenir. Sonrasında ise Yafes Çelebi'nin hiyel notlarını okur. Denizaltı yapımı onun hükmetme arzusuna entelektöel bir yönelim sunar. Bu yönelim sayesinde zihnindeki hükmetme sahası fazlaca genişlemiştir. “Calud, tabiata yön veren kuvvetlere söz geçirmenin yolunun rakamlar ve onların bilimi olan riyazat olduğunu artık öğrenmiştir.” (s. 75)

Eserde Calud'un cinsel iktidarının gücü de fazlaca yer alır. Kadınların Calud'a düşkünlüğünden sıkça söz edilir. Calud da dünyaya hükmetme arzusunun bir yansıması olarak cinselliğe düşkündür. Öyle ki Calud, “Dünyayı kendisine benzer çocuklarla

dolduracaktı. Gitgide büyüyen, genişleyen ve çoğalan zürriyeti tıpkı onun gibi olacak, onun gibi düşünecek, onun gibi giyinecek, onun bildiklerini bilip bilmediklerini bilmeyecekti...” (s. 79)

Calud, hükmetme arzusunu ve sonsuz iktidarı miras bırakacağı bir nesil oluşturarak ölümsüzlüğünü garanti altına almak istemektedir. Bu sebeple sekiz kadınla evlenir. Ancak çocukları hep ölü doğar. Bu durum tepesini attırır, hatta tabiatı yok etmeyi bile düşünür. Karılarından birisi ona iktidarının çocukları öldürdüğünü söyler. Çünkü iktidar alanına en yakın olan çocuklarıdır ve bu yakınlıktan en fazla etkilenirler. Calud, kimsesi olmadığı için yanına Samur ve Yağmur Çelebileri yardımcı olarak alır. Bu kardeşler hesaplamalarında ona yardım edecektir. Ancak Calud o denli baskı uygular ki Samur ve Yağmur kardeşler her şeyi sayı olarak görmeye başlarlar. Ardından Yağmur Çelebi önce kardeşini sonra kendisini öldürür. Bu Calud’un iktidar alanının tiranlığı sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

Calud’un iktidar istenci aşırı yüksek seviyededir. Öyle ki şehre gelen bir tiyatrocı olan Esmeralda ile birlikte olmak ister. Olduğundan çok daha uzun süreli bir birliktelik için satıcısının çok övdüğü ejderha menisini bir dikişte içer. Bu nedenle de cinsel organı kangren olur ve kesilir. (s. 108-111)

Calud, efendisi Yafes Çelebi’nin elinde iktidar taşını görmesinden sonra çok şaşırır. Gerçeklik algısı zedelenmiştir. Ustası taşın mahiyetini anlatıp şaşırmaktan korkmamasını tembihlese de Calud’un aklı doğrudan taştaadır. “ Onun amacı sadece taşın esrarını öğrenmek ve eğer güce sahipse onu kullanmaktır.” (s. 82) Ustası Yafes Çelebi’nin sonsuz enerjiyle çalışan devri daim makinasının püf noktasının iktidar taşı olduğunu söylemesinin ardından Calud, “Bütün hiyel nazariyelerini elinin tersiyle itip efendisinin sözlerine bel bağladı ve ona, bu sırrı kendisine vermesi için yalvarmaya başladı.” (s. 83) Dışadönük düşünen tipler, kaidelerine giden her yolu mubah olarak görürler. Kaidelerinden dolayı yaşanan acı çoktan bilinçdışına itilmiştir. Calud’un iktidar arzusu ve ölümcül silahlarla dünyaya nizam verme isteği, ölü doğan çocuklarının ardından, iktidar taşı ve devri daimle yeniden harlanmıştır.

Yafes Çelebi, iktidar taşının sırrını Calud’a vermeyi kabul etmiştir. Ancak şart olarak asla kullanmamasının yanında, “Calud, birinci olarak kafasını kanuni kadim üzere kazıtacak, ikinci olarak da evin bodrumuna kırk gün kırk gece kapatılıp orada kendisine yapılacak eziyetlere katlanacaktı.” (s. 88) İktidarının saçlarında olduğunu düşünen ve asla saçlarına dokundurtmayan Calud, bu şartları kabul etmiştir. Saçlarını kaidesinin önünde engel olarak

görmemesi dışadönük düşünen tipin kaidesini her şeyin üstünde tutması özelliğidir. Aynı zamanda bu tip hedefine ulaşmak için yalan söylemekten de çekinmez. Calud, ustası Yafes Çelebi'nin sırrı kafasında aramasını söylemesinin ardından hayal kırıklığına uğramıştır. Bunun ardından ona iftira atmış ve kellesinin vurulmasına sebep olmuştur. Böylelikle beraber kaldıkları ev Calud'a kalmıştır.

Dışadönük düşünen tip, ideallerinin peşinden giderken yalan söylemenin yanında üçkağıtçılıktan da çekinmez. Kafasındaki hiyelleri, planları hayata geçirebilmek adına paraya ihtiyacı olan Calud, tüm servetini iyi koruyabilmek için hapisaneye giren bir tefeciye duyar. Ali Elmas adındaki bu tefeci servetiyle beraber Baba Cafer zindanındaki bir hücreye yerleşmiştir. Calud, buraya kadar girerek soygunu gerçekleştirir ve payına on bir bin beş yüz altın düşer. (s. 96)

Dışadönük düşünen tipin alt işlevi içedönük duygudur. Hisler, yani duygular ne kadar bilinçdışı itilirse, hislerin aksi takdirde kusursuz olan düşünüşün üzerinde gizli etkisi o kadar zararlı olur. “Öz değeri sebebiyle haklı olarak genelde kabul görme iddiasında bulunabildiği için entelektüel kaide bu bilinçdışı kişisel duyarlılık sonucunda karakteristik bir değişime uğrar; katı bir dogma haline gelir. Kişiliğin kendini ortaya koyması kaideye aktarılır.” (Jung, 2019, s. 370)

Calud, iktidar tutkusunun emniyet süpabı olan, ancak kangren olduğu için kesilen cinsel organı sonrası büyük bir değişime uğrar. Artık bedeninin her yerini saran bu tutku bir nefret duygusuna dönüşür. Entelektüel kaidesi tam anlamıyla dogma halini alır. Artık tüm dünyadan nefret eden biri olmuştur:

“ Dünya karşısında cılız ve sakat olduklarını hisseden insanlar gibi, varlığını tehdit ettiğine inandığı o devle savaşmaya karar verdi. Bu dev, Dünya'nın ve onun içindekilerin ta kendisiydi. Ona ait olmak ise, ona yenilmek, yani ölmek demektir. Ancak bu bir bakıma doğru sayılır. Çünkü Dünya'nın bir parçası olmak, beden değil benliğin ölümü olmalıydı. Ne yazık ki o, Dünya'yı bir kuvvetler toplamı olarak gördüğü için meselenin püf noktasını anlayamazdı: Bu kuvvetler... onu tehdit ediyordu, o ise hayatta kalmak zorundaydı. Bunun da bir tek yolu olduğunu sanıyordu: Sonsuz iktidarı ne bahasına olursa olsun ele geçirmeliydi... Ama artık ne yapacağını iyi biliyordu: Kendinden güçsüz olan herkesten nefret ettiği gibi, kendinden güçlü olan o devden, Dünya'dan da nefret ediyor ve onu, kendi kuvvetleriyle yok etmeyi şursuzca hayal ediyordu... Kendine dönüp baksaydı, taşıdığı iktidar tutkusunun aslında o belirsiz nefretin ta kendisi olduğunu, bu duyguyla yanan benliğinin de tasarlamayı düşündüğü silahta gerçekleşeceğini belki anlayabilir.” (s. 113)

Calud'un entelektüel kaidesi artık entelektüel batıl inanca dönüşmüştür. Her yönden dogmalaştırdığı idealleri fazlaca baskındır ve dini mutlaklığın yerini alır. Devri daimi planlayacak, iktidar taşıyla ona işlev kazandıracak ve nefret ettiği dünyaya hükmedecektir.

Calud, Samur ve Yağmur Çelebiler'in cesetlerini avuludaki kuyuya attıktan ve son karısı da gittikten sonra yalnız kalır. Üzerinde çalıştığı iki başlı canavarı kendisinden sonra geliştirecek ve meydana getirecek birinin olmamasından korkar. Bu nedenle İstanbul Sanayi Mektebi'nden öksüz ve yetim çocuklar arasından Üzeyir'i seçer. Üzeyir aralarında en siliği, en sessizi ve en uysalıdır. Çünkü Calud, Üzeyir'i benliğinin bir parçası kılmak adına kolayca yetiştirip yönlendirme amacı gütmektedir. Üzeyir'in zihnini hiyelle doldurup, iki başlı yılan makinesini ona öğretecek ve bu zihni rahim olarak kullanmak isteyecektir. Üzeyir'in zihnine işlenen tüm bu yapıdan vazgeçmemesi için şahsi karar verme mekanizmasını ona korku salarak yok edecektir. (s. 123,129,130)

Dışadönük düşünen tipin kaidesi ne kadar sertse kendisi de o kadar sert olur. Kendi gibi başkalarını da bir kalıba sokmaya çalışır. Öyle ki Calud, uzun yıllar uğraştıktan sonra Üzeyir'i yanına çağırıp yılanın planlarını ona gösterir. Üzeyir planları inceler ve makinenin basınçlı havayla itilmesini gerektiğini söyledikten sonra Calud "Oğlanın sözlerini işitince, adam sekiz yıldan beri ilk kez derin bir soluk aldı. Rahim döl tutmuştu." (s. 133)

2.2.2.3. Diğerleri

Samur ve Yağmur Çelebiler, Diyarbakırlı bu ikiz kardeşler hiyelkarlıkla uğraşmaktadırlar. Calud bu kardeşlerin övgüsünü duyar ve kendisine yardım etmek, kardeşlerin belirledikleri ücreti ödeyerek, yanına getirtir. İkizler küfürbaz babalarından kurtulduklarına sevinirken daha küfürbaz ve daha zalim olan Calud'un eline düşerler. Calud'un tasarladığı yılanın hesaplamalarını yapmak adına üç ay boyunca yoğun çalışmaları her yerde rakamlar görmeye başlarlar. Taşların, kumların sayısını bir bakışta görürler. Nihayetinde bu buhrana dayanamayıp intihar ederler. (s. 97-122)

Dışadönük düşünen tip özelliği gösteren Samur ve Yağmur Çelebiler'in babalarından kurtulup rahat bir yaşam sürmek gibi bir kaideleri vardır.

Frenk mühendisi, Yafes Çelebi'ye mühendishanede eğitim alması için ön ayak olan kişidir. Öğrencisinin buluşuna el koymak adına onu tehdit eder. Nihayetinde Yafes Çelebi onu öldürür. Frenk mühendisi, dışadönük düşünen bir tiptir. Kaidesine yönelik hırslı oluşu ve öğrencisini de tehdit etmesi yönüyle tiranlığı yüksek olan bir tiptir. Kaidesine uyulması adına herkesi bir kalıba sokmaya çalışmaktadır.

2.2.3. İçedönük Tipler

2.2.3.1. Üzeyir Bey

Üzeyir Bey'in Galatavî, İstanbulî ve Sinobî olduğu dair birçok beyan bulunmaktadır. Kimi kaynaklar soyunun Harirî'ye kadar uzandığını yazmaktadır. Mahlası Hayalî, ustası ise Kara Calûd'dur. Onun aslında dünyevî olduğunu, hayatının sonlarında ise semavî sayılabileceği belirtilmektedir. Öksüz ve yetim olarak sokaklarda yaşayan ve çöplüklerden beslenen biri olan Üzeyir sonrasında İstanbul Sanayi Mektebi'nde burslu olarak öğrenim görmeye başlar. Algılama kapasitesi arkadaşlarına göre çok daha üstündüdür. Zira "Fisagor'dan henüz habersiz olduğu halde, bir dik üçgenin hipotenüsünün, dik kenarların karesinin toplamına eşit olduğunu ispatladığında ise yer yerinden oynadı." (s. 128) Üzeyir'in bu üstünlüğü arkadaşları tarafından baskı ve şiddet görmesine neden olur. Gördüğü bu muameleden ötürü aralarındaki en uysal, en sessiz ve en siliği Üzeyir olur. Calud'un da kendisine yardımcı olarak seçmesindeki etken budur.

Üzeyir Bey, içedönük bir tutum sergiler. İşlevi ise sezgiseldir. "İçedönük sezgi iç nesneye yönelir... İç nesnelerle bilincin ilişkisi dış nesnelerle ilişkisinin tam benzeridir, gerçi onların ilişkisi fiziksel değil, psişiktir." (Jung, 2019, s. 415)

İçedönük sezgisel, ruhsal olarak yaşadıkları bir yıkımda şizofren olabilirler. Bu durumda kişilikleri şizoid olma eğiliminde olabilir. Sanayi Mektebi'nde arkadaşlarından gördüğü baskı ve şiddetten sonra Üzeyir Bey, ustası Calud'dan da aynı baskıyı görür. Üzeyir'in gözü önünde Davud'u döver. Gece yarılarında korkunç inlemeleri taklit ederek Üzeyir'in korkudan uykusunu kaçırmasına sebep olur. Onu pıstırdıkça pıstırır. Evin dışındaki tehlikelerden sürekli bahsederek Üzeyir'in evden hiçbir şekilde çıkmamasına ve hiçbir insana güvenmemesine neden olur. Bu korku ve paranoyalar neticesinde Üzeyir Bey, ustası öldükten sonra bile on yıl boyunca evinden çıkamaz.

İç nesneye yönelen içedönük sezgisel, imgelerin dünyasını algılar. İçsel olarak zihninde belirlediği nesneyle kollektif bilinçdışının içeriklerini oluşturur. Bu oluşumun ardından içsel nesnesinin imgesini algılar. Hiyel nazırı Uzun İhsan Efendi'nin gelip Davud'un almasından sonra evde yalnız kalan Üzeyir yalnızlığının beşinci günü zihnindeki, onu herkesten koruyacağını düşündüğü, canavarı hayal edip işletmeye karar verir. Evlerinin avlusundaki kör kuyuya inip yılanı tahayyül eder. Yılan bütün ayrıntısıyla hayal edilir edilmez harekete geçer. Bu devasa yılanın işleve geçmesinden sonra Üzeyir Bey, kendisinin aslında yılanın bir parçası olduğunu anlar. Çaresizlik içinde bu debdebe ve şaşaa

karşısında ağlamaya başlar. Bir süre sonra içindeki sesi işitir: “ Ses ona, bu canavarın aslında insanoğlunun kibrinin ta kendisi olduğunu ve kibirin de kendi kendisini tüketeceğini söylüyordu. Böylece o, tahayyül ve hiyel gücünün son kalıntılarını kullanıp, yılanı dünyanın en güzel gıdasını sundu ve canavarın kuyruğunu onun çelik ağzına verdi.” (s. 137-138-139)

Üzeyir Bey, zihninde yok ettiği canavarın ardından hayalinde kalan tek noktayı algılamaya çalışır. Artık adını bilmeyen, nerede, hangi devirde olduğunu, geçmişini, yaşadıklarını, hiçbir şeyi bilmeyen biridir ancak zihnindeki bu nokta ona huzur vermektedir. Bu kimlik inşasında dışarıda gördüğü insanlar gibi şık olmayı arzular. Gördüklerini imgesel boyutta algılar. görenler ruhunun da giysileri kadar güzel olduğunu söylerler. Üzeyir Bey, sezgisel olarak bu kimlik inşasını kendisi yapar.

İçedönük sezgisel, gizemli hayalci kimselerdir. Ya sanatçıdır ya da yanlış anlaşılmış bir dâhi. Üzeyir Bey, deha kabul edilebilen zeka seviyesine sahip biridir. Hiyel nazırı Uzun İhsan Efendi, Üzeyir’i ilk gördüğünde ona hayal ehli birine benzediğini söylemiş ve kartvizitini vererek evine davet etmiştir. Üzeyir Bey, davete katılıp orada Uzun İhsan Efendi’den kendi evinde geçmişte neler olup bittiği öğrenmek amacıyla arşivi inceleyip incelemeyeceğini sordu. Uzun İhsan Efendi oradaki bilgilerin bir işe yaramayacağını söyleyip Üzeyir’e içi boş bir defter verir. Bir şey olmadığını gören Üzeyir Bey, aylar sonra Uzun İhsan Efendi’ye gittiğinde onun özür dileyerek defterin herhangi bir yerine bir nokta koyduğunu görür. Üzeyir Bey bu nokta üzerinde yıllarca düşünür. Anlar ki Arapçada noktalı hı harfiyle yazılan tahayyül kelimesi hayal etmek, imgelemek anlamına gelmektedir. (s. 148-149)

İçedönük sezgisel tipler dünyayı imgeler ve imgeler sistemi üzerinden algılayan tiplerdir. Böylelikle hayata dair yeni dünya görüşlerini bilinçdışının rahminden çıkartırlar. İç süreçlerindeki algılarla bilgiler sağlar ve dünyada neler olup bittiğini anlarlar. Algılarıyla doyum sağlarlar. Üzeyir Bey, hayalkar biri olarak zihnindeki noktada neler olduğunu araştırmaya başlar. Bir dünya algısı inşası için imgeler biriktirir:

“ Çabasının semeresini daha çabuk toplamak için Vik, Köhler Biraderler, Lorenz ve Keil’in raflarından sayısız roman ve hikâye kitabı almış, hayalkârların nasıl tahayyül ettiğini öğrenmeye çalışmıştı. Binbir Gece Masalları’m adeta yuttu ama realist ve naturalistlerden hiç mi hiç hoşlanmadı. Onları, Sultan Abdülhamid Efendimize yaranmak için onun giyim, kuşam ve davranışlarını kopya eden paşalara benzetiyordu. Oysa Abdülhamid’i kopya değil de taklit eden bir meddah, elbette ki daha sevimli ve belki de gerçeğe daha yakındı. İşte realistler de Gerçeği ve Dünya’yı kopya ediyorlar; ama masalcılar, aslında gerçekleşmiş bir hayal olan Dünya’yı örnek alıp, onu ve

slubunu taklit ederek yeni hayaller yaratıyorlardı. Kopyalar ne kadar kuru ve tatsızsa, taklitler o kadar canlı ve sevimliydi... Dünyadaki her Şey bir mucizeyken insan nasıl hayret etmeden durabilirdi? İŞte Üzeyir Bey bu düŐüncelerle insanların gerçeklik duygusuna değil de, gerçeğin kendisine ve ondaki üsluba sadık kalmaya karar verdi.” (s. 150)

2.2.3.2. Davud

Davud, Hiyel Kalemi Reisi Uzun İhsan Efendi’nin yirmi bir çocuğundan biriymken, Yafes elebi tarafından Uzun İhsan Efendi’nin Tahtelbahir’in ruhsatını imzalamadığı gerekçesiyle kaçırılır. Davud, “ ‘...ve elennâ lehlhadiyd’ ayeti kerimesince madenleri bir hamur gibi eğip bkebiliyor, demir çubukları küçük parmaklarıyla oğusturarak onlara kolayca kuş şekilleri verebiliyordu.” (s. 59) Bu olağanüstü özelliğinin yanı sıra bir falcı ona: “‘Bu elin sahibi bir ocuk ve hep ocuk kalacak, asla büyümeyecek, çünkü o, her türlü gten arınmış bir masum.” (s. 61) demiştir.

Eserde Davud, Hz. Davud ile iliŐkilendirilmektedir, onun gibi demire Şekil verebilmektedir. Jung, peygamberleri içedönük sezgisel tip olarak ele alır. Öyle ki “‘Bu tip olmasaydı İsrail’de peygamberler olmazdı.” (Jung, 2019, s. 417) der. Davud, sabrın ve iyiliğin sembolü olarak ele alınır.

İçedönük sezgisel tipler gizemli, hayalci bir özellik gösterirler. Sanatçı yönleri de vardır. Davud olağanüstü özellikleri vasıtasıyla gizemlidir. ark yapması için verilen demiri ve sopa yedikten sonra üzüldüğü zamanlar Tophane’deki hurdalıkta bulunan eski savaş silahlarından çeşitli kuŐlar yapması yönüyle sanatçı bir yapısı vardır diyebiliriz.

2.2.3.3. Diğerleri

Zencefil Çelebi, Ayasofyalı bir efendinin oğludur. Otuz yaşlarında, usul erkan bilen bir zattır. İyi eğitim almış, inci gibi yazısı olan bir kimsedir. Yüzünü görmediği bir kıza âşık olur. Hamam kocakarılarının söyledikleriyle bu kıza iyice bağlanmış ve yemeden içmeden kesilmiŐtir. Onunla evlenebilmek için gerekli olan parayı bulmak adına yabancı diarlara gider. Parayı toparlar ve İstanbul’a döner. Yafes elebi ile meyhanede karşılaşır. Bu hiyelkar onu bir Şekilde ikna eder ve dabbabe projesine ortak eder. Düğün için biriktiriği altınların hepsini verir. Nihayetinde giriŐim baŐarısız olur. ÂŞık olduğu kız bir kabzımalla evlenir. Zencefil elebi de cinler alemine karışır. (s. 22-23-29)

Zencefil elebi, içedönük duyumsal bir tiptir. Bu tipin alt işlevi dışadönük sezgidir. Hayalperest biridir, hiç görmediği bir kıza âşık olmuştur. Nesnel uyaranların iŐel yönelimleriyle öznel bir duyum oluşturur. BilinıdıŐının etkisinin birazcık artması bile

duyumun öznel bileşenini canlandırır. Bu tipler alt fonksiyonlarında yer alan azıcık sezgiyi kullandıklarında herhangi bir olayda yanlışlığı tesbit etseler de genellikle yanlışlığa düşerler. Buna yönelik olarak Zencefil Çelebi, alt fonksiyonu doğrultusunda yabancı diyarlarda biriktirdiği düğün parasını, yanlış sezinlemesinden dolayı kaptırır. İçedönük duyumsal tipler ruhsal bir yıkım yaşadıklarında paranoyak olma eğilimindedirler. Zencefil Çelebi’de tüm bu olayların ardından aklını yitirir ve cinler alemine karışır.

Uzun İhsan Efendi, Bayezit’teki Hiyel Kalemi nazıdır. Kendisini de Üzeyir Bey gibi hayal ehli olarak tanımlar. (s. 28-143) Uzun İhsan Efendi, Puslu Kıtalar Atlası romanında da karşımıza çıkmıştır. İçedönük duyumsal bir tiptir. Üzeyir Bey’e içinde sadece nokta olan bir defter vermiştir.

Eserde geriye kalan diğer karakterler fon figürdür.

2.3. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri

İncelememizde kitabın 30. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.3.1. Olay Örgüsü

Efrasiyab’ın Hikayeleri, bir ana öykünün altında sekiz iç öyküden oluşan mekan olarak Anadolu’nun çeşitli kentleriyle beraber fantastik yerlerin de kullanıldığı bir eserdir. Masalsı bir atmosferi vardır. Ana öykü ve iç öyküler içermesi yönüyle bir Doğu klasiği olan Binbir Gece Masalları’nı hatırlatır. Eseri okudukça Mantıku’t-Tayr, Tutiname, Decameron adlı eserlere de metinlerarası bağlamda göndermeler olduğunu görürüz.

Eserin konusu, Ölüm’ün can alma işini yaparken torunlarını çok seven ve onlara sürekli hikayeler, masallar anlatan Cezzar Dede’ye uğraması ve onunla hikaye anlatmaya dayanan bir oyun oynaması sonucu canını almamasını anlatır.

Ana öykü, can almakla görevli Ölüm’ün Kabadayı Abdurrahman’ın canını almaya gelmesi ve Abdurrahman’ın Ölüm’e oyun teklif etmesiyle başlar. Teklifi kabul eden Ölüm, Cezzar Dede’yi de yanına alarak; kahvehaneye, eşiyle gelmiş olan Abdurrahman’ın masasına oturur. Oyunu Ölüm kazanır. Abdurrahman ve yanında getirdiği kan kardeşi ölür. Sıra Cezzar Dede’ye gelmiştir. Ölüm, Abdurrahman’a verdiği şansı Cezzar Dede’ye de vermek ister. Teklifi şudur: İkisi de birbirlerine hikâye anlatacak ve Cezzar Dede anlattığı her hikaye için bir saat ömür kazanacaktır. Birbirlerine hikâyeler anlatırken Ölüm, hayatını alacağı sıradaki kişi olan Uzun İhsan’ın peşine düşer. Eserin sonlarına doğru, artık hikâye

anlatmak istemeyen Cezzar Dede'ye sıra gelir. Ancak torunları da onunla gelmek ister. Hal böyle olunca, Ölüm çocuklara bir oyun teklif eder. Güneş batana kadar çocuklar Ölüm'ü güldürmeyi başarabilirse dedeleri ölmeyecektir. Bunun üzerine çocuklar Ölüm'ü güldürmek için her şeyi yapsalar da güldüremezler. Bunun üzerine, küçük kız torun, Ölüm'ün hiç gülmemesine sitem eder ve gözünden bir damla yaş gelir. Bu yaşı gören Ölüm gülümser ve çocuklar oyunu kazanır. Cezzar Dede, torununun yüzünde cenneti görür ve görmek isteyen için çocukların yüzündeki bu ışığın yeterli olacağını düşünür.

Ana öykü böyleyken, iç öyküler de Ölüm ile Cezzar Dede'nin birbirlerine anlattıkları hikâyelerden oluşmaktadır. Bu hikâyeler birbirlerinden bağımsız yapıdadırlar.

1. İç öykü: “Güneşli Günler Öyküsü” (s.18-36)

Eserdeki bu ilk iç öykü mekan olarak Anadolu'da yatılı bir okulda geçer. Bu okula Kont lakaplı yeni bir müdür gelmiştir. Bu müdür, güneş ışığından rahatsız olduğu için tüm okulu buna göre değiştirir. Yardımcısı ise resim öğretmeni olan Sağır'dır. bu adam, birinci sınıflardan Alyanak lakaplı bir çocuğun yeteneğini keşfeder ve ona resim araç gereçleri verir. Buna karşılık ise çocuktan Kont'a verilmek üzere kanını ister. Çocuk bunu kabul eder. Her saban güneşin doğuşunu resmetmek adına açık havaya çıkan Alyanak, güneş çıkmadığı için bu arzusunu gerçekleştiremez. On gün boyunca kanı emilen Alyanak, buna dayanamaz ve ölür. Arkasında ise ‘Güneşli Günler’ adlı resmi bırakır.

2. İç Öykü:”Bidaz’ın Laneti”(s.39-54)

Kaynanası ve karısının baskılarından bıkan Galoğlu, kasabaya iner ve kasabada Aptülkehribar adlı bir defineciyle tanışır. Bu adamda bir hazine haritasının yarısı vardır. Gerekli parayı bulduğu takdirde diğer yarısını da satın alıp hazineyi bulacağını söyler. bunun üzerine Galoğlu, kaynanasından yalvara yakara bileziğini alır ve haritanın diğer yarısı edinilip yola çıkılır. Hazine Bidaz'ındır ve bu kralın elini attığı her şey, altına çevirdiğini öğrenirler. Yola çıktıklarında arkalarından kaynana da gelir. Galoğlu hazineye ulaştıklarında Bidaz'a dokunur ve onu canlandırır. Ardından kaynana Bidaz'a keser fırlatır, Bidaz da ona dokununca kaynana altın kesilir. Bunun üzerine kaynanayı kuyumcuya satıp kazancı bölüşürler. Galoğlu zengin olur ancak ortağı tüm parayı kumarda tüketir.

3. İç Öykü: “Bir Hac Ziyareti” (s.57-82)

Diyarbakır'ın Divana adlı köyünde geçen bu öykü, köyün imamı olan İlimdar'ın köylüler tarafından hacca gönderilmek istenmesiyle başlar. Paraları yetmeyen köylüler, köyün

ağasına başvururlar. Ağa, İlimdar'ın, yaşlı babası ve deli oğlunu da götürmesi karşılığında gerekli parayı vereceğini söyler. İlimdar bu teklifi kabul etmek zorunda kalır ve yola çıkarlar. İlimdar, yoldayken oğlanı göremez ve dedesi Zekeriya'ya sorar. O da uslu durması için dışarı bağladığını söyler. saatlerce otobüsün arkasında olan çocuk hala sağdır ama kurt fitratlı olduğu için etrafını kurtlar sarmıştır. Bir süre sonra otobüstekiler bu üçünü de bırakıp yola devam ederler. Bunlar da bir kamyonun kasasına atlayıp yola devam ederler. İlimdar'ın gitmek istediği yer Hindistan'daki Budist Manastır'dır. Burayı ve kurucusunu bir kitap sayfasında görüp etkilenmiştir. Ancak dedeye bunu söylemez. Manastıra geldiklerinde, budistler deli çocuğa ilahi okur ve çocuk sakinleşir. Böylelikle orada büyük hürmet görmeye başlar. Manastırda bir süre kaldıktan sonra, İlimdar ve dede, çocuğu orada bırakıp geri dönerler. İlimdar, dönüş yolunda karlı bir mevkide iner. Burada yanındaki gramafonu açar ve deli çocuğun dinlediği ilahiyi dinlemeye başlar. Kurtlar etrafını sararken İlimdar, uykuya dalmıştır.

4. İç öykü: “Dünya Tarihi” (s.85-138)

Abdülzeyyat adlı zengin bir tüccar dükkanında uyukladığı sırada rüyasında elinde asayla gelen ak sakallı bir dede görür. Dede ona, malını mülkünü dağıtmasını ve Acıpayam'a gelip kendisini bulmasını, el etek öpmesini söyler. Abdülzeyyat bu çağrıya kulak asmayınca dükkanının bereketi kalmaz. Nihayetinde esnaf şeyhine başvurur. Şeyh ona çağrıya uymasını söyler. bunun üzerine ne var ne yok fakir fukaraya dağıtıp yola koyulur. Burada bir başka hikayeye başlanır. Erzurum'da Selami Tuz adlı dinine düşkün bir adamın iki oğlu vardır. Bunlardan birinin adı Feyyuz'dur. Feyyuz kara ilimlere merak salan bir çocukken, kardeşi tam anlamıyla babası gibi namazında niyazında, dindar efendi biridir. Adı Hürmüz olan güzel bir kıza âşık olan bu büyük oğlan, kızla evlenmek ister fakat bunun gerçekleşebilmesi için Feyyuz'un da kızın kardeşiyle evlenmesi gerekmektedir. Nihayetinde Hürmüz büyük oğlanla, Ehriban ise küçük oğul Feyyuz ile evlenir. Feyyuz bir gün aynaya baktığında Ehriban'ın yerine bir başkasını görür. Bu, Ehriban'ın ikiz kardeşi Azazil'dir. Azazil ise babası tarafından Acıpayam Dağlarına sürgün edilmiştir. Ehriban, Feyyuz'a aradığı ilim ve irfanın Azazil'de olduğunu söyler. Feyyuz da bunun üzerine Azazil'i Acıpayamda bulur. Ondan ilmi öğrenmek ister. O da bir şartla öğretmeyi kabul eder. Buna göre, Feyyuz göreceği şeyler karşısında hayran kalır ve o an, geçme çok güzelsin diyip, zamanın geçmemesini isterse cehenneme gitmeye razı olacaktır. Feyyuz şartı kabul eder. Azazil'in verdiği meyveyi yer ve bilgeliğe ulaşır. Geçmişi ve geleceğini gözünün önünde izlemeye başlar. Ehriban'dan olan yedi çocuğunun acı durumlarına şahit

olur. Sonra karşısına Azazil çıkar ve onun uzattığı elmayı yer ve bu anın geçmemesini ister. Böylelikle cehennemi seçmiş olur.

Büyük oğul ile çok iyi kapli ve tertemiz bir ruhu olan Hürmüz ise mutlu bir evlilik yaşarken, Hürmüz hastalığa yakalanıp ölür. Böylece Büyük oğlun mutluluğu son bulur. Selami Tuz'un isteği üzerine töre gereği Büyük oğul ile Ehriban evlenir. Hürmüz ve Ehriban ile evlenen bu kişinin adı Salih'tir.

Bundan sonra öykü Abdülzeyyat'a döner. Acıpayam eteklerine ulaşmış olan bu adamı köylüler, dağın eteğindeki zalim dört kardeş olduğunu söyleyerek uyarırlar. Silahir, Zübeyir, Cihangir ve Fedayir adlarındaki bu dört kardeş, söylentiye göre Feyyuz'un oğludurlar. Abdülzeyyat, bunların yaşadığı çiftliği bulup odayı gözetlerken bir köpek onu fark eder ve korkutur. Bunun üzerine camdan odaya dalan Abdülzeyyat'ı görünce, dört kardeş onu amcaları Salih'e benzetirler. Bu nedenle de hürmet gösterirler.

Abdülzeyyat yoluna devam eder. Zirveye yakın bir yerde üç eşkıya yaşamaktadır. Bunlar da Zehir, Nehir ve Demir'dir ve Feyyuz'un evlatlarıdır. Bu üç eşkıya, onu amcaları Salih sanar ve bir zarar vermezler. Abdülzeyyat zirveye ulaşır. Burada birbirine yapışık, karakterce zıt bir ikizle karşılaşır. Bir kulübeye girer. Orada bir buzağı görür ve onu büyütür. Daha sonra buzağının yardımıyla kulübedeki demir kapağı kaldırıncı oradaki suya bakar. Sudaki yansımasını görünce kendisinin rüyasına giren Salih olduğunu görür. Tekrar kendi rüyasına girer.

5. İç Öykü: "Ezine Canavarı" (s.141-185)

Bu öykü küçük bir kasabada geçer. Hamiyet Hanım bu kasabada dört kızı ile yaşayan dul bir kadındır. Hamiyet Hanım'ın; Cilvenaz, İşvenaz, Gönlenaz ve Alelnaz adlarında dört kızı vardır. Kızlar evlilik çağına gelmiştir. Aynı kasabada yaşayan Kasap Ayvaz'ın da evlilik çağına gelmiş dört oğlu vardır. Çöpçatanlık yapan Nafile Kalfa, bu iki uyumlu aileyi birbirlerine yapmak adına girişimlerde bulunur. Düğün hazırlıkları başlar. Sonrasında, Ayvaz Bey'in evi hakkında bazı dedikodular dolanmaya başlar. Bu dedikodulara göre Ayvaz Bey'in evinde bir canavar vardır. Aslında Ayvaz Bey'in evinin bir odasına kocaman bir fare musallat olmuştur. Ayvaz Bey ve oğulları ne yaparlarsa yapsınlar bu fareyi ortadan kaldıramazlar. Hamiyet Hanım bunu duyar ve başka ev satın almalarını ister. Ayvaz Bey'in durumu buna müsait değildir. Son çare olarak, tüfeği alır ve hayvanı vurmaya çalışırken elindeki gaz lambası düşer ve evde yangın çıkar. Bu yangın tüm evi kül

eder. Tüm bunlardan sonra söz bozulur. Hamiyet Hanım'ın kızlarının kimisi evde kalır, kimisi kocaya kaçar. Nihayetinde bu azılı fare Hamiyet Hanım'ın evine girer.

6. İç Öykü: “Hırsızın Aşkı” (s.188-203)

Bursa’da bir kasabada hırsızlıkla geçinen bir aile yaşar. Bu ailenin bir ferdi olan Fezai isimli delikanlı ailenin diğer üyeleri gibi olmayıp dalgın, hulyalı, sanatkâr mizaçlıdır. Dedesi de tam ona göre bir iş bulur. Bursa’da konser verecek olan kemancı bir kadından kemani çalacaktır. Fezai konser sonrası kulisten kemani çalar. Ancak kadına da aşık olur. Bu işini tek bilen kişi olan dedesi de vefat ettiği için kemani saklar. Bu kemani iyi bir şekilde icra etmek isteyen Fezai, Klas Hıdır adındaki bir kemancıyı ikna eder ve ondan dersler alır. sonrasında Fezai evde yokken bu kemani babası satar. Oğlunun çok üzüldüğünü kendini yiyip bitirdiğini gören baba, kemani kime sattığını söyler. Fezai, kemani satın alan adamın konserine gidip kemani tekrar çalar. Polisler peşine düşünce, oranın çatısına çıkar, kemani bir kere çaldıktan sonra onu öpüp çatıdan aşağı atlar.

7. İç Öykü: “Şarap ve Ekmek” (s.204-216)

Kayseri’de bir kasabada, yaşlı bir kadının yaşı yirmi yediyi geçmiş Zeynelabidin adında bir oğlu vardır. Annesi ne kadar istese de evlenmeye yanaşmaz. Zeynelabidin, bir gün camiye gidip vaaz dinler. İmam çocuk sevgisinden bahsederken ağlamaktan fenalık geçirir. Bu durumu düşünüp üzülen Zeynelabidin kafa dağıtmak için meyhaneye gittiğinde orada imamla karşılaşır şaşırır. Meyhaneciden imamın hikayesini dinler. Sefa adındaki bu İmam da zamanında evlenmeye yanaşmayan vurdumduymaz biridir. bir gün kapısına bohçacı bir kadın gelir ve oraya bir kız bırakarak imamdaki ona bakmasını ister. İmam da kızı evlatlık alır ve adını Bestenur koyar. Bu kız çocuğu sütünesinin yanında beş yaşına kadar kalır. Bestenur’un evine dönme zamanı geldiğinde sütünesi ona babasına götürmesi için şarap ve ekmek verir. Ancak, Bestenur’a , bu şarap ve ekmeği asla yemeyip babasına götürmesini söyler. Zira Sefa sadece bu şekilde adam olacaktır. Fakat Bestenur yolda giderken babasının kılığına giren Kurt, kızı kandırır ve Bestenur şarabı içer. Bestenur şarabı içip ekmeği yediği için artık cennete gidecektir; ancak giderken beraberinde babasını da cennete götürmek ister. Babasının ise fazla bir şey yemeyip hafif olması gerekmektedir. Epey bir çaba harcadıktan sonra hafif kalabilen Sefa, bir gün melun bir yaratığın getirdiği tas kebabını, nefesine hakim olamayarak yer. Bestenur, göğsü çekilmeye başladığı sırada babasını da oraya götürmek istediği için onun elinden tutar. Ancak artık

ağır olan Sefa, kızını üzmüştür ve cennete gidemez. Nihayetinde, imam olur ve insanlara faydalı işler yaparak üzüntüsünü hafifletmek ister. Bu hikaye üzerine Zeynelabidin, annesine evlenmek istediğini söyler.

8. İç Öykü: “Gökten Gelen Çocuk” (s.220-232)

Yaşları elliye geçmesine rağmen çocukları olmayan karı kocanın evine, leyleğin biri günün birinde erkek bir çocuk bırakır. Annesi kız, babası oğlan istemekte olan bu erkek çocuğunun ismi, ikisinin de isteği olarak Gülerk olmuştur. Ancak, annesi çocuğu kız gibi büyütüp, yetiştirmek ister. Babası ise tam bir erken olması, kahraman olması için ona öğütler verir. Böylesi bir ikilem yaşayan Gülerk, anne ve babasının bu zıt isteklerini yerine getirmeye çalışır. Kasabanın gazetesinde çalışmaya başlayan Gülerk, buranın sahibi tarafından sevdiği kızın önünde tokatlanınca kendini minareye çıkıp atar. Leylek onu havada yakalar ancak taşıyamaz. Sonrasında leylek, Gülerk’e ağlamasını, böylelikle de biriktirdiği gözyaşlarının boşalmasını söyler. zira böylelikle hafifleyecektir. Gülerk denileni yapar ve Leylek onu cennete götürür. Böylelikle Gülerk, cennete ağlayarak giden tek çocuk olmuştur.

Olağanüstü kişi ve olayların olduğu, fantastik unsurlarla beraber masal özellikleri gösteren Efrasiyab’ın Hikayeleri, Ölüm adlı roman kahramanı ile ölümü ve İslamiyet’te insanların canını alma işini gerçekleştirdiği inancına yönelik olarak Azrail’i somutlaştırmış ve onun karşısına Cezzar Dede gibi cenneti güzellikte arayan bu güzelliği de torunlarında bulan bir ihtiyarı koyarak, anlatmak ve düşündürmek istediği yaşam-ölüm, hayal-gerçek, varlık sorunu gibi evrensel olguları okuyucuya vermiştir. Tasavvufi, mistik ve mitolojik unsurlarla beraber yazar, gerçeklik ile hayalin iç içe olduğunu insanî tavra göre bu iki unsurun konumlandığını göstermiştir.

Eserde çerçeve hikaye tarzı olduğu için önce üst anlatıdaki kahramanları inceledikten sonra sırasıyla alt anlatılardaki kahramanları inceleyeceğiz.

2.3.2. Dışadönük Tipler

Üst Anlatı

2.3.2.1. Ölüm

Eserdeki başkahraman Ölüm’dür. Can almakla görevli Azrail’i temsil eder. ‘’ Bu kara cübbeli ve uzun boylu şahıs, başına üstelik siyah bir namaz takkesi ya da ona benzer bir şey giymişti. Elli yaşlarında görünüyordu. Uzunca bir siyah sakalı, soğuk, içe işleyen mavi

gözleri vardı. Kısacası Ölüm.. masallarda anlatıldığı kadar korkunçtu.” (s. 10) Şeklinde tasvir edilir.

Eserin Ölüm adlı kahramanı, elindeki listeye göre insanların canını alan bir kişidir. Dışsal ve nesnel bir olgu olan ölümü sağlaması nedeniyle Ölüm, dışadönüktür. Görev sorumluluğu onun düşünme işlevinde olduğunu bize gösterir. Dışadönük düşünen tip, belirlediği bir kaideye tabidir ve herkesi buna riayet etmeye zorlar. Bu tip, iş organizasyonunda, problem çözmede, meseleleri izah etmede yetkindir. Alt işlevi ise içedönük hissetme tipidir. Bilinçte yeterince yer bulamayan ve ifade edilmeyen duyguların bilinçdışında yer alması sonucu karşıt denge kurabilir. Bilinçdışındaki unsurlar bilinçteki kaideyi zorlayıp değişimlere yol açabilir.

Ölüm, işine son derece bağlı ve titizlikle kaideye yönelik olarak görevlerini yerine getiren bir kişidir. Bu doğrultuda da hiçbir zorlukta yılgınlık göstermez. Eser boyunca, canını almak için, elindeki ölüm listesinde bulunan Uzun İhsan'ı kovalar. Görevine yönelik olarak eserin başında Apturrahman adlı kişiye tanıdığı şansı Cezzar Dede'ye de tanır. Bu adil tavır kaide sorumlulunun getirdiği bir iş ahlakıdır. Dışadönük düşünen tip uç noktalara gitmediği sürece âdil bir amirdir.

Ölüm, tipik olarak hislerini bastırma eğilimindedir. Eserde Ölüm'ün oyunu sevdiğini, oyun teklifi geldiğinde reddedemeyeceğini görürüz. Duygusuz değildir. Vazifesinden dolayı duygusuz olma zorunluluğu olan Ölüm'ün oyunu sevmeye sebebi korku, heyecan ve sevinç gibi duyguları oyunlarla tadıyor olmasıdır.(s. 11-12,186)

Hislerini bastıran dışadönük düşünen tip bazen duygu patlamaları yaşayabilir. Zira Ölüm, Uzun İhsan'ı elinden kaçırdığı için öfkelenir, rengi kızarır. Ancak elinden kaçırma sebebi olarak bu duygusal taşkınlığın olabileceği de söylenir. (s. 38) Dışadönük düşünen tiplerin hislerini bastırma eğilimleri de bununla açıklanabilir. Kaidelerinde saptıracak her durum onun için kabul edilemezdir.

Tipin yönelimi her ne kadar duygularını bastırma eğiliminde olsa da Ölüm, romanın sonunda bir değişim yaşar. Cezzar Dede'lerini alıp gitmesini istemeyen çocuklara güneş batana kadar süre verip bu süre içerisinde kendisini güldürmeyi başarırlarsa dedelerini bırakacağını söyler. Nihayetinde Ölüm'ün yüzündeki mühür kırılır ve gülümser.(s. 239-241)

Alt Anlatı: Güneşli Günler

2.3.2.2. Okul Müdürü

Yatılı okula yeni atanmıştır. Porfiria hastalığından dolayı her türlü ışık cildinde yaralara sebebiyet vermektedir. Sürekli siyah elbise giyinir, siyah eldiven takar güneşe çıkmadığından dolayı beti benzi kül gibiyken hastalıktan da dış etleri çekilmiştir.(s. 22-23) Vücudundaki yaralardan ötürü kan kaybına uğrar. Öğrenciler ona Kont lakabını takmıştır. Kan ihtiyacı nedeniyle Boran Mete adındaki öğrencinin on gün boyunca kanını emer ve onun ölümüne sebep olur. Bu yönüyle olumsuz bir dışadönük düşünen tiptir. Kaidesi uğruna böylesi zorbalıklardan çekinmeyen bu tip, herkesi kendi kaidesine uydurur.

2.3.2.3. Resim Hocası

Okul müdürü olan Kont'un yakın arkadaşıdır. Lakabı sol kulağının ağır işitmesinden dolayı Sağır'dır. zayıf ve kısa boylu olan Sağır, soluk ve kırıksık bir tene sahipti. Kırklı yaşlarındadır ve hiç evlenmemiştir. Hayatını arkadaşı Kont'a güneşli bir resim yapmaya adanmıştır.(sf. 23,27) Sağır aynı zamanda eli ağır bir öğretmendir. Bora Mete'nin ölümünden kendini sorumlu tutar ve intihar eder.

Boran Mete'deki dahiliği keşfetmiştir. Aynı zamanda onun, arkadaşı Kont için, kanını alarak ölümüne sebep olmuştur. Sağır, dışadönük sezgisel bir tiptir. Nesnelerden çok insanlara yöneldiklerinde o insanı keşfedip yeniden yaratabilirken, yine şeyler ve insanlar için hayatını çok kolay bir şekilde boşa harcayabilir.

2.3.2.4. Dede

Okuldaki öğrencilerden biridir. Dede, pozitif bilimlere ilgisi nedeniyle doğaüstü varlıklara inanmaz. Ancak cesaretini ispatlamak adına okulun ışısız bahçesine çıkar oradan arkadaşlarına fenerle işaret verir. Geri dönerken okul koridorunda ince uzun, kapkara bir siluet görünce yüreği ağzına gelir ve yatakhanesine çıktığında arkadaşları saçının beyazlamış olduğunu görür. Casaretini ispatladığı için elli ikilik iskambil destesinin sahibi olur. Sonrasında okuldan atılır ve destedeki kağıtlarla kumarda para kazanır ve dükkan açacak kadar sermayesi olur.(sf. 32-33)

Dede dışadönük duyum tipine mensuptur. Soyutlamalarla ve soyutlarla işi olmaz. Somutluğa ve gerçekliğe düşkündür. Buna göre ahlak anlayışı vardır. Bu nedenle doğaüstü varlıklara inanmamıştır.

Alt Anlatı: Bidaz'ın Hazinesi

2.3.2.5. Aptülkehribar

Aptülkehribar, ‘‘Takımı techizatı tam, memleket çapında faaliyet gösteren gerçek bir defineciydi.’’(s. 45) Ellilerinde, minare boyulu, zayıfça olan bu kişi Bidaz'ın Hazinesi'ni elde etmek için Galloğlu Hamdi ile anlaşır. Hamdi kaynanasından hazinenin yerini gösteren haritanın yarısını satın almak için bileziklerini alır. Nihayetinde hazine bulunur. Ancak Aptülkehribar kendi payını kumar masasında kaybeder. Sonrasında ise intihar eder.

Dışadönük sezgisel bir tip çizen Aptülkehribar, hep yenilik peşinde koşan, sürekli fırsat kovalayan bir davranış çizer. ‘‘Fırsatları yakalamak için sansar yavruları gibi yuvalarından fırlayan gözleri’’(s. 45) vardır. Sezgileri her yeniliğin ardına gitmek ister. Düşünme işlevini yardımcı olarak kullanmazsa felakete uğrayabilir. Nitekim Aptülkehribar, hazineden düşen payı tamamen kaybettikten sonra, tamamen altına dönüşen kaynanayı daha fazla yedirip daha ağır olmasını sağlama fırsatını kaçırmaya pişman olur ve intihar eder.(s. 53)

2.3.2.6. Kallioğullarından Hamdi'nin Kaynanası

Bu kadın, cadaloz ve çaçaron olmakla beraber sürekli kızının tarafını tutan zorba bir kişidir. Hamdi daha hanımına laf etmeden ‘‘ bu eli bayraklı kadın derhal eteklerini toplayıp kızının imdadına yetişir, hınçtan alt dudağını ısırıldığı halde damadının ensesine tokadı indirip zavallıya yeri öptürür.’’(s. 43) Definenin bulunduğu yerde Bidaz'a dokunduğu için altın kesilir ve damadı onu satarak kaynanadan kurtulur.

Dışadönük düşünme tipine mensup olan kaynananın tüm kaidesi kızını haklı ya da haksız fark etmeksizin ezdirmemektir. Bu uğurda damadına her türlü tiranlıktan çekinmez.

2.3.2.7. Kallioğullarından Hamdi'nin Karısı

Annesi gibi nemrut bir kadındır. Dışadönük düşünme tipine yönelik davranışlar sergiler.

Alt Anlatı: Bir Hac Ziyareti

2.3.2.8. Zekeriya

Divana köyünün ağalarından birinin babasıdır. Limoni tabiatlı, somurtkan, dırdırcı, kurnaz, zor beğenen, aksi bir ihtiyardır. Hacca gitmesindeki amaç kaybettiği saygınlığını geri kazanmak istemesidir. Dışadönük düşünen tip özelliklerini barındırır. Haklı olmak adına yalan söylemekten çekinmez.

Alt Anlatı: Dünya Tarihi

2.3.2.9. Aptülzeyyat

Esnaflık yapan ve zenginler zengini olarak anlatılan bir tüccardır. Kısa boylu tombul bir yapısı olan Aptülzeyyat, bir öğlen vakti yediklerinden ötürü uyuyakalır. Rüyasına giren ak sakallı pîr adının Salih olduğunu ve Aptülzeyyat’a malını mülkünü satarak fakir fukaraya dağıtmasını söyler. Sonrasında yanına gelmesini çünkü kısmetinin kendisinde olduğunu belirtir. Aptülzeyyat olumsuz ve küstah bir cevap verir. Ardından kısmeti kesilir ve nihayetinde ne var ne yok satar ve Acıpayam dağına, Salih’in yanına doğru yola çıkar. Türlü badireler atlatır. Yolun sonunda Salih’in kendisi olduğunu anlar.

Aptülzeyyat, çalışkan, hırslı bir yapı sergiler. Önüne çıkan sorunları bir bir çözer ve sonunda kendini bulur. Dışadönük düşünen tip özelliği gösterir. Bu tipin nesnel değişimler sonucu ortaya çıkan her duruma uygun bir hesapları vardır. Hükmetme arzusu taşırlar. İktidar alanlarına dahil olundukça tepkilerinin de sertleştiği görülür.

Kaidesi, Salih denilen ak sakallı dedeyi bulup kısmete erişmek olan Aptülzeyyat, bu uğurda tüm problemleri çözer. Tipik özelliği gereği girdiği her farklı ortama uygun bir planı vardır. Aptülzeyyat, kaidesinin kapsamadığı şeyi kabulde zorlanır. Bu durum dükkanında uyuyakaldığından gelen Salih’e verdiği tepkide açıktır. Salih’i alaya alır ve onun yanına gitmek yerine Salih’in yanına gelmesini tembihler. Gelirken de biriktirdiği parasını getirmesini, meyhanede yiyebileceklerini söyler. Aynı şekilde Acıpayam Dağı’na ulaşp da Salih’in kendisi olduğunu anlamasının ardından, Salih olarak tüccar Aptülzeyyat’ın rüyasına girdiğinde de tüccarın söylediklerini hırs perdesinden görür. Dediklerini alaya alan tüccara tam asasını indirecekken uyanır. Öfke hissetmekte olan Salih beddua etmeye başlar. Bir yandan da tüccarı kıskandığı bellidir. Onca bilgiye sahip olmasına rağmen ruhundaki haseti fark eder ve tüccara gıpta ettiğini anlar.” İşin kötüsü, onun hakkında kötuce düşündüğüne göre, eriştiği ilahi hakikate rağmen, ruhu hırslardan henüz arınmamıştı. Evet o, tövbeler olsun, kibiri gereği Tanrı olmaya susamıştı.”(s. 134) İktidar istenci bulunan Aptülzeyyat, kendisini bulmasına rağmen tipik özelliklerinden kurtulamamıştır.

2.3.2.10. Feyyuz

Selami Tuz’un küçük oğludur. Kara ilimlere merak salar ve bu amaca yönelik olarak ailesinin birikmiş altınlarını alıp evden kaçır. Üç yılda bütün fenlerin ustası olur. Ardından babasının gönderdiği mektupta Ehriban’ın fotoğrafını beğenir ve onunla evlenir. Gerdek sabahı Ehriban’ın erkek kardeşi Azazil’i aynada görür. Karısının uyarısı üzerine Acıpayam

Dağı'na gider ve orada Azazil'i yakalar. Azazil, Feyyuz'a "bilgelik meyvası" sunar. Bu meyvanın "Tanrı'da yok olmak ile Tanrı olmak arasında bir seçim yapmak." (s. 110) manasına geldiğini söyler. Feyyuz, Tanrı olmayı seçer ve bütün ilimlerin ve kainatın gizemine erişir, hem geçmiş hem de gelecek bütün zamanları an be an bilir. Böylelikle, sonsuz bir an içindeki cehennemi kendi seçmiş olur.

Feyyuz, tüm bu karar ve davranışlarıyla dışadönük düşünen tip olduğunu gösterir. Belirlediği kaidesi doğrultusunda hırsızlıktan çekinmez. İktidar arzusunu entelektüel bir sahada icra eder. Bilginin gücüyle hükmetmek istemektedir. Feyyuz da Aptüzeyyat gibi Tanrı olmak ister. Böylelikle özünü kaybeder.

2.3.2.11. Diğerleri

Azazil, Selami Tuz'un oğludur. Romanda şeytanı temsil eder. Yaratılışın bütün sırlarını insana göstererek Tanrı ile kul arasına girer ve kulun özüyle oynar. Kaidesinin bulunması ve gerçekleştirmek adına bu uğurda her şeyi mübah görmesi yönüyle dışadönük düşünen tiptir.

Ehriban, Azazil'in kız kardeşidir. Bu figür de şeytanı temsil etmektedir. Abisi gibi Ehriban da dışadönük düşünen tiptir.

Hürmüz, kötülüğün ve hırsın zerresinin olmadığı, iyilik timsali biridir. Ehriban'ın kız kardeşi, Salih'in karısıdır. Fon figürdür.

Selami Tuz, dinibütün, namazında niyazında bir sofudur. Oğlu Feyyuz'un bilim adamı olduğu haberini duyduğu halde onu affetmeyen biridir. bu yönüyle katı kaidesi olan dışadönük düşünen tip özellikleri göstermiştir.

Abuzer ve Alemdar, Salih'in Ehriban'dan olan yapışık ikizleridir. Birbirinin tam zıttı iki karaktere sahiptirler. Masalsı tiplerdir ve fon figürdür.

Zehir, Nezir, Demir, Silâhir, Zübeyir, Cihangir ve Fedair; Feyyuz'un oğullarıdır. Masalsı tiplerdir ve fon figürdürler.

Alt Anlatı: Ezine Canavarı

2.3.2.12. Hamiyet

Hamiyet, akça pakça, etli butlu, kaşlı gözlü dul bir hanımdır. Evine, kocasına düşkün, sorumluluklarını bilen bir yapısı vardır. Kocasını eve bağlamak için yıllarca eşek dilini soslayıp, yağlayıp adama yedirmiş ancak adam yüksek kolesterolden hayatını kaybetmiştir.

Kızlarına evin tüm işlerini bir bir öğretir. Evliliği idare etmeyi ve kocayla geçinmeyi, kocaya karşı sorumlulukları bir bir anlatır. Tüm gayesi kızlarını iyi yetiştirip, namusluca evlendirmektir.

Hamiyet Hanım, tüm bu özellikleriyle dışadönük hissedilen tip özellikleri sergiler. Bu tipin bağlı oldukları bir değerler bütünü, gelenek ve tarih kavramları vardır. Bu tipin nesneleri düzenli bir taslak halindedir. Toplumsal rolüne, içinde bulunduğu çevreye ve döneme zorlanmadan uyum sağlar. Hamiyet Hanım, ev kadını olarak tüm sorumluluklarının bilincindedir. Tüm nesnel girdileri akli bir işlev olan hissetmeye göre düzenler ve çıkarımlar edinir.

2.3.2.13. Ayvaz Bey

Bir kasap dükkanı işleten Ayvaz Bey, babayiğit görünüşlü, kızıl saçlı, kırmızı yanaklı, müzekker tavırlı, yaşı elliye geçkin bir adamdır. Dış görünüşü sert olsa da sanatkar ruha ve ince bir ruha sahiptir. Karısı öleli yirmi dört yıl olmasına rağmen evlenmemiş ve çocuklarına hem ana hem baba olmuştur. Çocuklarının terbiyesini adamakıllı vermiş ve onlar için dede mesleği olan kasaplığı öğretmiştir. Ayvaz Kasap evlerine bir kadın eli değmesi gerektiğini ve oğlanlarında da artık evlenme çağlarının geldiğini düşünüp çöpçatan Nafile Kalfa'yı ziyaret eder.

Ayvaz Bey, dışadönük düşünen tip özelliği göstermektedir. Çocukları üzerindeki hakimiyetini, gerektiğinde dayak atarak hizaya getirmesi yönüyle de iktidar alanının zorbalıklarını görmekteyiz. Ancak Ayvaz Bey'in kaidesi çocuklarını terbiyeliye yetiştirmek, iş gücü sahibi edip yuva kurmalarını sağlamak olduğu için bu zaruri zorbalıklara dahil olmuştur.

2.3.2.14. Nafile Kalfa

Ezine'de çöpçatanlık işleriyle uğraşmaktadır. Çirkin ve acuze bir görüntüsü vardır. Hamiyet Hanım ve kızları ile Ayvaz Bey ve oğullarının evliliklerini gerçekleştirebilmek için çok çabalar. Bütün işleri üstlenir. Nafile Kalfa dışadönük sezgisel bir tiptir. Bu tip, sürekli yeniliklerin peşinden koşar. İstikrarlı koşullar onu sıkır. Yenilik onlar için fazlasıyla ödüllendiricidir.

2.3.2.15. Diğerleri

Cilvenaz, Hamiyet Hanım'ın dört kızından en büyüğüdür. Annesinin sözünden hiç çıkmaz. Evlenme işi olmayınca evde kalmıştır. Annesi gibi o da dışadönük hisseden tiptir.

İşvenaz, Hamiyet Hanım'ın ikinci kızıdır. Evlilik işi olmayınca evden film artisti olmak için kaçar. Dışadönük sezgisel tip özelliği göstermektedir.

Gönlenaz, ailenin üçüncü kızıdır. Diğerlerine göre daha ahlaksızdır. Eve gelen sütçüyle cinsel anlamda tecrübeleri olmuş ve bunu da kız kardeşlerine anlatmıştır. Dışadönük sezgisel tiptir.

Alemnaz, evin en küçük kızıdır. O da ablası Gönlenaz gibi evlilik işi olmayınca kemeçe çalan bir oğlanla kaçar. Dışadönük sezgisel tiptir.

Selahattin, Ayvaz Bey'in en büyük oğludur. Sorumluluğunu bilen bir yapısı vardır. Celalettin ise ikinci oğuldur. Saçına çok önem verir. Derin bir iç dünyaya sahiptir. Bu yönüyle içedönük duyumsal bir tiptir. Nizamettin, ailenin üçüncü oğludur. Bir rüya görür ve işlerin ters gideceğinden işkillenir. İçedönük duyumsal bir tiptir. Ailenin en küçük oğlu ise Hüsamettin'dir. gözü dışardadır ve büyük şehre gidip film artisti olmak istemektedir. Rutin olarak gördüğü kasaplığı istememektedir. Hüsamettin, dışadönük sezgisel bir tiptir.

Tellak Yahya, damatları yıkaması için Nafile Kalfa'nın Dersaadet'ten çağırdığı meşhur bir tellaktır. Fon figür özelliği gösterir.

Alt Anlatı: Hırsızın Aşkı

2.3.2.16. Büyük Dede

Büyük Dede, sülalenin makus talihini değiştirecek kararlar planlar. Bunları uygulayacak kimseleri seçer. Fezai'ye de bu doğrultuda bir plan hazırlamıştır. Bu yönüyle dışadönük düşünen tip özelliği gösterir.

Alt Anlatı: Şarap ve Ekmek

2.3.2.17. Zeynelabidin

Yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmek istemeyen biri olan Zeynelabidin, çocuklardan hoşlanmaz. Titiz, hesaplı ve düzenli biridir. Cuma namazı hutbesinde İmam Sefa'nın değindiği çocuk sevgisinden çok etkilenir. Kafası karıştığı için gece meyhaneye gider ve imamı orada görür. Hikâyesini dinledikten sonra evlenip çocuk sahibi olmaya karar verir.

Zeynelabidin, dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Bu tip, somut nesnelerden edindiği tecrübelerle hayat oluşturur. Gerçeklik duygusu gelişmiştir. Amacı somut keyiftir. Düşüncelerini ve hislerini her koşulda nesnel nedenlere indirger. Zeynelabidin, çocuklarla edindiği tecrübeler neticesinde onlardan haz almaz. Hatta gecenin bir vakti yatıya gelen misafirlerden birinin çocuğu lokum kalmadığı için feryadı basınca Zeynelabidin'in cinleri tepesine üşüşür. Ancak bir şey diyemediği için ertesi sabah hayat boyu yüzünden kaybolmayacak bir sinir tiki oluşur.(s. 204)

Dışadönük duyumsal tipin alt işlevi içedönük sezgisel tiptir. Bu alt işlev, deneyimleriyle hayatı arasında ilinti kuramazsa sıkıntıya düşer. Zeynelabidin, hayatında bir boşluk olduğunu düşünüp içi sıkıldığı için cuma namazını cemaatle birlikte kılmak ve hutbe dinlemek için camiye gider.(sf.205) Bu gidişin nihayetinde çocuk sevgisinin önemini kavrayacak ve evlenmeme inadından vazgeçecektir. Zeynelabidin, hayatındaki boşluğu bulmuştur.

2.3.2.18. Sefa

Sefa; gamsız, havai, sorumsuz, alkole, kumara ve kadınlara düşkün olmakla beraber aslında iyi niyetli ve tok gözlüdür. Sefahat ve kumar camiasında hayırsever biri olarak bilinir.

Sefa bu yapıyla dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Bu tipin gayesi somut keyiftir ve oluşturduğu bu gerçeklikte ahlakı da buna göre yönlendirir. Zira Sefa'nın kendine özgü ahlakı ve ölçüsü vardır. Bu keyfiyet düşkünlüğünden ötürü nefesine hakim olamaz. Kızı Bestenur'la olan anlaşmasına uyamadığı için vicdan azabıyla yaşar.

2.3.2.19. Bestenur

Bestenur, Sefa'nın kızıdır. Bir bohçacı bu kız çocuğunun Sefa'dan olduğunu söyler ve ona bırakır. Beş yaşına kadar sütninenin yanında kalır. Sonrasında sütninesinden babasını düzeltmesine yönelik öğütler alarak onun yanından ayrılır ve babasına doğru yollanır. Yolda babasının tüketmesi için hazırlanmış ve kendisinin asla yiyip içmemesi gereken ekmek ve üzüm suyunu karşısına çıkan melun bir yaratığa verir. Bu yaratık kendisini Bestenur'a babası olarak tanıtmıştır. Kandırıldığını anlayan Bestenur bundan sonra cennete gideceği günü bekleyen biri olarak gittikçe hafifler. Bir zaman sonra bir rüzgar gelir ve Bestenur'u göğe doğru alır.

Bestenur, dışadönük duygusal bir tiptir. Sıkça görüştüğü babasıyla uyum içindedir. Nazik ve geçimli bir yapısı vardır. İçinde bulunduğu çevreye uyum sağlar. Tipik özellikleri

gereği, yol yordam bilen, kötü durumları düzelten bir yapısı vardır. Bestenur, bu tipin en iyi örneğidir.

2.3.2.20. Diğerleri

Sütnine, yardımsever bir insandır. Aksaklıkları gidermeye çalışan bir yapısı vardır. Buna yönelik olarak Bestenur'u görevlendirir. Dışadönük duygusal tiptir.

Hikayedeki diğer kişiler fon figürdür.

Alt Anlatı: Gökten Gelen Çocuk

2.3.2.21. Muhasebeci Muhittin Kent'in Karısı

Bu kadın, titizlik hastası, düzene önem veren bir kadındır. Erkek çocuğuna kız kıyafetleri bile giydirmek ister. Basmakalıp değer ve yargıları vardır. Bu yönüyle dışadönük duygusal tip özelliği gösterir.

2.3.3. İçedönük Tipler

Üst Anlatı

2.3.3.1. Cezzar Dede

Cezzar Dede'nin, on bir torunuyla yaşayan, yetmişlik, namazında niyazında dindar bir ihtiyar olduğunu öğreniriz.(s. 12,13,55) Bilge, sevecen, güzelliklere odaklanan, güleç bir insandır. Dünyevi hırslardan uzak, hayatla ilgili kendi felsefik anlayışları olan, kapsayıcı bir anlayış çizer. Cezzar Dede'nin kazanmak için değil oyunun zevki için oynaması, hayatın ona hep güzel şeyler gösterdiğini düşünmesi, yaşamının değil de insan olmanın zevkini sürüyor olması, hem dünyayı hem de içindekileri sevdiğini söylemesi onun iyimser olduğunu, dünyayı değiştirme gayretinin olmadığını görürüz.(s. 82,137,185)

Cezzar Dede, kendi anlayışı doğrultusunda oluşturduğu evren tasavvuru, öte dünya anlayışı ile içedönük bir tutuma sahiptir. Renkleri, manzaraları, metinleri hafızasında hareketli bir şekilde tutabilmesi yönüyle de duyumsal bir işlev sergiler. İçedönük duyumsal tipler, kendilerini ifade etme konusunda karakteristik bir sorun yaşarlar. Ancak bu sorunu aşabilmiş bir içedönük duyumsal tip, akıl dışılığı olağanüstü çarpıcı olan, zihnindeki imajları, imgeleri düzenli bir şekilde aktarabilen bir sanatçı kişi olur. Kolektif bilinçdışındaki bütün materyalleri gerçekmiş gibi yaşayıp aktarabilir. Öyle ki bu bilinçdışının gücü artıkça nesne etkisini karartır. Varlık noktasında kimi sorgulamalara rahatça girebilir.

Cezzar Dede, anlattığı mitolojik, fantastik, felsefik hikâyelerle tipin karakteristik özelliklerini canlı bir şekilde yansıtır. Kendini ifade konusunda sıkıntı yaşamaz. Zira Ölüm gibi bir varlıkla bile konuşurken, kendini net ve zengin bir şekilde ifade eder. Oyunun zevki için oynadığını, yaşamaktan değil insanlıktan zevk aldığını, sadece gülebilenlerin cennete gideceğini söyler. Kendi oluşturduğu cennet ise torunlarıdır. Ölüm ona anlattığı her hikaye için bir saat süre vereceğini söylemesine karşılık eserin sonunda ‘‘ Bundan öte bir konu yok benim için. Artık hikâye anlatmak istemiyorum. Oyun bitti. Benden alman gerekeni alabilirsin.’’(s. 232) diyerek her şeyin bir sonu olması gerektiğine inandığını dile getirir. Duyumsallığı o kadar yüksektir ki evrensel bir nesnel olgu olan ölümü bile böyle rahatlıkla kabullenebilmektedir. İhsan Oktay Anar, Cezzar Dede üzerinden aynı zamanda insan ve hikâye ilişkisini irdeler. ‘‘Isak Dinesen, birisi olmak anlatılacak bir hikayeye sahip olmaktır.’’der. (Akt., EVAT, 2016:276) Bu bağlamda Cezzar Dede, anlattığı hikayelerle anlamlı ve iyi bir hayatın sahibidir.

2.3.3.2. Diğerleri

Apturrahman, eserin başında tasvir edilen bir külhanbeyi, kabadayıdır. Kahveye gidip gelir, kuması ve karısına hakaret eder ve şiddet uygular, etrafındaki insanlara korku salar. Bu nedenle bir hürmet ve saygı görür. Aynı zamanda ‘‘...sımsıkı kenetli dudaklarının arasından, içki sohbeti dışında pek bir laf çıkmazdı. Bu sessizliği ve ciddîyeti, fiyakalı efe görüntüsüne halel getirmemek içindi. Racon kesmek uğruna çalımından böylece fazla taviz vermediği için, keder ve kıvancını içine akıtır, bu tutumu da onu adamakıllı asabî kılardı.’’(s. 7) bu özellikleri ile Apturrahman dışadönük düşünen tip özelliği göstermektedir.

Uzun İhsan’ın Ölüm’den kaçmak dışında bir işlevi yoktur. O kaçtıkça Ölüm ve Cezzar Dede karşılıklı hikayeler anlatarak bulunabileceği diğer mahallelere doğru yol alırlar. Anar’ın ilk iki romanında olduğu gibi bu romanında da Uzun İhsan karakteri vardır. Apturrahman’ın kan kardeşi, Uyku, Okkalı gibi kişiler fon figürdür.

Alt Anlatı: Güneşli Günler

2.3.3.3. Boran Mete

Devamlı gülümseyen, kanlı canlı olması ve kırmızı yanakları nedeniyle arkadaşlarının ‘‘Alyanak’’ dediği on bir yaşındaki Boran Mete, resimde çok yetenekli hatta basbayağı dahiydi. Böylelikle Sağır, ona resim malzemeleri aldı ve bir görev verdi. Güneşli günlerde şövalesi ve takımlarıyla kırlara çıkacak ve güneşli manzaralar resmedecekti.(s. 27-28)

Boran Mete, içedönük duyumsal bir tiptir. “Empresyonist ressam, genellikle bilinen kurallara aldırmaksızın kendi şahsi izlenimlerine göre nesneleri resmetmeyi gaye edinir. O(Empresyonist ressam) çalışmalarını hemen hemen tamamen açık havada sürdürür.” (Çetişli, 2010, s. 116) Boran Mete de empresyonist özellikler taşıyan bir ressamdır. Öyle ki bu tipin alt işlevi olan dışadönük sezgi tipini de Boran Mete’nin ölümünde görürüz. Resim çizebilmek adına uyanılan her yeni ve güneşli gün onun için yeni bir fırsattır. Dışadönük sezgisel oluşum aşamasındaki her yeniliğin kokusunu alır. Boran Mete hayatı pahasına resmetmiştir diyebiliriz.

Alt Anlatı: Bidaz’ın Hazinesi

2.3.3.4. Kallioğullarından Hamdi

Elli yaşlarında bir adam olan Galloğlu Hamdi, karısı ve kaynanasıyla yaşamaktadır. Çok fazla define hikayeleri dinlemiş ve kitaba el basarak hayatını defineciliğe adanmıştır. Galloğlu Hamdi evde kaynanası ve eşinden baskı görmektedir ve sesini çıkartmamaktadır. (sf. 42-43) Define olarak tamamen altına dönüşen kaynanasını satar ve karısıyla beraber rahat bir yaşam sürer.

Galloğlu Hamdi içedönük duyumsal tip özelliği gösterir. Bu tip, hayalperestir, edilgen silik bir yapıdadır. Kitap metinlerini, anlatıları zihninde canlı bir şekilde tutabilir. İlgi alanı olan bir konuda alt işlevi olan dışadönük sezgisellik devreye girer. Galloğlu Hamdi, define hikayeleri ile meşgul olmuş ve bir define bulup kaynana baskısından kurtulmayı hayal etmiştir. Defineyi bulana kadar da baskılara karşı gelmemiştir.

Alt Anlatı: Bir Hac Ziyareti

2.3.3.5. İlimdar

Divana köylülerinin aralarında para toplayarak okuttukları genç bir imamdır. Haylaz ve isyankardır. Üç yılda biten İmam-Hatip’i altı yılda bitirmiştir. Ancak davranışlarında tuhaflıklar olan bu imam: “iki namaz arası köy kahvesine gelip radyoda türküler dinliyor, bir oyun havası baslayınca kahvede namaz vaktinin gelmesini bekleyenlere, ‘Haydi! Kalkın bir hora tepelim.’ diyordu.”(s. 58) İlimdar, namaz vakitlerini kaçırıyor, ezanı başkasına okutuyor, cenaze yıkarken türkü söylüyordu. Bir gün Uzak Doğu Medeniyetleri adlı bir kitap bulur. Oradaki bir fotoğraftan çok etkilenir. Bu fotoğraf, Budizm’in kurucusu Gothama’dır. Sonrasında köylüler İlimdar’ı hacca göndermek isterler. İlimdar, bir dede ve bir torunu da yanına alarak Gothama’nın heykelinin bulunduğu Hindistan’a gider. Dönüş

yolunda bir dağda otobüsten iner. Kurtlara Vahşi Bakışlı Oğlan'ın sesinden Bhagabat-Gida'yı dinletirken donarak ölür.(s. 81)

İlimdar, içedönük duyumsal tip özellikleri sergiler. Bu tip, bilinç düzeyinde pasiftir. Canlı ve hareketli bir zihin dünyası vardır ve metinlerle arası iyidir. Alt işlevi dışadönük sezgidir. Bu alt işlev yenilik peşinde koşar ve sıradanlık onu boğar. İçedönük duyum tipinin ilgi alanına giren herhangi bir konuda alt işlevi harekete geçebilir. İlimdar bulduğu kitaptaki fotoğraftan etkilenir ve bu etkinin peşine düşer. Hindistan'a kadar gider ve etkinin kaynağına varır.

İçedönük duyum tipi, kendi özelliğine sadık kaldığında dış dünya ona hayal ürünü gibi gelir ve bu dış dünya aynı zamanda komiktir. İlimdar, duyumlarına gerçeklik değeri verdiği için imamlık vasıflarını türkü söyleyerek, hora teperek yerine getirir. İlimdar'ın bu davranışının sebebi yerleşik din ve din adamı algısının onun din ve din adamı algısından farklı oluşudur. İlimdar gülümseyen bir din adamının fotoğrafından etkilenmiştir. Dinin somurtkan ve sert bir tiplemeyle icrası ve buna yönelik olarak oluşan din algısı onun iç dünyasında kabul görmemiştir.

2.3.3.6. Vahşi Bakışlı Oğlan

Kara sevdaya düştüğünden ötürü meczup olduğu söylenen bu çocuk sekiz buçuk yaşından beri konuşmamaktadır. Etrafına zarar verdiği için babası onu zincirlemiştir. Bir din adamının, çocuğun içindeki şeytanın çıkması için hacca gitmesini söylemesi üzerine babası onu İlimdar ve Zekeriya ile birlikte hacca göndermek ister. İlimdar,Vahşi Bakışlı Oğlan'ı Budist tabınağına götürür. Çocuk orada büyük bir değişime uğrar. Tapınakta ona bilge derviş nazarında ilgi gösterirler ve yanından ayrılmazlar. Vahşi Bakışlı Oğlan yaşamını burada sürdürür. İçedönük sezgisel bir tiptir. Budizm'deki bu konumu onun peygambervari bir seviyesi olduğunu gösterir.

Alt Anlatı: Dünya Tarihi

2.3.3.7. Salih (Selami Tuz'un Büyük Oğlu)

Salih, tüm gün ibadet eden dinine düşkün biridir. Dinen dünya işlerini aksatmak yanlış olduğundan aynı zamanda bir saat tamircisinin yanında çalışmaktadır. Sonrasında bu saatçinin kızı olan Hürmüz'e aşık olur. Bu aşktan dolayı yataklara düşer ve sonunda Hürmüz'le evlenir. Salih, karısı çok iyi birisi olduğundan dolayı onun layık olduğu yere gelmesini ister ve sonunda duası kabul olur. Hürmüz'ün ruhu göğe doğru yükselir. Salih onu yakalamak isterken eli felçli kalır. Ardından töre gereği kardeşinin eşi Ehriban ile

evlenmek durumunda kalır. Ardından evden çıkar ve bir derviş olup Acıpayam Dağı'na yerleşir.

Salih, içedönük sezgisel bir tiptir. Bu tip bilinçdışının rahminde imge peşindedir. Bir imgenin tutkunu olabilir. Salih, Hürmüz'de bulduğu bu imgeyi sonuna kadar yaşar. Hatta karısının ait olduğu yere gitmesi için dua bile eder. Ardından kardeşinin hanımıyla evlenip gerdeğe girdiği ve felç olan elinin içinden karısının elbise parçası çıktığı için Allah'tan kendisini yaşatmasını ve bu acıyı doya doya çekmeyi ister. Nihayetinde aşk acısını da doruklarda yaşar. İçedönük sezgisel olarak dokunulan gerçeklikten uzaklaşır ve algılar dünyasında bir yer edinir.

Alt Anlatı: Hırsızın Aşkı

2.3.3.8. Fezai

Fezai, hırsızlıkla geçinen bir ailenin, hırsızlığa henüz bulaşmamış en fazla on yedi yaşındaki bir ferdidir. Haddinden fazla hisli bir genç olan Fezai, Büyük Dede'sinin yönlendirmesiyle genç bir kadının konserde çalacağı kemanı gizlice alacaktır. Kemanı alır ancak kadına aşık olur. Klas Hıdır adında ünlü bir kemancıdan ders alır ve keman çalmayı öğrenir. Nihayetinde babası kemanı satar. Fezai kemanın peşine düşer ve onu tekrar bulur ve alır. Kemanı son kez çalıp çatıya bırakır ve intihar eder.

Fezai; dalgın, hülyalı, fazlaca hisli, temiz ve titiz bir yapıya sahiptir. İçedönük sezgisel tip özelliği göstermektedir. Bu tipteki insanlar nesnel objenin kendi içerisindeki etkisiyle ilgilenir. Bu etkiyi somutlaştırma çabasındadırlar. Fezai, aşık olduğu kadını, ondan çaldığı kemanda imgeleştirir. Bu imgenin peşine düşer ve bir ustadan kemanı çalmayı öğrenir. Fezai kemanı çaldıkça aşık olduğu kadına yaklaştığını düşünür. Artık aşık olduğu kadın bu kemanda vücut bulmuştur. İçsel olarak oluşturduğu böylesi bir deneyimle yaşamaktadır. Merkez nesne keman kaybolunca yaşama yönelik deneyimsel bağı da kaybolur. Nihayetinde kemanı son kez çalıp intihar eder.

2.3.3.9. Diğerleri

Klas Hıdır, sanatçı bir kişiliktir. Çevresi tarafından dışlandığı için başka mahallede yalnız ve fakir bir hayat sürer. Kendini içkiye verir. Fezai gelince tekrar canlansa da o ölünce kaldığı yerden devam eder. Klas Hıdır, Fezai'de kendi gençliğini görmüştür. O da Fezai gibi içedönük sezgisel tiptir. Hikayedeki diğer kişiler fon figürdür.

Alt Anlatı: Gökten Gelen Çocuk

2.3.3.10. Gülerk

Gülerk, Kent ailesinin bahçesine leyleğin getirdiği bir çocuktur. Gülerk'in gelişi babasını sevindirir de annesini üzmüştür. Çünkü annesi bir kız evlat istemektedir. Buna yönelik olarak Gülerk'e kız kıyafetleri giydirmek ister. Babası buna engel olur. Çünkü oğlunun bir kahraman gibi büyütmek, yetiştirmek ister. Annesi ise tertipli, söz dinleyen, temiz bir çocuk olmasını ister. Hatta Gülerk'e her gördüğünü istemesin diye bulanık gösteren bir gözlük bile alır. Nihayetinde, Gülerk, anne ve babasının arasında kalır ve bu bölünmüşlüğü kaldıramayıp minareden atlar. Onu havada bir leylek tutar ve cennete götürür. Bu hikaye Süperman çizgi romanının bir parodisidir.

Gülerk, annesinin istediği davranış kalıplarıyla içedönük duyumsal tip, babasının istediği davranış kalıplarıyla dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Annesi, evden çıkmayan, düzenli, üstünü başını kirletmeyen bir çocuk istemektedir. Bu pasif çocuk, annesinin sözünden çıkmaz ve hayatı bu sınırlar içinde olageldiği gibi yaşar. Babası ise Gülerk'i bir kahraman gibi yetiştirmek ister. Ona mavi elbise ve kırmızı pelerin verir. İnsanlara faydalı olacaktır. Bu yönüyle her türlü faydanın peşinde koşacaktır. Gülerk, bu iki tip arasında sıkışır kalır ve tekrar geldiği yere, göğe geri döner.

2.3.3.11. Muhasebeci Muhittin Kent

Anadolu'da bir kasabada karısıyla beraber yaşayan yaşı elliyi geçmiş bir kişidir. Muhittin Kent, bir muhasebe bürosu olan, kimseye saygıda kusur etmeyen, namazını, fitre ve zekatını aksatmayan biridir. Oğlu Gülerk'i bir kahraman gibi yetiştirmek ister.

Muhittin Kent, içedönük düşünen tip özelliği gösterir. Entelektüel açıdan kendini beğenir. Tipik olarak fikirlerle ilgilenir, bu fikir insanlara yararlı olmaktır.

2.4. Amat

İncelememizde kitabın 14. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.4.1. Olay Örgüsü

İhsan Oktay Anar'ın dördüncü romanı olan Amat, miladî 1670 yılında İstanbul Galata'dan yola çıkıp Ege Denizi'ni geçerek Navarin'e varmak adına yol alan ve adı Amat olan bir Osmanlı gemisinin yolculuk esnasında denk geldiği olayları anlatır. Okuyucu, fantastik olay ve kişilerin olduğu bu kalyonda insanlıktan daha eski olan iyi- kötü savaşını sürdüren tarafların dini, felsefik, mistik, mitolojik ve parodik bir anlatımıyla karşılaşır. Anlatıcı, anlatacağı tipik çatışmalara ve bu çatışmaların tarafları olan tiplere belirli misyonları yükledikten sonra geriye kalan kişiler, tarih, zaman, dil gibi unsurları dekor olarak kullanır. Amat genel olarak Nuh Tufanı parodisidir.

Eser, nam salmış bir hekim olan Avram Efendi'ye gözleri yuvalarından çıkmış bir kayıkçının gelmesiyle başlar. Avram Efendi gözleri yuvalarına yerleştirir ve kayıkçıdan neyin kendisini bu kadar şaşırttığını sorar. Deli marangoz lakaplı Nuh Usta'yı gördüğünü işittikten sonra Avram Efendi de Nuh Usta'yı görmeye Galata zıncadına doğru koşar. Sonrasında Ohannes adındaki bir tellak fazlaca kirli olan Nuh Usta'yı yıkar ve ardından onu bir meyhaneye götürür. Nuh Usta buradan çıktıktan sonra gemiye girer. Süleyman Reis ve Eşek İsrail de gemiye girerler. Amat'ta hazırlıklar tamamlandıktan sonra kamarasında bulunan Diyavol Paşa ile Süleyman Reis tanışır. Diyavol Paşa onun gitmekte özgür olduğunu söylese de Süleyman Reis Amat'ta olmakta kararlıdır. Ardından Amat'taki diğer kişiler tanıtılır. Amat'ın teyakkuz borusu yetenekli olduğu düşünülen Eşek İsrail'e verilir. Amat, uğursuz olarak telakki edilen bir salı günü Galata'dan hareket eder.

Amat adlı kalyonun hareket etmesinden sonra Süleyman Reis, Diyavol Paşa'nın kitaplarla dolu kamarasında ölümsüzlüğe yönelik incelemeler yapar. Süleyman Reis'in ölümsüzlük hırsı olduğu rivayet edilir. Bunun tersi olarak da zaten ölümsüz olduğunu, amacının bir yolunu bularak ölmek olduğunu rivayet edenler de vardır. Süleyman Reis kamaranın raflarından rastgele bir kitap çeker ve rastgele bir sayfa açar. Bu sayfada Ölümsüzlüğün Sırrı ibaresi vardır. Gemi denizde ilerledikçe mürettebat ve gemi hakkında bilgiler verilir. Geminin rotası düz değildir. Süleyman Reis geminin baş figürünün çıkarılıp yerine bir tahtadan bir kadın figürünün konmasını ister.

Süleyman Reis ile Ali Reis arasında Diyavol'den sonraki mevki olan koca reis olabilmek için bir rekabet söz konusudur. Diyavol Paşa, Süleyman Reis'e mürettebata yapamayacakları şeyi yapmaları emrini vermesini; mürettebatın bunu yapmasının ardından bu sefer de yapmak istemedikleri şeyi yaptırmasını söyler. Böylelikle Süleyman Reis, mürettebata Tefriciye Köyü'ndeki bir caminin minaresine hedef alınıp ateş edilmesini

söyler. Gemiciler zoraki olarak ateş eder ve minare yıkılır. Süleyman Reis, koca reis olmuştur. Ali Reis bu karara karşı çıkar ve Diyavol onu hapsedtirir. Gemi hekimi İbrahim Bey'in hikayesi anlatılır. Ardından Göbelez Baba adlı bir korsanın Kazdağlı bir tomarcıya Süleyman Reis'in hikayesini anlatır. Onun Navarin'de ortaya çıktığını ve bir korsan olduğunu söyler. Günün birinde Venedikli korsanlar o yokken evini yakarlar. O geldiğinden karısı yanmaktadır ve Süleyman Reis'e kendisini vurmasını söyler. Süleyman Reis karısını vurduktan sonra intikam peşine düşer ve Venediklilere ait bir gemiyi ele geçirip İstanbul'a getirerek donanmaya hibe eder. Bu hikayenin ardından Süleyman Reis Diyavol Paşa'nın kamarasına gizlice girer. Diyavol Paşa ona kara kaplı kitap dışından bütün diğer kitapları okuyabileceğini söyler. Sonra gemi aşçısının hikayesi anlatılır. Ardından bir fırtına çıkar. Süleyman Reis çeşitli hamlelerin ardından "Ey rüzgar! Dur artık dur!" der ve rüzgar durur. Mürettebatın gözünde saygınlığı artar. Ardından Nuh Usta tüm mürettebatın remil falına bakar ve fal herkeste aynı çıkar. Bu fal ölümü simgelemektedir. Bu fal faslının ardından Amat, Venedik kalyonlarıyla karşılaşır. Bu çatışmada Amat darbe almıştır ancak Venedik kalyonları yenilmiştir. Diyavol Paşa ortada yoktur. Süleyman Reis, Amat'ı tamir edebilmek için Saint Jean şövalyelerinin elinde bulunan Malta Adası'na olabildiğince sezdirmeden yanaşır. Malta şövalyeleri durumu fark eder. Yeniçerilerle şövalyeler arasında çatışma çıkar. Bu arada Diyavol Paşa ortaya çıkar ve mavi bayrak sallar. Ardından mürettebat gemiye toplanır. Süleyman Reis, Diyavol Paşa'yı nerede olduğuna dair sorgulayınca sinirinin yatışması için kamarasına gönderilir. Ardından Abuzer onun yerine bakar. Abuzer Reis, Amat'ı takip eden şövalye gemilerine görünmemek için akşam olunca feneri yakmaz. Gemicilik adına böyle bir onursuzluğun ardından Diyavol Paşa Amat'a gemiye siyah sancak astırır. Mürettebat kendi arasında Nuh Usta hakkında konuşur. Marangoz yamağı ise geminin iki yüz kırk yedi meşe ağacından yapıldığını söyler. mürettebatın toplam sayısı da iki yüz kırk yedidir. Bir zaman sonra ay yıldızlı bayrak taşıyan iki Osmanlı fırkateyni siyah sancaklı Amat'a saldırır. Mürettebat sancağı indirmek istese de Diyavol buna izin vermez. Bu vuruşmada Abuzer Reis ölür ve cesedi ambara götürülüp üzerine kireç dökülür. Devamında Süleyman Reis dokunmaması gereken kara kitabı açmak üzereyken Diyavol'e yakalanır. Diyavol, Süleyman Reis'e başka bir kitabı gösterir.

Amat sisin içinde yol almaktadır. Bir süre sonra Venedik donanmasının tam ortasında olduklarını anlarlar. Mürettebatın donanmanın içinden küçük bir nakliye gemisini ganimet olarak alma teklifi üzerine plan yapılır ve uygun olan gemiye çıkılır. Bu gemide ses seda yoktur çünkü herkes vebadan ölmüştür. Böylelikle vebayı Amat'a bulaştırmış olurlar.

Mürettebat tek tek ölmekte, ölenlerin ağzına meşe palamutu konup kireçlenerek gemi ambarına istiflenmektedir.

Ali Reis'in fitlemesi sonucu Süleyman Reis okunması yasak olan kara kitabı okur. Diavol Paşa'nın şeytan olduğunu anlar. Amat yazısının ilk harfine denk gelen yeri yıkar ve ölüm anlamına gelen mat kelimesi kalır. Gemiye parçalayarak şeytanın oyununu bozar.

Amat romanında olayların döngüsel olarak sürekli devam ettiği görülür. Romanın başında Deli Marangoz olarak bilinen Nuh Usta'nın görülmesi durumundaki şaşkınlık onun Amat efsanesinden dolayı bilinmesidir. Ancak Nuh Usta bir süre sonra Amat'a yeni girmektedir. Romanın sonunda, roman boyunca eserleriyle bahsedilen üç rivayetçinin akıbetleri verilir. Hamamcı Musa Efendi'nin öldürüldüğünü, Kuyruklu Rıza Çelebi'nin tımarhanelik olduğunu, Ölü Gözlü Cuma Bey'in hapse atıldığını öğreniriz. Anlatıcının olayları sunuşu, olay örgüsünü muğlaklaştıran, metinlerarasılık kapsamında yapı sökme uğratan unsurlarla doludur.

Amat adlı romanın tipolojik incelemesine dışadönük tiplerden başlayacağız. Bu tiplerin ilki ve romanın başkişisi olan Kırbaç Süleyman Reis'tir.

2.4.2. Dışadönük Tipler

2.4.2.1. Süleyman Reis

Nâmı Kırbaç olan Süleyman Reis, romanın başkişisidir. Siyah bir kaput giyen ve kırk-elli yaşlarında olduğu söylenen bu adam; asık suratlı, dudakları sımsıkı kapalı, susarak bağırıp çağıran ve söven bir duruşa sahip bir kimsedir.(s. 23-24) Kinder ve intikamcıdır. Belirsizlikten hoşlanmayan bu nedenle de fala ilgisi olan Süleyman Reis'in şiddetli bir ölümsüzlük arzusu vardır. Amat'a ayak basınca gemi kaptanının yerini sorup doğrudan onun kamarasına gider. Gemi kaptanı Diavol Paşa'nın odası ölümsüzlükle ilgili kitaplarla doludur. Bu durum Süleyman Reis'in ilgisini çeker. Çünkü ruhunun da yok olacağı gerçeğini kabullenemez.

Süleyman Reis, dışadönük düşünen tiptir. Bu tipe mensup kişiler davranışlarını, fikirlerini entelektüel kaidelere bağlamak ister. Nesnel veri ve olguların yönlendirmesi söz konusudur. Bağlı olduğu kaideye hem kendisi hem de çevresindekiler uymalı, hizmet etmelidirler. Çevresi kaideye uymazsa hata yapmış olurlar. Kendini ve çevresini bir kalıba sokmaya çalışır. İktidar hırsları olan bu tipin sınırlarına girildiğinde tiranlıklarına şahit olunur. Kaideleri uğruna her yolu mübah olarak görür ve bu uğurda geleneksel veya dini her kalıbı yıkabilir. Entelektüel amacı için kendini feda edebilir. Bu amaçlar bazen dinin yerine geçer.

Süleyman Reis, Diyavol'un kamarasında rastgele bir kitap alır ve rastgele bir sayfasını açarak fal bakar. Açtığı sayfanın birinde günahkarların cezasının ölüp ortadan kalkmak olduğunu, ahiret hayatının nimetlerinden faydalanamayacaklarını ve hayvan gibi yok olacaklarını okur.(s. 29) Ölümsüzlük hırsı ve İktidar arzusu olan Süleyman Reis, bu yok olmanın önüne geçecek bir bilgi için fırsat buldukça Diyavol'un kamarasında kitapları karıştırır. Hatta Diyavol'un kesinlikle okumamasını söylediği kitabı bile okurken yakalanır. Bağlı bulunduğu kaide uğruna kural tanımaz bir davranış sergilemiştir. Keza aynı şekilde, Diyavol Paşa, Süleyman Reis'e mürettabata yapmak istemeyecekleri bir şeyi yaptırtmasını söyler. buna yönelik olarak Süleyman Reis, mürettabata yol üzerindeki bir caminin minaresini bombalattır.(s. 68-69) Yine kaide uğruna geleneksel değerler umursanmaz. Emirlerini yerine getirmeyenlere tiranlığını gösterir ve kırbaça onlara eziyet eder.

Süleyman Reis, kaidesi uğruna kendini de feda edebilmektedir. Ruhun tamamen yok olmasındansa cehennemde yanmayı tercih eder. Var olmaya dönük olarak bir iştah duymaktadır. Buna yönelik olarak Diyavol'un kamarasındaki kitapları karıştırırken yakalanır. Diyavol ona zihnini meşgul eden şeyi sorar. Süleyman Reis , ölümün ve ölümsüzlüğün ne olduğunu bilmek istediğini söyler. Böylelikle temel kaidesini kendi ağzından öğrenmiş oluruz.(s. 90-92)

Süleyman Reis Amat'a gelmeden önce Navarin'de yaşamaktadır. Bir gün Venedikli korsanlar evini basmış ve karısını diri diri yakmıştır. Sonradan eve gelen Süleyman, karısının kendisini öldürmesi için yalvardığına şahit olur ve karısını acı çekmesin diye vurur. Sonrasında buna neden olanlardan intikamını alır. Zira Süleyman Reis için bu olaydan sonra intikam, kaide olmuştur.

Süleyman Reis'in hükmetme gücü Hz Süleyman'ın rüzgara hükmetmesine paralel olarak işlenmiştir. Süleyman Reis de rüzgara dur der ve rüzgar durur. Bu aynı zamanda eserin sonunda Süleyman Reis'in akıbetini de vermektedir. Eserin sonunda ölümsüz olan Diyavol' un amacını anlar ve buna hizmet etmek istemez. Böylelikle temiz olan ruhu bedenini olumlu yönde hareket ettirmiş olur. Zira ruh Arapçada aynı zamanda rüzgar anlamına da gelmektedir.(s. 90) Kara Kitap'ı okuduğu için ceza olarak vebalılar arasına atıldıktan sonra Amat olan geminin ismini Mat olacak şekilde tahrip ederek dışadönük düşünen tipin özelliklerinden biri olan başkalarını kurtarma arzusunu gerçekleştirir. Böylelikle şeytanı temsil eden Diyavol'un planını bozmuş olur.

Dışadönük düşünen tipin alt işlevi içedönük duygusaldır. Bu tip duygusallığı mümkün olduğu ölçüde bastırır. Süleyman Reis, geminin başına monte edilmesi için marangoza ayrıntısıyla tarif ettiği kadın figürü monte edilirken mutlu olur. Gemidekiler , onda ilk ve son kez, sevdiğine kavuşan bir erkeğin mutluluğunu görürler.

2.4.2.2. Diyavol Paşa

Eserde şeytanı temsil eden Diyavol, seyrek bıyıklı, köse sakallı, fazlaca beyaz tenli, çivi gibi bakan kara gözlü, göz bebekleri kırmızı olan bir kişidir. Dişleri sarı ve sivri, elleri pençeyi andırır, uzun ve sarı tırnakları vardır. Tüm bu betimlemelerle onun görünüşünün de temsiline uygun olduğunu gösterir. Amat adlı geminin kaptanıdır. Kendisi gibi bu gemideki herkes günahkârdır. Kendisi ise ‘en büyük günahını’ unutmak için içki içer. Kamarası hep ölümsüzlük kitaplarıyla dolu olan Diyavol, bir anlatıya göre, zamanı geri alma yeteneğine sahiptir. Böylelikle Süleyman Reis’e kendisini ölümsüz olarak yutturmuştur.(s. 234) Süleyman Reis’te olduğu gibi Diyavol Paşa için de eserde birçok farklı ve zıt söylenti vardır.

Diyavol Paşa, iktidar ve ölümsüzlük hırsına sahip olması ve bu dışsal etkilere göre davranış ve düşünüş kalıpları oluşturması yönüyle dışadönük düşünen tiptir. Süleyman Reis gibi Diyavol Paşa’da da nesnel veri ve olguların yönlendirmesi söz konusudur. Bağlı olduğu kaideye hem kendisi hem de çevresindekiler uymalı, hizmet etmelidirler. Çevresi kaideye uymazsa hata yapmış olurlar. Kendini ve çevresini bir kalıba sokmaya çalışır. İktidar hırsı olan Diyavol Paşa’nın sınırlarına girildiğinde zorbalığına şahit olunur. Kaideleri uğruna her yolu mübah olarak görür ve bu uğurda geleneksel veya dini her kalıbı yıkabilir. Entelektüel amacı için kendini feda edebilir. Bu amaçları bazen dinin yerine geçer.

Diyavol Paşa, kaidesine ne kadar uygun olabileceğini görmek için, Süleyman Reis’e, mürettebatın yapmak istemeyecekleri bir şeyi yapma emri vermesini söyler. Bu emir yerine getirildikten sonra Süleyman Reis’i koca reis olarak görevlendirir. Böylelikle, Diyavol, çevresini bir kalıba sokmuştur. Aynı şekilde, öğrenme isteğini takdir ettiği Süleyman Reis’e kamarasındaki tüm kitapları okuyabileceğini ama Kara Kitaba el sürmemesi gerektiğini söyler. Diyavol, iktidar alanının sınırını çizmiştir. Eserin sonlarına doğru Süleyman Reis’i Kara Kitap’ı okurken yakalar ve ceza olarak onu vebalılarının yanına atarak ölüme terk eder. Bu durum Diyavol’un tiranlığını gösterdiği gibi tipin bir özelliği olarak kaidesinin kapsamadığı bir durumu nefret perdesinde değerlendirdiğini de gösterir.

Diyavol, kaidesi için her yolu mübah görür. Kara sancağı geminin mizana direğine astıktan sonra fark edip indirmeye çalışanları vurarak yaralamıştır. Ardından tüm mürettebatın gizli saklı günahlarını bir bir sayar.(s. 179-180) Böylece kaidesi uğruna kusurları ifşa etmekten çekinmez.

Dışadönük düşünen tipin kaidesi dinin yerine geçebilir. Eserin sonlarına doğru Diyavol, Amat'ı yaptırmak için kurutup kestirdiği ağaçlardan biriyle iletişime geçerek: “ Dağlar, taşlar, ağaçlar hep O’na secde eder. Eğer bana secde edersen sana ölümsüzlük veririm. Bana ‘evet’ de, böylece sonsuz hayat senin olur!”(s. 233) der. Hükmetme istenci ve ölümsüzlük arzusu şeytanı temsil eden Diyavol’u bu noktaya getirmiştir. Zira içerek unutmaya çalıştığı en büyük günahı da Allah’a ortak koşmaktır.

2.4.2.3. Ali Reis

Eserde dindar olduğunu öğrendiğimiz Ali Reis, altmış beş yaşlarında, kendini beğenen, denizcilikle ilgili kitaplar yazacak kadar bilgisi olsa da kaptanlık kabiliyeti olmayan biridir. Her ne kadar bilgili olsa da işler ters gittiğinde durumu lehine çevirmek için bin yediyüz dua ezberlemiştir. Süleyman Reis ile girdiği koca reislik mücadelesini kaybeder. Bu karara: “ Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla!”(s. 75) diyerek isyan eder ve Diyavol Paşa tarafından cezalandırılır.

Ali Reis, dışadönük düşünen tip özelliği gösterir. Bu tip hükmetme arzusu duyan, kibirli bir özellik gösterir. Oluşturduğu kaidesine ulaşmak için her yolu mübah görür. Ali Reis, dindar biridir. Buna ek olarak bir tarıkata da mensuptur. İçedönük sezgisellerde fazlaca görülebilen bu özelliklerin Ali Reis’te bulunma sebebi hükmetme arzusundan gelir. Zira denizcilikle ilgili kitaplar yazabilecek seviyede olan Ali Reis, kaptanlık hususundaki yetenek yoksunluğunu telafi etmek adına deniz savaşlarında yaşanılacak müşkülleri halletmek için bin yedi yüz dua ezberlemiştir. Süleyman Reis’in koca reis seçilmesine itirazı ve isyanı da kendinin kibirli oluşundan ileri gelmektedir. Diyavol’un kamarasındaki ziyafete hazırlanırken kendini dakikalarca aynada seyretmesi de kendini beğenmiş biri olduğunu gösterir.(s. 71)

Ali Reis, entelektüel anlamdaki donanımını hükmetme ve kriz durumlarında hızlı karar verme alanlarına yansıtamamıştır. Bu durum dışadönük düşünen tipin bastırdığı içedönük duygusallığın bilince çıkarak öfke patlamalarına neden olmuştur. Zira Süleyman Reis’in koca reisliğe getirilmesine karşı isyanını, “ Asıl sen şunu bil ki nerede olursam olayım,

seçtiğin bu adamı düşman belleyeceğim... onu mahvetmek için elimden geleni yapacağım”(s. 75) sözleriyle dile getirmesi bu öfke patlamalarına örnektir.

Ali Reis; isyanının ardından Diyalavol’un kamarasından yaka paça dışarı atılırken, Süleyman Reis’in ne mal olduğunu ortaya çıkarmak adına çıktıkları uğursuz seferin sonuna kadar süre ister. Bu kaidesine uygun olarak her yolu mübah gören Ali Reis, eserin sonlarına doğru Süleyman Reis’in zihnine ve gönlüne bir fit sokarak, ona, ölümsüzlüğün sırrı için sadece yasak kitabı okumasının yeterli olacağını söyler.(s. 223) Böylelikle Süleyman Reis, bu yasak kitabı okurken yakalanır ve vebalılarının yanına atılarak cezalandırılır.

2.4.2.4. Abuzer Reis

Amat’ın seyir zabitidir. ‘‘ Başında destarsız bir takke, sırtında mavi bir cübbe olan Abuzer Reis’in kalın uzun ağarmış kaşlarının gölgelediği ürkütücü yeşil gözleri’’(s. 23) vardır. Mürettebata sözünü geçirmek adına ya elinde sopası vardır ya da onlara küfürler savurur. Abuzer Reis, kendi menfaatini düşünen alçak biri olarak tanıtılır. Diyalavol’un emirlerini uygulayan biridir. mürettebat tarafından pek fazla sevilmez. Osmanlı gemileri ile yapılan savaşta gözünden vurularak ölür.

Abuzer Reis, dışadönük düşünen tiptir. Diyalavol Paşa’ya hizmet etme kaidesi kapsamında hiçbir alçaklıktan, üçkağıtçılıktan ve yalandan çekinmez. Venedik kalyonuyla çatışma esnasında Diyalavol’un ortada gözükmemesine rağmen, onun kamarasında olduğunu söylemiş, ya haritalarla ilgilendiğini ya da keman çaldığına şahitlik etmiştir.(s. 159) Bu olayın ardından Süleyman Reis’in hayal gördüğüne hükmeden Diyalavol, onu odasına hapsedip gemi doktorunu tedavi etmesi için yanına göndermiştir. Eserin ilerleyen kısmında güvertenin yönetiminin onda olduğu bir sırada Saint Jean şövalyelerine ait gemilerden kurtulabilmek için geminin namusu olarak görülen feneri yakmayarak izini kaybettirmiştir. Fakat bunu onursuzluk telakki eden mürettebat tarafından nefretle anılmıştır. Diyalavol Paşa bile Abuzer’in bu davranışını alçaklık olarak nitelemiştir.(s. 174)

Dışadönük düşünen tip hislerini bastırır. Bastırılan hisler içedönük karakterdedir. Bu hisler zaman zaman bilinçte kendine yer bulabilir. Küfürbaz biri olan Abuzer Reis’in ramazan ayında küfür etmemesi, yaşı ilerleyip ölüme yaklaştıkça da Üç Aylar, Regaip Gecesi ile Mevlit Kandili’nde de küfür etmemeye özen göstermesi(s. 23) ölüme ve cehenneme karşı duyulan korku hissinin bilinçte kendine yer bulmasına örnektir.

2.4.2.5. İsrâfil

Gemideki öksüz ve yetim olan aylakçılardan biri olan İsrâfil, Nuh Usta'nın tersanedeki çırağıdır. “ Cılız, içbükey bir göğsü, ama kalın ve kuvvetli bilekleri vardı... kaşları kalın, kavuna benzeyen kafası ise önden basıktı. 14 yaşında görünen İsrâfil, aşağı yukarı 3 yıldır tütün müptelasıydı.”(s. 56) İçindeki herkesin bir günahı bulunan Amat'ta İsrâfil'in günahı ise kendisine tacizde bulunan babasını öldürmüştür. İsrâfil, tıpkı Kıyamet Günü sûru üfleyecek olan melek İsrâfil gibi, gemide kimsenin üfleyemediği boruyu üfleyebildiği için borucu seçilmiştir. Eserin sonunda vebaya yakalanır ve ölür. Ardından tekrar dirilircesine gözünü açıp boruyu üfler.

İsrâfil, keyfine düşkün, nesnelerle arası iyi olan bir tip çizmektedir. Bu yönüyle dışadönük duyumsal tiptir. bu tipe mensup kişiler, maddi gerçekliğe düşkündür. Gayesi somut keyif almak ve ahlakı da buna göre yönlendirmektir. İsrâfil'in üç yıldır tütün bağımlısı olması ve günahlarını sayarken erik, has ekmek çaldığını söylemesi ve buna ek olarak gemide kırk üç kere istimna etmiş olması onun keyfine düşkün olduğunu gösterir. Nesnel duyumlarla belirlediği ahlak anlayışı vardır. Teyakkuz borusunu yanından ayırmaması ve boruyu sadece kendisinin öttürebilmesi ona büyük bir haz vermektedir.

2.4.2.6. Diğerleri

Rûzname Kisedârı Ölü Gözlü Cuma Bey, bir hesap üstadıdır. Hurafelere inanmayan, ilimle uğraşan birisidir. Hurafeleri yazdığını düşündüğü Kurşunlu Mahzen Kâtibi Hamamcı Musa Efendi'yi öldürmüştür. Kendisi de Kamûsü'l Desâis adlı eserinde Amat ile ilgili anlatılara yer vermiştir. Dışadönük düşünen tip özelliği gösterir.

Ohannes, eski bir zangoçtur. Ayyaş olarak anılır. Keyfine düşkün biridir. dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Gemi Katibi ise obsesif derecesinde titizlik hastasıdır. Kırk-kırk beş yaşlarında olan bu adamın hayatla yegane teması, sol el serce parmağıdır.(s. 44) Bu yönüyle dışadönük duyumsal tiptir. Cellat karakteri de mesleğinden aldığı haz nedeniyle dışadönük duyumsal tiptir denilebilir.

Göbelez Baba, neşeli ve eğlenceli biridir. Geminin en yaşlısı olan bu adamın yaşı yetmiştir. Kırk sekiz çocuğu olan Göbelez Baba, dördüncü hanımı alabilmek için gemiye yazılmıştır. Kazdağlı adlı genç ile şarap içip sohbet ederler. Her iki karakter de dışadönük duyum tipi özelliği gösterirler.

Kuşçubaşı Halifesi Kuyruklu Rıza Çelebi, eski rivayetçilerdendir. Bu adam yemeye içmeye düşkün, şişman ve göbekli biridir. Amat ile ilgili kimi rivayetlerin alındığı

Kitâbü'lİber adlı eseri tımarhanede tamamlamıştır. Dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Zira keyfine düşkün bir adamdır. Sonrasında Amat ile ilgili hikayelere kendini fazla kaptırmıştır.

İbrahim Bey, Amat adlı kalyonun doktorudur. Dışadönük düşünen tip özelliği gösterir.

2.4.3. İçedönük Tipler

2.4.3.1. Daniyal

Fitilli Daniyal diye anılan bu adam, altmış yaşlarında ancak dinç görünümlü, yasak olsa da sakal bırakmış, kimseyi umursamayan bir yeniçeridir. 53. Cemaat Ortası'na eleman olarak girdiğinde yüzü sürekli gülümser duran Daniyal, Tunus seferine götürülür. Talim olarak da bir kez ateş ettirilir onda da on beş adım ötesindeki testiye ıskalar. Sonrasında bir daha ıskalamayan keskin bir nişancı olacaktır. Tunus'ta , savaş esnasında, Emilio Santos adında bir askeri öldürür. Bu ölümden sonra vicdan azabı duyar, Emilio Santos adını kullanır. Hatta bir ara ocaktan firar edip, Santos'un mezarını açarak kemikleri alır ve geri gelir. Amat'ta da vebaya yakalanır ve ölür. Ölümüne giderken son sözü: "Emilio Santos ölmemeliydi."(s. 218) olur.

Daniyal, içedönük düşünen tip özelliği gösterir. Bu tipler, fikirlerini özenli bir şekilde belirtmezler. Bu fikirleri öylece ortaya atıverirler ve fikirleri kendi kendine ilerlemediği sürece fazlaca can sıkıntısı çekerler. Belirlediği fikirlere bağlıdırlar, nüfuzlu birinin övgüsü kazanmak için bu fikirlerinden pek dönmez. Belirledikleri bu fikirler, onların, inatçı ve bildiğini okuyan bir tavır sergilemelerine sebebiyet verir. Bu nedenle etkiye kapalıdırlar. Birinin ona etki etmesi için, o kişinin masumiyetinden emin olmalıdır.

Daniyal, öldürdüğü Emilio Santos'un masumiyetine inandığı için bu etkiye açık bir şekilde davranmıştır. Onun kemiklerini mezarından toplayıp çuvala doldurarak Amat'a katılmaya gelmiştir. Yasak olmasına rağmen sakalının olması, onun inatçı ve bildiğini okuyan bir tavırda olduğunu gösterir. Emilio Santos'un kemiklerini çuvaldan boca edip amirinin önüne dökmesi ise içedönük olarak edindiği fikrini öylece ortaya atıvermesiyle bağlantılıdır. Çünkü Daniyal artık kendine Emilio Santos demektedir. Karşısında amiri olsa da bu tavrından geri adım atmaz ve ona yaranmak için bu yaptıklarının tersi bir tavıra da girmez. Öldürdüğü adamın ismini alarak o adamı yaşatma amacına yönelik bir fikir oluşturmuştur. Bu nedenle Emilio Santos'un kemiklerini yanından ayırmaz. Savaşlarda binlerce adam öldüren, 53. Ortanın en iyi keskin nişancısı Daniyal defalarca kolayca terfi

alabilecekken tüm bu tavırlarından ve bildiğini okumasından dolayı alamaz, hatta iki yüz değnek sopa yer.(s. 136-137)

2.4.3.2. Nuh Usta

Nuh Usta, ağzı sıkı, hiç gülmeyen, mesleği marangozluk olan kutlu ve muhterem biridir.(s. 103) Gaipen haberler veren, rüyaları yorumlayan ve gemideki herkesin falına bakan bu adam, tüm bu özelliklerinden dolayı herkes tarafından saygı görür. Dişavol'e hizmet etmektedir. Amat'ı da onun emriyle iki yüz kırk yedi meşe ağacından yapmıştır. Hz. Nuh parodisidir. Nuh Usta, Hz. Nuh'un tersine şeytana hizmet etmektedir.

Nuh Usta, içedönük sezgisel tiptir. Bu tipe mensup kişiler, gizemli, kahin öte yandan da sanatçı ve tuhaf biridirler. Bu özelliklere yönelik olarak Nuh Usta da tam olarak böyle bir tiptir. Pek ortalarda görünmeyen ve ketum olması yönüyle gizemli, gaipen haber vermesi yönüyle kahindir. Sanatçı değildir ancak zanaatkardır. Hz.Nuh'un parodisi olması yönüyle de içedönük sezgisel tipi karşılar. Zira Jung, bu tip olmasaydı İsrail'de peygamberler olmazdı, demiştir.

2.4.3.3. Habil

Amat'ın doktoru İbrahim Efendi'nin yardımcısıdır. On yedi- on sekiz yaşlarındaki bu genç, cennetlik olmak için her yolu deneyen dindar bir kişiliktir.(s. 152) Eserde kendisi hakkında fazla bilgi olmayan Habil, içedönük bir tutum izler. Dindarlığı ve cennete girmek için içsel her yeniliğe açık olan Habil sezgisel bir işlev yürütür.

2.4.3.4. Kurşunlu Mahzen Kâtibi Hamamcı Musa Efendi

Amat'la ilgili rivayetlerin geçtiği *Tezâkirü'l Mücrimin* adlı bir kitap yazan Musa Efendi Amat'ın en önemli rivayetçisidir. Gemilerle ilgili her şeyin mufaza edildiği Kurşunlu Mahzen denilen bir yerde katiplik yapan Musa Efendi, hoşsohbet ve nüktedan biriyken işinin ağırlığı onu yıpratmış ve kalbindeki ateş sönmüştür.(s. 227) Musa Efendi, işten fırsat buldukça biraz soluklanmak için Arap İmam'ın kahvehanesinde takılır. *Tezâkirü'l Mücrimin* adlı eserini de buradaki müdavimlerin anlattıklarında ilham alarak yazmıştır.

Musa Efendi'nin kitap metinleriyle arasının iyi olduğunu ve hareketli ve renkli bir hayal gücüne sahip olduğunu görürüz. İçedönük duyumsal tip yönelimi gösteren Musa Efendi, duyumları oranında kendini ifade yeteneği de güçlüdür.

Dışadönük ve içedönük tipleri incelediğimiz Amat adlı romanda geriye kalan kişiler fon figür özelliği gösterirler.

2.5. Suskunlar

İncelememizde kitabın 12. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.5.1. Olay Örgüsü

İhsan Oktay Anar'ın beşinci romanı olan Suskunlar; kötücül bir güç olan Tağut'un ölümsüzlük vaad ettiği Cüce Efendi diye anılan Pereveli Hacı İskender'in, İstanbul'un altı müzik üstadını öldürdükten sonra yedinci olarak kendisinin Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri'nden "Hayat Nefesi"ni dinleyerek ve soluyarak ölümsüz olma isteğini ve bu gayesine varmak adına Eflatun ve abisi Davut ile girdiği mücadeleyi anlatır. Anar, zaman olarak Sultan II. Ahmet Dönemi(1691-1695) sonrası yılları seçer.

Anar, diğer romanlarında olduğu gibi Suskunlar'da da insanlığın temel çatışmalarını, insanlıktan daha eski olan çatışmalarla dini, tasavvufi ve felsefik açıdan harmanlayarak yeniden işler. Yani Şeytan'ın Tanrı'ya karşı mücadelesi beşerileştirilerek ve bu iki tarafı temsilen kahramanlar atanarak yeniden işlenen romanda olay örgüsü, klasik olay örgüsü olarak değil çerçeve öykü anlatım tekniğiyle oluşturulmuştur. Aynı zamanda geriye dönüş tekniğinden de faydalanılmıştır.

Yegâh, Dügâh ve Segâh başlığını taşıyan üç ana bölüm ve toplam otuz altı alt bölümden oluşan Suskunlar'da, bir dış öykü ve bu dış öyküye bağlanan iç öyküler vardır. Dış öyküde aksiyon, Kostantiniye'de bir gece bekçisinin duyduğu gıcırtı sesi sonrası Yenikapı Mevlevihanesi'ne hırsız girdiğini düşünerek oradan içeri girmesinin ardından hayalet görmesiyle başlar. Tağut'un ortaya çıkıp müzisyenleri öldürtmeye başlaması ve Eflatun'u tespit edip peşine Cüce Efendi'yi takmasıyla devam eden dış öykü, Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri'nin hayat nefesini Eflatun'a üfleyip onu kurtarmasıyla biter. Romanda birçok iç öykü vardır. Bunların ilki olan Asım'ın öyküsünü ele alarak iç öykülere başlayalım.

Romanın başında görülen hayalet, Asım'ın hayaletidir. Bu olayın şehirde meydana getirdiği endişe anlatılır, hatta bu hayalet olayı padişaha kadar gider. Asım ölmeden önce surların dışında ıssız bir evde yaşayan, kanun çalarak geçimini sağlayan bir müzisyendir. Asım köle pazarından Cüce İskender Efendi'yi köle olarak satın alır. Onun müzisyenliğe yönelik yeteneklerinden faydalanır. Asım bir gün Balıkpazarı Kapısı'nda Neva adlı bir kıza âşık olur. Ona bir semai besteler. Cüce Efendi'de aynı kıza âşık olmuştur. Bir ay sonra kölesi Asım'ı öldürür. Yazdığı semaiyin seslerini bozar ve ruhu rahat etmeyen Asım,

sürekli hayalet olarak görünür. Sonrasında Davut, semaideki hatayı düzeltir ve Asım'ın ruhu rahata kavuşarak göklere çıkar. Asım'ın öyküsü böyle biter.

Kalın Musa'nın öyküsü, ahaliyi sabah namazına kaldırmak adına Hızır Paşa'nın mehteran takımının nevbet vurmasıyla başlar. Kalın Musa, bu mehteran takımında kös vurmaktadır. Nebbet vurulduktan sonra Kalın Musa, sabah namazını es geçip evine doğru yol alır. Yolda bir civciv bulup koynuna sokarak evine götürür. Bu civcive Zümrüdüanka adını vermiştir. Kardeşi Muhayyer Hüseyin Efendi'nin müzisyenlerin takıldığı bir kahvehanesi vardır. Hüseyin Efendi, yanlışlıkla toplum içinde yellenmiş ve bu yelin muhayyer perdesinde olması nedeniyle bu lakabı almıştır. Kahvehanesinde kanaryası vardır. Kahvehanedeki müzisyenlere ilham veren bu kuş, kafesine kedinin satıldırması sonucu ötmemeye başlar. Müzik üstadları onu öttürebilmek için sanatlarını konuştururlar. Ardından Kalın Musa, oğlu Veysel'in, Hızır Paşa'nın yeğeninin ölümüne yol açmakla suçlanıp zindana atılmasından dolayı Veysel'i kurtarma planları yapar. Hızır Paşa'nın yanında hizmet gören bir kulunu eve yemeğe davet eder. İstemeyerek Zümrüdüanka'yı ikram eder. Ancak bu kul, hiçbir şey yapamayacağını söyler ve ne var ne yoksa yiyip gider. Ardından Kalın Musa'ya inme iner. İlerleyen bölümlerde Zahir ortaya çıkar ve Kalın Musa'yı iyileştirir.

Veysel Efendi, Davut ve Eflatun'un babasıdır. Bu adam verem hastasıdır. Sürekli kemençe çalar ve nameleri insanları çok etkiler. Herkesi başına topladığı için Kalın Musa oğluna kemençe çalmasını yasaklar. Ancak onu yine de kemençe çalarken yakalar. Veysel'in bu kemençe sevdasında amcası Hüseyin Efendi'nin yardımlarının etkisi vardır. Sonrasında Veysel Efendi'nin Goncagül adındaki bir kadından ikiz çocuğu olur. Kadın çocukları Veysel'e bırakır ve gider. Veysel Efendi kemençede epey yetkin olmasından ötürü, Hızır Paşa onu konağına, yeğenini kara sevdadan kurarması için, konağına çağırır. Kalın Musa'nın oğlunu tembihlemesi sonucu Veysel Efendi hep neşeli, ruha iyi gelen nağmeler çalar ve Hızır Paşa'nın yeğeni biraz kendine gelir. Sonra Paşa'nın Veysel'e en beğendiği nağmeyi çalmasını söyleyince işler tam tersine döner. Zira Veysel hüznü bir nağme çalar ve Paşa'nın yeğeni fenalaşarak ölür. Paşa, kan parası ister ve Veysel'i zindana attırır. Eserin sonlarına doğru bu para ödenir ve Veysel özgürlüğüne kavuşur.

Davut, bir fasıl heyetinde ud çalan yetenekli bir gençtir. Bir fasıl çıkışı, herkesin girmekten çekindiği Balıkpazarı Kapısı'ndan girer. Ardından bir evin önünde Neva dlı güzel bir kıza aşık olur. Kızın annesi, Davut'tan, Neva'ya dadanan Asım'ın hayaleti ve kapılarına bırakılan bir kağıttaki semaiyi düzeltmesi konusunda yardım ister. Davut, sonrasında semaiyi çalar ve hayaleti görür. Hayalet avcısı kiralasa da bundan da fayda alamaz.

Devamında İbrahim Dede'den yardım ister ve uğraştıkça semainin, Cüce İskender tarafından bozulduğunu öğrenir. Cüce İskender Davut'un kardeşi Eflatun'u kaçıtır. Davut kardeşini kurtarmaya çıkar, Rafael'in evinde Tağut'la karşılaşır. Onun ağzındaki yılanı yakalar ve çıkarır. Bu Davut'a zaman kazandırır çünkü Tağut bir süre kimseye etki edemeyecektir. Sonrasında kardeşini kurtarır ve Cüce İskender'i öldürür. Saz semaisindeki kusuru düzeltir ve aşkı Neva ile kavuşur.

Cüce Efendi olarak da bilinen Hacı İskender'in öyküsü, Sofuayyaş Mahallesi'ne gelip, yerleşmesiyle başlar. Küçük yaşta esir olarak İstanbul'a getirilen bu adam, yetenekli ve gelecek vaad eden bir çembalo ustasıdır. Venedik'ten getirilen bu köleyi Asım çok ucuza alır. Bir süre sonra yeteneğinin farkına varan Asım, Cüce Efendi'nin anlaşma imzalama talebine boyun eğer. Sonrasında her hafta Cüce Efendi, Asım'a beste yazar. Asım da bu besteleri icra ederek zengin olur. Bu esnada Cüce Efendi'de şehri gezer. Devamında Asım, aşık olduğu Neva'yı kölesine gösterir. Asım, bu kıza çok etkileyici bir semai bile yazar. Cüce Efendi de Neva'ya aşık olur. Nihayetinde Asım'ı öldüren Cüce Efendi, oradan tüm parayı pulu alarak kaçır. Meşhur bir vaiz olup Sofuayyaş Mahallesi'ne yerleşir. Buradan sonra Tağut'a hizmet etmeye başlar. Bu hizmete yönelik olarak, müziği ve icracılarını kötüleyen vaazlar verir. Sonrasında İbrahim Dede ve yakın mevlevi arkadaşları Cüce Efendi'nin hikayesini öğrenirler. Cüce Efendi'nin amacı hayat nefesini almaktır. Buna yönelik olarak Eflatun'u vurur. Davut da Cüce Efendi'yi öldürür.

Eflatun, Davut'un kardeşidir. Bir gün duyduğu ıslık sesinin peşine düşer. Sokak sokak bu sesi arar. Çeşitli kişilere "Beni siz mi çağırdınız?" diye sorar ancak hep terslenerek tartaklanır. Nihayetinde bir mevlevihaneye girer ve bu sesin neyden geldiğini anlar, mevlevilerle yaşamaya başlar. Neyi öğrenmeye hevesli olduğundan İbrahim Dede onu odasına çağırır ve neyi çalmayı denemesini söyler. Eflatun, neyi üstad mertebesinde sahabe kadar üfler. Sonrasında hayat nefesi için Hacı İskender tarafından öldürölmek için kaçıtırılır. Eflatun, öldürölse de Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri ona hayat nefesini üfler ve onu diriltir.

Nuvarif Bursevi, Tağut'un hizmetinde Bursalı olarak anılan Firavun'un kendisidir. Tağut'un hizmetindeyken İbrahim Dede'ye ve bir dervışı alıkoyup onlara çokca eziyet etmiş, işkence uygulamıştır. Bunun üzerine Firavun'un günahları yazan meleği dile gelir ve ona artık günah işlememesini söyler. ardından Firavun, kendini dine verir, mevlevihaneye girer ve oranın şeyhliğine yükseldikten sonra vefat eder.

Firavun'un işkence uyguladığı mevlevi dervişi ile İbrahim Dede'nin hikayesi, dervişin Firavun'dan intikam almak için Kostantiniye'ye doğru yola çıkmasıyla başlar. Bu Mevlevi dervişi, işkence gördüğü yere geldiğinde bir cenaze kalabalığıyla karşılaşır. Bu cenazeye katılır. Ardından İbrahim Dede ile aynı yerde işkence gördükleri ortaya çıkar. Katıldığı cenaze ise bu dervişe işkence eden Firavun'un cenazesidir. Böylelikle, derviş, nefretinden vazgeçer. İbrahim Dede ise mevlevihanenin şeyhi olur. Üflediği ney nağmelerinde her zaman bilerek bir kusur çalar. Ancak bir sefer, Eflatun'u korumak için, kusursuz bir nağme üfler.

Yedi Kule Kahini ve başka şehirlerden gelen yedi kör kahinin hikayesi, bu kahinlerin Yedi Kule Kahini'nin yanına gelmesiyle başlar. Kahire Kâhini Bilal, Basra Kâhini Abbas, Hicaz Kâhini Mesut, Trablus Kâhini Zeynel, Kazan Kâhini Selahaddin, Urfa Kâhini Heybet ve Bağdat Kâhini Munkasım adlarındaki bu kahinlerin hepsi kördür, sebebi ise yıldızları gözlemlerken Zahir'i tesbit etmeleridir. Hakikati görmüş olan kahinler, Yedi Kule Kahini'ni uyarmaya gelmişlerdir. Yedi Kule Kahini o gece, tek gözünü bağlayarak hakikati görür ve kehanet böylece yayılır. Romanın sonlarında, yedi kör kahin, Yedi Kule Kahini'ne kehanet aynası gönderir. Bu aynada romandaki kahramanların başına ne geldiğini gören Yedi Kule Kahini de kalan gözünü kaybederek kör olur.

Zahir, kehanette olduğu gibi İstanbul'da zuhur eder. Hamama gidip yıkanır. Orada iki sofı ile tartışır ve kadının huzuruna çıkar. Ardından serbest bırakılır. Devamında kalabalığı peşine takıp sokak sokak gezer. İnsanlar ondan mucize talep ettiğinde bir ekmeği taş yaparak fırlatır. İbrahim Dede ile tanışmasının ardından Lazar'ı Rafael'in evinden yanına çağırır ve onu iyileştirir. Zahir, Kalın Musa'yı da iyileştirir. Devamında öğrencisi Yakuta tarafından ele verilen Zahir'in hikayesi, cahil sofuların onu feci şekilde öldürmesi sonucu son bulur.

Rafael, cerrah ve Hristiyan biridir. Lanetli bir evde oturur. Tağut, iyileşmek için bu eve gelir. Aynı zamanda planları için bu evi karargah olarak kullanır. Rafael, senelerce Tağut ve Lazar'ı iyileştirmeye çalışır. Lazar, Tağut'a yardımda bulunmak için oradadır. sağlıklıken Rafael'in hatalarından dolayı iyice hastalanır. Ölmek üzereyken Zahir onu iyileştirir. Tağut ise normal bir insan değildir. İçinde yılan vardır. Davut bu yılanı öldürür ve Tağut ölmese de oradan kaçar.

Çapraz Bayram'ın hikayesi, vicdan azabı çekmesiyle başlar. Suç çetesi lideri bu adam, bu vicdan azabından dolayı dine yönelmek ister. Bu nedenle Hacı İskender'le tanışır ve onun

hizmetine girer. Göreve gelen yeni subaşıyı satın alıp korkutamayınca ele geçirilir ve hapse girer.

İstanbul’da önde gelen müzisyenlerinin öldürülmesi anlatısı, Tağut’un hayat nefesine sahip olmak için başlattığı bir kıyımdır. Önce üç Kıpti kardeş, ardından kemençeci Bağdasar ve bundan sonra da İbrahim Dede öldürülür.

Olay örgüsünün böyle iç içe olduğu ve kişilerin takdiminde olay örgüsünü keserek ‘‘Blok/Statik Tanıtma’’[CITATION İsm04 \l 1055] tarzının kullanıldığı Suskunlar’da, Anar’ın her romanında olduğu gibi, yoğun bir tipler çatışması vardır. Bu tiplerden ilki olan Davut’la, romandaki dışadönük tipler incelemesine başlayalım.

2.5.2. Dışadönük Tipler

2.5.2.1. Davut

Yirmi beş- yirmi yedi yaşlarında sakalı ve bıyığı olmayan, esmerce biri olan Davut, öfkeli ve coşkulu bir mizaca sahip bir delikanlıdır. Elatun’un ikiz kardeşidir. Roman boyunca sorunları çözmek adına bir arayış içindedir. Cesur ve atak bir yapısı olan Davut aynı zamanda müziğe de ilgi duymaktadır. Amcasının kahvehanesinde yedi yılda müzikle ilgili birçok şeyi öğrenir. Saz arkadaşlarının girmeye çekindiği bir mahalleye girer ve orada Neva adlı güzel bir kıza aşık olur. Romanın sonunda tüm sorunları çözmüş olan Davut; Eflatun’u öldüren Cüce Efendi’yi öldürmüş, Neva’ya musallat olan Asım’ın hayaletini de huzura kavuşturmuştur.

Davut, olaylara karşı tutumu ve bu olaylara karşı işlevi yönüyle dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Dışadönük sezgisel tip, sürekli yenilik arayışı içindedir. Dolayısıyla yeniliğin kokusunu aldığında atak ve cesurdur. Nesnelerden ziyade insanlara yöneldiğinde onlardaki potansiyeli sezinleyerek, bu insanları yeniden yaratabilir. Bununla beraber dışadönük sezgisel tip, nesneler ve insanlar için hayatını seve seve boşa harcayabilir. Bu tip, bilinçdışı arkaik ve çocuksu materyaller üretir. Kararlarını alırken şansına ve yeniliklere yönelik koku alma yeteneğine bırakır. Yine de düşünme ve hissetme işlevleri bu tipteki yargıyı sağlayabilmektedir.

Davut, saz arkadaşlarının girmeye çekindiği sokağa girmeyi düşünür. Çünkü, ruhunu ateşleyecek duygunun bu gizemli sokakta olacağını sezinler. Arkadaşlarına bir şeyin kendisini bu sokağa çektiğini söyler ve bu gizemli sokağa girer.(s. 40) Davut burada, bir yenilik sezinlemiş ve peşinden gitmiştir. Sokağa girdikten sonra, bastırılmış bilinçdışı içerikler arkaik ve çocuksu duyular üretir. Davut; sokaktaki pusun içine girer, bazen

ifritin kokusunu alır, damlardaki kiremitlerin altında bekleyen sarı akrepleri ve kızıl cehennem örümceklerini görür, Azrail'in tırpanının acı verdiği ruhların seslerini işitir, cinlerin fısıltısını duyar.(s. 41) Sokakta Neva'ya rastlayan Davut, bu güzel kıza âşık olur ve peşinden gittiği yeniliği elde etmiş olur. Bu yenilik âşktır.

Neva ve annesiyle tanıştıktan sonra Davut, Neva'nın annesinin isteğiyle, bu iki kadına musallat olan hayaletin peşine düşer. Bu uğurda hiçbir yenilikten çekinmez ve bir hayalet avcısı tutar. Bu hayalet avcısı Asım'ın hayaletinden çok korkar ve onu yakalayamaz. Bundan sonra ise Davut, Şeyh İbrahim Efendi'ye danışmaya karar verir.

Davut, Zahir'le tanışmasının ardından ondaki farklılığı sezinler. Bazıları, Zahir'i divane olarak görmektedir, Davut ise böyle düşünmemekle beraber ona: “ Bu şehirdeki tımarhaneler kendini peygamber sanan insanlarla dolu. Sen ise onlardan farklısın. Belki gerçeği söylüyorsun... tehlikede olduğunu görüyorum. İzin ver, gideceğin yere kadar seninle geleyim.”(s. 215) der. Böylece Davut'un dışadönüklüğünün yönelimi insan olduğunda ondaki potansiyeli görmüş olur. Hatta onun yanında kalmak, korumak ister. Tipik olarak, nesne veya insanlar için hayatını ortaya koymaktan çekinmez.

Davut, âşık olduğu Neva'ya musallat olan hayaleti, yine hayatını ortaya koyarak, üzerine çekmiştir. Roman ilerledikçe ipuçlarını birleştirerek hayaletin derdini anlamıştır. Asım'ın bestesini düzeltmiş ve onu huzura erdirdikten sonra Neva'yla kavuşmuştur.

Davut'un Neva'yla olan âşkını sezgisellik başlatsa da roman boyunca çıkan engelleri aşmak adına, Davut, düşünme ve hissetme işlevlerinin yargı verebilme özelliklerini kullandığını görürüz. Çünkü sezgisel işlevde bu özellik yoktur.

2.5.2.2. Pereveli İskender Efendi (Cüce Efendi)

Pereveli İskender, boyu cüce denilecek kadar kısa, dizlerine kadar uzanan elleri olan, elleri altışar parmaklı, asık suratlı, vakur, gözleri iman ışıltılarıyla dolu bir din alimi olarak tanıtılır.(s. 47) Aynı zamanda bir çembalo ustası olan bu Cüce Efendi, aslen Venedikli bir köledir. Köle pazarında Asım'a satılır. Ardından Asım'ın âşık olduğu Neva'ya o da âşık olur. Pereveli İskender, Asım'ı öldürür ve şehre açılır. Saygınlık kazanmak için dini ilimleri öğrenir. Tağut'un hizmetine girer. Nihayetinde Davut tarafından hayatına son verilir.

Pereveli İskender Efendi, dışadönük düşünen tiptir. Bu tip, her türlü etkinliğini entelektüel sonuçlara bağlama amacındadır. Bu etkinlikleri nesnel veriler, olgular ve fikirler yönlendirir. Entelektüel olarak belirlediği kaideye istisnasız uyar ve çevresini de buna

uymak zorunda bırakır. İktidar sınırı ne kadar ihlal edilirse ve kaide ne kadar katıysa kişi de o kadar zorbadır. Etik ilkeler bu kaideye göre ölçülür. Bu tip düşünmenin alt işlevi olan hissetmeye bağlı her türlü etkinlikleri bastırır. Bu tip belirlediği fikirlerin peşinden giderken hiçbir ahlaksızlıktan çekinmez. Hedefine giden her yol mubahtır. Akıl her entelektüel kaidenin kısmi olarak geçerli olacağını söylerken pratikte kaide üstünlüğü ele geçirir ve bütün bakış açılarını arka plana atar. Din denilen genel görüşün bile yerine geçer. Kaidenin dinle alakası yokken din görevini üstlenir.

Pereveli İskender, bir köle olarak Asım'ın yanındayken saygınlık kazanmanın paraya, nüfuza ve dini ilimlere sahip olmak gerektiğini anlar. Buna yönelik olarak dini kitapları okuyup bitirir. Kur'an'ı ezberler. Namaz kılmayı öğrenir. Asım'a sattığı bestelerden gelen parayı da biriktirir. Pereveli İskender, aşık olduğu Neva'yı unutmanın iki yolu olduğunu görüyordu. Ya Neva'dan daha güzel olmasını dilediği bir sonat besteleyecek ya da Neva yerine her şeyi isteyecekti. Elbette, Cüce Efendi her şeyi, yani ölümsüzlüğü seçer. Hislerini bastırılmış olur. Böylelikle onu uğursuz bir sesle çağıran Tağut'un hizmetine girer.(s. 251,256) Pereveli İskender Efendi'nin artık entelektüel bir kaidesi vardır: 'Hayat Nefesi' denilen nağmeyi dinlemek ve ölümsüz olmak. Her etkinliğini buna göre sonuçlandıracaktır.

Pereveli İskender, dini ilimlerde çok ilerleyip camilerde vaazı dinlenen bir imam olur ve vaazlarında müzikle, çalgı aletleriyle uğraşanları kötüler. Olmadık ithamlarda bulunur. Böylece halkın bu kimselere kötü gözle bakmasına ve insanların bu müzisyenlere zarar vermesine neden olur. Mevlevilerin sema ederken ki sarhoşluğundan yola çıkarak haramda olduklarını söyler. Yine aynı şekilde Mevlevileri de karalar Allah'a ortak koşmakla suçlar. (s. 50, s. 177) Pereveli İskender böylece kaidesine giden her yolu mubah görmekte, çevresindekilere de buna göre şekil vermektedir.

Tağut'un emriyle Şeyh İbrahim Dede'yi öldüren Cüce Efendi, kaidesi uğruna ne derece zorba olacağını göstermiş olur. İktidar istenci için engelleri kaldırmaya devam eder ve Eflatun'u da öldürür. Hemen ardından Davut da İskender Efendi'yi öldürür ve böylece kaidesine ulaşamamış olur.(s. 263)

2.5.2.3. Tağut

Eserde kötülüğü-Şeytanı temsil eden Tağut, insanlardan farklı olarak gözü öne arkaya dönen, her gözünde biri insaninkine biri de yılaninkine benzeyen göz bebeği bulunan bir varlıktır. Siyah elbisesi belli yerlerinden etine kaynamış, buralardan kesilse bile saç gibi yeniden çıkmaktadır. İçinde de bir yılan vardır.(s. 187-188) Tağut görüldüğü gibi korkunç ve gizemli biridir. İyi insanlardan ve ney sesinden nefret eden Tağut, yüksek ateşten dolayı iki kişinin koluna girerek getirildiği Rafael'in evinden dış dünyayı yönetir. Casusu Cüce Efendi'ye talimatlar verir ve ona cinayetler işlettirir. Amacı cuma günleri neyden gelen kaba secde sesini susturmaktır.

Tağut, hakimiyet arzusu ve belirlediği entelektüel kaidesi doğrultusunda hareket etmesi nedeniyle dışadönük düşünen tiptir. Bu tip, her türlü etkinliğini entelektüel sonuçlara bağlama amacındadır. Bu etkinlikleri nesnel veriler, olgular ve fikirler yönlendirir. Entelektüel olarak belirlediği kaideye istisnasız uyar ve çevresini de buna uymak zorunda bırakır. İktidar sınırı ne kadar ihlal edilirse ve kaide ne kadar katıysa kişi de o kadar zorbadır. Etik ilkeler bu kaideye göre ölçülür. Bu tip düşünenin alt işlevi olan hissetmeye bağlı her türlü etkinlikleri bastırır. Bu tip belirlediği fikirlerin peşinden giderken hiçbir ahlaksızlıktan çekinmez. Hedefine giden her yol mubahtır. Akıl her entelektüel kaidenin kısmi olarak geçerli olacağını söylerken pratikte kaide üstünlüğü ele geçirir ve bütün bakış açılarını arka plana atar. Din denilen genel görüşün bile yerine geçer. Kaidenin dinle alakası yokken din görevini üstlenir. Bu tipteki kişiler görünüş olarak bakımsız olabilirler. Çünkü onlar için vücut yeteri kadar dış değildir.

Tağut'un kaidesi kötü olmak, kötüyü beslemek ve kötülükle hükmetmektir. Bu nedenle kaidesinin kapsamadığı her şeyi nefret perdesinden görür. Tağut, ateşlendiğinden onu Rafael'in evine getiren iki kişiden biri olan Lazar'a bariz bir nefretle bakar. Çünkü bu iyiliğe karşı, yardım eden diğer kişi olan Bursalı hemen girdiği zahmete karşı bahşişini isterken Lazar, bu yardımı insaniyet adına yaptığını bahşiş kabul edemeyeceğini söyler. Tağut, iyiliğin timsali olan Lazar'a nefretle bakmasının sebebi bu iyiliktir. Aynı şekilde cuma günleri daha bir rahatsızlanan Tağut, mevlevilerin dergaından gelen kaba secde perdesindeki ney sesinden de rahatsızlık duyar ve acı çeker. Çünkü bu ses, onu, iyiliğe yaklaştırmaktadır.(s. 185,187)

Tağut, kaidesi gereği iyiliğin karşısında durmalıdır. Bu nedenle de hiçbir yanıltan, gaddarlıktan çekinmez. Bursalı'ya talimat verir ve iki mevleviyi esir edip günlerce işkence uygulatır. Mevlevilerin acı dolu sesleri ona huzur vermektedir. Cüce Efendi ve Çapraz

Bayram'a da bir dizi müzisyen cinayetleri işletir. Böylelikle kaidesi doğrultusunda hiçbir tiranlıktan çekinmediğini göstermiş olur.

Ölümsüz olan Tağut, nihayetinde Davut'un içindeki yılanı çıkarmasıyla güç kaybeder ve konuşamaz. Bu iyiliği temsil eden Davut'un kötünün kendisine karşı bir zaferidir.

2.5.2.4. Kalın Musa

Kalın Musa, mehteran takımında közsencilik yapan, kırışık suratlı, beyaz pala bıyıklı, uyanıklığı gözlerinin fıldır fıldır olmasından belli bir kişidir. Yaşı en fazla yetmiş olan Kalın Musa, kısa boylu ve kalın seslidir. Bu nedenle ona Kalın Musa denmektedir.(s. 17,18) Aynı zamanda aşırı cimri, küfürbaz ve gaddardır. Besleyip büyüttüğü Zümrüdüanka adlı tavuğunu eve gelen bir misafire yedirmek zorunda kaldığı için inme geçirir ve yatalak kalır. Ardınan Zahir onu iyileştirir. Romanın sonunda doksan bir yaşından vefat ettiğini ve çıkınından dört yüz altın çıktığını öğreniriz.(s. 266)

Paraya olan bu bağlılığı ve hayatındaki her şeyi buna yönelik olarak düzenlemesinden dolayı dışadönük olan Kalın Musa'nın işlevi düşünmedir. İmanına kadar cimri olan bu adam, kaidesine göre her şeyi kar-zarar olarak değerlendirir. Romanın başında bir armut ağacından armut alır ve ham olduğunu görür. Başkası yiyeceğine kendisi yer ve çekirdeğini ayıklar. Çünkü yılda iki yüz meyve verecek olan ağacın getirisini hesaplamıştır. Anneleri tarafından kapının önüne bırakılan torunlarına da cimri olduğu için bu yavrucaklara kardeşi Hüseyin Efendi bakmıştır. Davut ve Eflatun okula gidecek çağa geldiklerinde, iki yerine tek kıyafet alınmış ve bu ikizler sırayla okula gitmişlerdir. Kalın Musa'nın cimriliğinde sınır yoktur, ikizlerin canı helva çektiğinde , onlara, bir ayağı çukurda olan komşularının ölmesini beklemelerini ve kavrulacak helvayı yiyebileceklerini söyler. Kalın Musa, fazla para gitmesin diye kendisiyle beraber ikizlere de üç ay oruç tutturmuştur.(s. 18,24,25) Eflatun'a kurşun döktürülmüş, dökülen kurşunu hurdacıya satmış ve kurşun dökmek için gelen hocaya da bedavadan tılsımlı muska yazdırmıştır.(s. 81-82)

Dışadönük düşünme tipinin olumsuzluklarını en çok aile bireyleri çeker. Kalın Musa'nın da cimriliğini ve gaddarlığını kardeşi, oğlu ve torunları çekmiştir. Oğlu Veysel Efendi'ye kemençe çalmamasını söylemesine rağmen onu çalarken yakalar ve tokat atar. Küfür etmeyeceğine yemin etmesine rağmen yeminini bozar ve sunturlu küfürler savurur.(s. 21)

Dışadönük düşünen tipin başkalarını kurtarma arzusu vardır. Cimriliğinin akıl almaz örneklerini gördüğümüz Kalın Musa, paşanın yeğeninin ölümüne sebep olmakla suçlanan oğlu Veysel'i kurtarmak için Hızır Paşa'nın çalışanını yemeğe davet eder. Çok sevdiği ve

yemeye kıyamadığı Zümrüdüanka'yı bile ikram eder. Nihayetinde gelen misafir, Veysel Efendi için, bir şey yapamayacağını söyler.(s. 72) Ancak gene de kaidesine yenik düşer. Oğlunu kurtarmak için gereken paranın çoğunu biriktirdiği halde, bu gideri başkasından karşılamak istemektedir. Romanın sonuna doğru Kalın Musa'nın evinde, Lazar'ın kusması sonucu bir sürü altın midesinden çıkar. Kalın Musa, Lazar'dan, oğlu Veysel'i kurtarmak için borç ister ve kefil olarak da kardeşi Hüseyin'i gösterir. Bu arada Davut, dedesinin biriktirdiği parayı yatağın üstünde bulur. Veysel'i kurtarmak için sadece üç filori eksiktir.(s. 223-224)

2.5.2.5. Hüseyin Efendi

Kalın Musa'nın kardeşi olan Hüseyin Efendi; yardımsever, fedakar ve cömert bir mizaca sahiptir. Bir alay müzik meraklısının uğradığı çalgılı bir kahvehane işletmektedir. Her zor durumlarında kardeşinin, yeğeninin ve kardeşinin torunlarının yanında olmuştur.

Hüseyin Efendi, dışadönük duygusal bir tiptir. Bu tip, sıkça görüştüğü kişilerle uyum içindedir. Yalnız kalmaktan hoşlanmaz. Kişisel ilişkiler ağı ile yakından ilgilidir. Usul bilen, sorunları çözüme kavuşturan, sosyal yaşantı ve aile yaşantısını meydana getiren bu tiptir. En iyisi yardımsever ve sevimli olan bu tipin en kötüsü yapmacık ve samimiyetten uzaktır.

Çalgılı bir kahvehane işleten Hüseyin Efendi, çevresinde popülerdir. Müzisyenler onun kahvehanesinde toplanıp fasıl ederler. Sosyal olarak meydana getirdiği bu oluşumu, Hüseyin Efendi, aile yaşantısında da üstlenir. Önce kardeşinin torunları olan Davut ve Eflatun'a bakmıştır. Ardından Davut'un kahvehane de müzik öğrenip burada çalışmasına ön ayak olmuştur. Yeğeni Veysel'e kemeçe hediye etmiştir.(s. 23-24) Veysel, hapse atıldığında onu kurtaracak parayı bulmak adına kahvehanesini satışa çıkarmıştır.(s. 67) Yani babası olan Kalın Musa'dan daha fazla çaba göstermiştir. Tüm bu yönleriyle, Hüseyin Efendi, dışadönük duygusal bir tiptir.

2.5.2.6. Rafael

Hekim ve cerrah olan Rafael, dindar bir Hristiyan ve bilime düşkün biridir. Görünüşü gayet bakımsız, yağmur dışında vücuduna su değmeyen, sadece sakal traşı olan, uzun ve sarı tırnaklara sahip biridir.(s. 181) Gizemli, bakımsız ve şekilsiz bir evde yaşar. Burada bir süre Tağut ve Lazar'la kalır. Onları tedavi eder. Romanın sonlarına doğru vücudundaki kir onun kanını zehirler ve ölür.(s. 267)

Rafael dışadönük düşünen tip özelliği gösterir. Uygulamalı sahada çalışan bilim insanları genelde bu tiptedir. Rafael de cerrahlığı kitaplardan değil, doğrudan insanın vücudundan göre göre öğrenen biridir. Tağut'un yardım eden ve mide rahatsızlığı olan Lazar'ı bir kerevete yatırdıktan sonra kesip biçerek tıp adına çok şey öğrenir. Tıppı kitaplardan öğrenmek istememe nedeni, karınca duası gibi küçücük yazılmış olmalarıdır. Tipik olarak ise kitaplardaki bir yığın işlenmemiş bilgi önünde engel olduğundan dolayı, insan vücudunun kendisine yönelir. Nesne üzerine yoğunlaşması ve disiplini aynı zamanda onu sınırlandırmıştır. Lazar'a büyük zarar vermiş olsa da düşünce tarzı olumludur.

Dışadönük düşünen tip, vücudu yeteri kadar dış olmadığı için ona gereken özeni göstermez. Rafael de yukarıda değinildiği gibi gayet bakımsız ve vücudunu kir kaplamış biridir. Nitekim, ölümü de tam olarak bundan dolayı olur. Bu tipin faydacıl, insanları kurtarmak isteyen bir yapısı da vardır. Rafael, Davut'la Tağut boğuşurken, Davut'u uyarak Tağut'u yenmesini sağlamıştır.(s. 245)

2.5.2.7. Asım

Kanun çalan bir müzisyen olan Asım, surların dışında eski bir evde yaşayan bu adam esir hanından Cüce Efendi'yi köle olarak alır. Onun bir müzisyen olduğunu fark eder. Asım, Cüce Efendi'nin isteği üzerine onun azatnamesini imzalamak durumunda kalır. Çünkü Cüce, Asım'a beste yazmaktadır. Ardından sevdiği kız Neva'yı Cüce Efendi'ye gösterir. Sonrasında Asım gibi o da Neva'ya âşık olur. Asım, âşkı için bir semai besteler. Bu durumu kıskanan Cüce Efendi, Asım'ı öldürür ve semaiyi bozar.

Asım, dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. bu tip, nesnelerin nasıl olduklarıyla değil, ne işe yaradıklarıyla ilgilenir. Yenilik peşinde koşar, gizli olasılıkları fark ederler. Ancak düşünme işlevini yardımcı olarak kullanmazsa yeniliklerden netice alamazlar. Yeni arkadaşlara, işlere, ortamlara, hobilere ve fikirlere açıktır. Çünkü, bu tip için, tüm bunlar çekici olasılıklar sunar.

Asım, Cüce Efendi'yi, mırıldandığı bir şarkıyı irticalen devam ettirdiği için satın alır.(s. 247) Çünkü yeniliği sezinlemiştir. Biraz zaman geçtikten sonra Cüce Efendi, Asım'ın kanunu ile yeteneğini sergileyince işler değişir. Asım, ona, bu musikiyi kendisine öğretmesini ister. Zira böylelikle sanatına yenilik katabilecektir. Bir süre Cüce Efendi'nin yazdığı besteleri icra eden Asım, Cüce Efendi'den yeni beste yapmasını ister. Buna karşılık olarak da kölesinin azatnamesini imzalamak zorunda kalacaktır.(s.250) Asım böylelikle,

her yenilik için bir öncekini silip atabileceğini göstermiştir. Kendisine sunulan şartları da kabul etmesi bununla alakalıdır.

Dışadönük sezgisel tipin bilinçdışı işlevi, içedönük duyum tipidir. Bu bilinçdışı işlevde, duyumları kadar ifade yeteneği de güçlü olan kişi, sanatçı olarak değerlendirilir. Galatalı bir güzel olan Neva'ya aşık olduktan sonra Asım, bu kıza, bütün gece uğraşıp bir saz semaisi terip eder. Bu semai, Asım'ın aşkını ifade ediş biçimidir ve bir kadının aklını başından alabilecek seviyededir.(s. 254)

2.5.2.8. Diğerleri

Bursalı Firavun, Tağut'un emrinde çalışan gaddar bir işkencecidir. İki mevlevi dervişe çokça eziyet etmiş ve onları İranlı bir tüccara satmıştır. Sonrasında adı Firavun'un tersi olan Nuvarif olacak bu adam, zevki işkence etmekte bulan kaba saba biridir. Bu yönüyle dışadönük duyumsal tip özelliği barındırır. Duyumları baskın oldukça zevk düşkün olan bu tipin alt işlevi içedönük sezgidir. Firavun, günah yazmaktan yorulan sol omzundaki meleğin dile gelmesinin ardından iyiliğe yönelir ve mevlevihanenin şeyhliğine yükselerek Nuvarif Bursevi Hazretleri adını almıştır. Bu tip, Anar romanlarında gelişme gösteren nadir tiplerden biridir.

Çapraz Bayram, elli yaşlarında, esmer, bıçkın, sağlam ve gürbüz biridir. Çete reisliği yapmaktadır. Kanaryaları seven, kuş sesiyle beraber sihal seslerini de ayırt edebilen bir duyum kabiliyeti vardır. Bu yönleriyle dışadönük duyumsal tipe mensuptur. Bir gün bağrına ağrı girip de bunun vicdan azabı olduğunu öğrenince, doktorun tavsiyesine uyup kendini dine vermek ister. Bunun için Cüce Efendi'ye başvuran Çapraz Efendi, onun adına cinayetler işler.

Lazar, Tağut'un Rafael'in evine getirilmesinde yardım etmiş, aynı evde de sağlığını kaybetmiş yardım sever biridir. Zahir'in diriltmesi sonucu tekrar sağlığına kavuşan Lazar, dışadönük duygusal tip özellikleri gösterir.

2.5.3. İçedönük Tipler

2.5.3.1. Eflatun

Davut'un ikiz kardeşi olan Eflatun, sakın ve uysal, dalgın, sessiz, içekapanık ve temiz kalpli birisidir. Eflatun, bir gün gizemli bir ses duyar ve sokak sokak bu sesin kaynağını arar. Nihayetinde bir mevlevihaneye gelir. Burada bir süre kalıp ney üflemeyi bilmediği halde ney üfler. Hakikati neyi üfledikten sonra bilen Eflatun, artık bir şey duyamaz hale

gelir. Romanın sonlarına doğru Cüce Efendi, onu öldürür. Batın Hazretleri ise Eflatun'a 'Hayat Nefesi'ni verir ve diriltir.(s. 263-264)

Eflatun, içedönük duyumsal tip özellikleri sergiler. İçedönük duyumsal tipler, kendilerini ifade etme konusunda karakteristik bir sorun yaşarlar. Ancak bu sorunu aşabilmiş bir içedönük duyumsal tip, akıl dışılığı olağanüstü çarpıcı olan, zihnindeki imajları, imgeleri düzenli bir şekilde aktarabilen bir sanatçı kişi olur. Kolektif bilinçdışındaki bütün materyalleri gerçekmiş gibi yaşayıp aktarabilir. Öyle ki bu bilinçdışının gücü artıkça nesne etkisini karartır. Varlık noktasında kimi sorgulamalara rahatça girebilir. İçedönük duyumsal tipler edilgen özellik sergilerler. Yönlendirilmeleri kolaydır ve hayatı değiştirme amaçları yoktur.

Eflatun, yapısı gereği sakın ve uysaldır. Evden dışarı pek çıkmaz. Bir gün dışarı çıkar ve annesinin mezarına gider. Geç vakitlere kadar gelmez. Onu bulup eve getirdiklerinde fersiz gözlerine ışık yüzüne nur gelmiştir ve kimsenin duymadığı bir ses işitmektedir.(s. 79-80-81) Ardından, seneler sonra kendisini çağıran bir ses daha duyar ve peşine düşer. Sokak sokak bu sesi arar ve nihayetinde bir mevlevihaneye girer. Kendini yeterince ifade edemeyen Eflatun'u, mevlevî şeyhi İbrahim Dede anlar ve mevlevîhaneye kabul eder. Böylelikle Eflatun, edilgen bir özellik göstermiş, duyduğu çağrıyı rastgele ararken hayat onu gitmesi gerektiği yere vardırırmıştır.

Mevlevîhanenin şeyhi İbrahim Dede, Eflatun'un seneler boyunca duyduğu ıslık sesinin aslında neyden üflenen ses olduğunu öğrenir. Eflatun bunu, mevlevîhanede ney sesi duyunca söylemiş ve ney üflemeyi öğretmelerini istemiştir. Eflatun ney üflemeyi bilmediği halde bütün perdeleri üfler. (s. 144-145) Son olarak senelerdir duyduğu o sesi üfler ve bir daha dünyevi bir ses duyamaz olur. Çünkü hakikati bulmuştur. Duyumları ölçüsünde ifade yeteneğini ney sesiyle bulan Eflatun, varlık noktasında yaşadığı ikilemi böylelikle geride bırakmış ve kolektif bilinçdışındaki sesle bütünleşmiş bir derviş olmuştur.

2.5.3.2. Şeyh İbrahim Dede

İbrahim Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi'nin şeyhi, ak sakallı, yumuşak sözlü, mevlevî terbiyesi almış, elli yaşlarında bir kişidir. Zamanında Bursalı Firavun'un yakalayıp, işkence ettiği ve köle olarak Halep'te taş olcağına satılan İbrahim Dede, on yılın ardından intikam için geri gelse de duyduğu ney sesinden dolayı intikamından vazgeçer ve affettikten sonra Firavun'un doğru yola girmesi için dua eder.(s. 136-137) Sonrasında Eflatun'u korumak için kendisini üstad gibi gösterdikten sonra öldürülür.(s. 239)

Şeyh İbrahim Dede içedönük duyumsal bir tiptir. Neyzen olarak da bilinen İbrahim Dede, Firavun'dan intikam alacakken ney sesini duymasıyla, tıpkı Eflatun gibi, duyumları ölçüsünde kendini ifade edeceği tarafı bulmuş olur. İntikam hırsını bastırır. Ney üflemede üstad olur. Böylelikle de sanatçı seviyesinde duyumlarını ve kendini ifade eder. Ney üflerken bilerek kusur bırakır. Çünkü kusur onun imzasıdır.(s. 140)

Eflatun'u keşfettikten sonra onu korumak adına Allah'tan bir sefer günah işleme hakkı ve kuvveti ister. Ardından da kusursuz bir ney semaisi üfler. Devamında da musiki ve neyde en iyisinin kendisi olduğunu söyler.(s. 207-208-209) Böylece, İbrahim Dede, içedönük duyumsal tipin gölge işlevi olan dışadönük sezgisel tip özelliği sergilemiş olur. Dışadönük sezgiseller biri için hayatını kolayca harcayabilmektedir. İbrahim Dede'de Eflatun'u korumak için kendini siper etmiş, bunun sonucunda da öldürülmüştür.

2.5.3.3. Zâhir

Yedikule Kahini'nin kehanetle haber verdiği Zahir, güzel yüzlü hoş bakışlı bir kişidir. Mesleğini şarkı söylemek olarak dile getirir. Sesi, hastaları iyileştirecek kadar güzeldir. Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri'nin oğlu olarak bilinir. Zahir, insanlara davasını anlatmakta ve onları hak yoluna çağırmaktadır. Zahir, Lazar'ı diriltmesine ve ekmeği taş etmesine rağmen onu deli olarak görüp yalancı peygamberlikle suçlarlar. Nihayetinde, peşine takılan kalabalık onu feci şekilde dövmelelerinin ardından kafasını sopayla ezerek öldürürler.(s. 235) Zahir, eserde birçok yönden Hz.İsa'ya benzetilmiştir.

Zahir, içedönük sezgisel tip özellikleri gösterir. İçedönük sezgisel, gizemli hayalci kimselerdir. Ya sanatçıdır ya da yanlış anlaşılmış bir dâhi. İçedönük sezgiseller imgeden imgeye geçerek dünyayı algırlar. Böylelikle hayata dair yeni dünya görüşlerini bilinçdışının rahminden çıkartırlar. İç süreçlerindeki algılarla bilgiler sağlar ve dünyada neler olup bittiğini anlarlar. Algılarıyla doyum sağlarlar.

Toplumun, her türlü üstün meziyetlerine rağmen onu yanlış değerlendirip suçlamasından dolayı Zahir, yanlış anlaşılmış bir dahidir. Jung'un, bu tipin olmaması durumunda peygamberlerin de olmayacağı sözünden hareketle, Zahir de Hz. İsa'yla benzerliğinden ötürü hakikate çağrı yapmakla görevli ve mucizelere sahip bir kişidir.

Zahir, hamamda karşılaştığı softalara Fıkıh yerine Felsefiyyat okumalarını tavsiye eder. Çünkü ona göre fıkıh ilim değildir, insanın aklını kullanması gerekir. Devamında softaların

Zahir'i şikayet etmeleri neticesinde kadı karşısına çıkan Zahir, burada da suçlamaları akıllıca bertaraf etmiş ardından da kadı onu serbest bırakmıştır.(s. 170-171-172) Böylelikle iç süreçleri neticesinde elde ettiği bilgileri, hayata dair görüşleri akla uygun olarak ifade etmiştir.

Şarkı söyleyerek arkasına ve etrafına topladığı kalabalığa seslendikten sonra Zahir, ezan okumakta olan müezzinin sesini bastırdığı için ondan azar ıtır. şadırvanda abdest alan bir adam takunyasını Zahir'e atar. Devamında çevredekiler de ''imansız, zındık, kitapsız'' diye bağırırlar. Zahir ise bunun üzerine ''Neyi reddettiklerini bilmiyorlar!'' diye içinden geçirir. Bu insanların kendisini nasıl suçlayacaklarını da sezinler.(s. 174-175) İçedönük bu sezi, bilinçdışı sürecin nihayetindeki algıdır.

2.5.3.4. Yedikule Kâhini

Parada pulda gözü olmayan, bilime önem veren, dindar, dobra ve namuslu biri olan(s. 159-160) Yedikule Kâhini, Zahir'in İstanbul'da görüneceğini ve cinayetler işleneceğini bildiren ve halkça da bilinen bir kâhindir. Diğer kâhinler gelip ona gökte hakikati gördükleri için kör olduklarını ve kendisinin de kör olmaması için uyarmaya geldiklerini söylerler. Ardından tek gözüyle bakıp söyledikleri yıldızı görür. Yedikule Kâhini, romanın sonunda ise kehanet aynasında romandaki kişilerin geleceklerini de gördükten sonra sağlam kalan diğer gözü de kör olur.

Yedikule Kâhini içedönük sezgisel bir tiptir. Bu tipteki insanlar gizemli hayalci, kâhin özellikleri gösterirler. Sezginin kavrayıcı niteliğiyle ilgilenir. Somutlaştırmaya yönelik bir eğilim taşırlar. Hayata dair yeni görüşleri kollektif bilinçdışından çıkarırlar.

Yedikule Kâhini onlarca filozofu ve kadim alimleri okumuş biridir. Geleceği bildiği gibi geçmişin bilgisine de sahiptir. Bu durum sezgiselliğini ve kahinliğini güçlendirir. Zira içedönük sezgiseller, nesnenin harekete geçirdiği içgörüyü yargıya ulaşırlar. Yedikule Kâhini, diğer kâhinlerin gelip bildirdiği mucizevi yıldıza bir gözünü örterek bakar. Gördüğü tüm gözlem sonuçlarından çıkan kehanetler İstanbul'da yayılır. Romanın sonunda Yedikule Kâhini, hayatının değişeceğini sezinler ve ardından diğer kâhinlerin hediye olarak sunduğu kehanet aynası gelir. Gece rüyasında bu aynaya bakmasını söylenmesi üzerine aynaya bakar ve bir hakikati daha görerek diğer gözü de kör olur.(s. 264-268)

2.5.3.5. Diğerleri

Veysel Efendi, Eflatun ve Davut'un babasıdır. Sakin, narin sulu gözlü ve edilgen bir yapısı vardır. Tek vasfı kemençe çalabilmesidir.(s. 20-22) Tüm bu yapısıyla Veysel Efendi, içedönük duyumsal tip özelliği gösterir.

Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri, eserde Tanrı'yı temsil eder. Kusursuzluğun sahibi olan(s. 140) Batın Hazretleri, romanda hiçbir şekilde görünmez. Herhangi bir tipe mensup değildir.

Suskunlar romanında geriye kalan kişiler, fon figür özelliği gösterirler.

2.6. Yedinci Gün

İncelememizde kitabın 2. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

2.6.1. Olay Örgüsü

İhsan Oktay Anar'ın altıncı romanı olan Yedinci Gün de diğer romanları gibi çerçeve hikâye tekniğinde yazılır. Ana hikâyenin alt hikâyelerle zenginleştirildiği romanda fantastik unsurlar, anlatımı zenginleştirmek ve anlatılan dönemlerin havasını simgesel açıdan yansıtmak adına kullanılır. Eser; Baba, Oğlu ve Hayalet adlarında üç ana bölümden ve dokuz ara bölümden oluşur. Ana bölümlerin zaman dilimleri farklıdır. Bu farklılık kahramanların işlevlerine de yansır. Fakat döngüsellik olduğu eserin sonunda her şey üstkurmacaya bağlanır. Roman, İstibdat Dönemi'nden başlayıp nihayetinde 1934 yılında son bulur.

II. Abdülhamit, Dersaat maketinden sivrisinek kovalarken, maketin içindeki Yıldız Sarayı'nda birinin elinde raketle sivrisineğin peşinde olduğunu görür ve muhafızları çağırır. Sokakta geçmekten olan bir adam da bu hareketlilikten ürkererek kaçmaya başlar. Bu adamın üzerine geldiğini gören yaşlı bir ihtiyarda kaçmaya başlar. Sonunda ikisi de yakalanır. Ardından, suikast planladıkları düşüncesiyle idam edilirler.

Dolmabahçe civarında şeyhler öldürülmektedir. Şeyh İsmail Vani de o gece öldürülmüştür. Bu ölümlerden önce ise padişahın sütkardeşinin oğlu olan Paşaoğlu, çeşitli yerlere uğradıktan sonra bir pastanede yerini öğrendiği bir kumarhaneye gelir. Kumarhane aynı zamanda mescittir ve kandil olduğu için mevlit okunduktan sonra açılacaktır. Buranın sahibi aslen Alman olan Aman Baba'dır. zamanında şarap içerken Kur'an-ı Kerim'de şarap geçen bir ayete denk geldiği için Kelime-i Şehadet getirip Müslüman olmuştur. İşte bu

adam Paşaoğlu'nu fark eder ve onla kumar oynamak ister. Ortaya da para değil imanını koyar. Karşılığında da Paşaoğlu neye inanıyorsa tersine inanmaya başlayacaktır. Paşaoğlu yenilir. Ardından tavlada da yenilince Kelime-i Şehadet'in tamamını söyler. Aman Baba da ona hediye olarak eski bir Kur'an-ı Kerim verir.

Oradan çıktıktan sonra bir gaspçı ondan parasını ister ve silahı doğrultur. Paşaoğlu cüzdanını verir. Bu sırada şimşek çakar ve gaspçı görüldüğünü düşündüğü için tetiğe basar ve Paşaoğlu'nu vurur. Sonrasında, kurşunun, Paşaoğlu'na verilen eski Kur'an'ın en sonunda kırmızı bir el izinde durduğu görülür. Paşaoğlu ise bunu gördükten sonra gönülden Kelime-i Şehadet getirir. Ertesi gün sabah namazını kıldıktan sonra paşa babasından aldığı boş çekin üzerine kendisini geçindirecek ve camiî yaptıracak kadar bir miktar yazar. Bu camiide Hertz dalgaları neşreden bir cihaz yaparak tüm dünyaya Allah'ın kelamını duyuracaktır.

Galata'nın İç Azap Kapısı'nda tefecelik yapan ve yanında kulenin bulunduğu ahşap bir evde yaşayan Culyano Efendi adında bir adam vardır. Çouk eti yediğinden şüphelenilen bir bu adamın evine sırf meraktan iki tane çocuk gizlice girer. Biri yakalanır. Culyano, sonrasında çocuğu ailesine teslim eder. Ancak çocuk bir hafta sonra korkudan ölür.

İhsan Sait adında bir hokkabaz, gösterisinde bir çocuğu kaybedip geri getiremeyince hapse atılır. Çocuk bulununca geri çıkan İhsan Sait, Culyano'nun yanına işe girer. İhsan Sait, burada çalıştığı sürece Culyano adlı tefecinin borç defterinin 1452 senesine kadar gitmesinden ve borçluların eve geldiklerinde yanında bir de çocukla gelmelerinden şüphelenir. Culyano, bu çocuklarla bir odaya girip on beş dakika sonra çıkıyordur. Bir akşam İhsan Sait, kendisine yaklaşmakta olan bir ağız görür ve bunun Culyano olduğunu anlar. Ona önce yumruk atar, ardından elindeki kalemi boğazına saplar ve Culyano'yu öldürür. Ertesi sabah tüm mal mülk İhsan Sait'e kalmıştır. Artık sosyeteye karışan İhsan Sait, bir baloya gider. Burada kendisini Selahattin Tefricî olarak tanıtan bir şeyh üç el silah sıkarak. Zamanında müridi olan Suhulettin'i burada bulan şeyh, onu zındık ilan eder ve salondan çıkar. Baloda sıkılan İhsan Sait şeyhi takip eder. Sonrasında şeyhin arkasında kambur bir adam fark eder. Kambur Bevval, şeyhi bayıldır ve el arabasına koyarak Demir Minareler'e getirir. Sonraki gece İhsan Sait bir silah alarak aynı mekana tekrar gelir. İhsan Sait, içeri girdiğinde; şeyhi, kafasına demir bir tas geçirilip bağlanmış bir şekilde görür. O anda kapıdan gelen adama silahın kabzasıyla vurarak onu öldürür. Bu ölen adam Paşaoğlu'dur.

İhsan Sait, Bevval'ın fotoğraflarını çektirip ve bu kamburun suçlarını yazıp bir avukata zarf içinde verir. Avukata, bu kambur her perşembe gazete getirmezse zarfı karakola vermesini tembihler. Ardından Demir Minareler'in olduğu yere taşınır. Buradaki cihazın başında otururken garip sesler duyar ve bu seslerin satranç oyununa ait olduğunu anlayınca satranç ustası Rebaz'ı getirir. Şarap karşılığında cihazın diğer tarafındaki Alman'la satranç oynamasını sağlar. Oyunu kazanınca Alman bir daha oynamak ister. Ortaya konan parayı bankadan almak adına dışarı çıkan İhsan Sait, bir ceylanın atı ürkütmesi sonucu at arabasının yaptığı kazaya denk gelir. Ceylanın yanındaki kişi olan Ali İhsan, İhsan Sait'e 'Babacığım' deyince İhsan Sait çok şaşırır. Başından atmak için kazanın zararını arabacıya öder. Ali İhsan, kendisine çok benzemektedir.

Bevval, bir gün evdeki kasanın açılmış olduğunu içerisinde de bir zarf bulduğunu söyler. Zarfta: "Oğlun Ali İhsan'ı sakın terk etme." (s. 85) yazmaktadır. Üstelik bu mektubu yazan İhsan Sait'in kendisidir. Ertesi hafta aynı durum gene söz konusu olur. Bu sefer bir kehanet yazılıdır ve bu kehanetin gerçekleştiği gören İhsan Sait zarfı koyan kişiyi fotoğraflamak amacıyla kasaya fotoğraf makinası koyar ve uyur. Sonrasında fotoğraftaki kişinin kendisi olduğunu, sol yanağında bir yara izi olduğunu görür. Doktor Jak Karako'dan uyurgezerliği önlemek için ilaç alıp içse de fayda vermez. Kalktığında gene kasada zarf vardır. Bu kez Prenses Dojira adlı birinden bir mektup alır. yazılana göre bu kadın İhsan Sait'in sevgilisidir. Ona cevap yazmasını isteyen kadın bir de fotoğrafını göndermiştir. İhsan Sait bu kadına aşık olur ve cevap yazar. Etesi sabah mektup yerinde yoktur. Böylelikle sahibine ulaştığını anlar.

İhsan Sait, bu mektuplarda gelecekte gelen çizimlerle karşılaşır. Nihayetinde bunların uçak ve hava sefinesi olduğu anlaşılır. Malzemelerin Japonya'dan gelmesi gerektiğini söyleyen ve kaçak olduğu için aftan yararlanan Aman Baba adlı bir mühendisle işe koyulurlar. Bu arada Alman satranç arkadaşı İstanbul'a gelerek İhsan Sait ile satranç oynayacaktır. Bunun üzerine satrancı bilmeyen İhsan Sait gece boyu Rebaz'dan ders alır. Sabah uykusuz bir şekilde satrancın oynanacağı yere gitmek üzere yola çıkar. Alman satranç arkadaşı babasıyla gelmiştir. Oyuna başlamadan önce herkesin bir taş çıkaracağını söyler. Bunun üzerine İhsan Sait şahı çıkarır ve Alman onu şah mat edemeyeceğini anlayıp yenilgiyi kabul eder ve parayı verir.

Bir kadına tacizde bulunduğu için hapse atılan ve altı ay sonra Kur'an'ı ezberlemiş bir şekilde hapisten çıkan Bevval Demir Minareler'e geri döner. Ancak burayı artık eskisi gibi bulamaz. Bu arada da Japonya'dan malzemeler gelmiştir. Nihayetinde Aman Baba, İdris

Dede ve torunu Selahattin ile birlikte teyyareyi yaparlar. Ardından İttihatçı bir zabitanın yardımıyla hava sefinesinin yapımı biter. Balkan devletleri birbirine düşünce Dersaadete gelen Alman askerleri, Demir Minarelere yakın bir yerde konuşlanır. Bunun üzerine bir İttihatçı paşa ile beraber dört Alman askeri buraya, Osmanlı adına, yapılan hava sefinesine el koymaya gelirler. Gece İhsan Sait, Almanlar'dan birini öldürür ve gömer. Bu olaydan sonra Beval'de İhsan Sait'e 'Zülkarneyn'sin' dedikten bir hafta sonra ölür. Sonrasında seferberlik ilan edilir ve hükümet ücret karşılığı zepline el koyar. Bunun üzerine İhsan Sait, Almanlar'a verdiği bir ziyafette içeri klor gazı sıkarak hepsini öldürür ve zeplinle yükselerek kaçır.

Oğul adlı ikinci bölümde, birinci dünya savaşı sırasında yürümekte olan ve top sesleri duyunca savaş alanına geldiklerini gören bir Türk birliğine Rus birliğindeki Kazaklar saldırır. Ardından kaçır Ruslar'ın peşine düşen Türk birliği bir Rus çadırına denk gelir. Sayıca çok olduklarını düşündükleri için bu çadıra saldırırlar da bir kişi hayatta kalır. O da bacağından vurulmuş ve sol yanağı parçalanmıştır. Bu asker çadıra doğru sürünür ve orada da bir yaralı asker kalmıştır. Rus askeri bu Türk askerine adını ve baba adını sorar. O da Ali İhsan ve İhsan Sait der. Sonrasında donarak ölür.

Hayalet adlı son bölümde, saraydan gelen bir ses üzerine bir sanatkar, bir teğmen, bir binbaşı ve bir medyum Mavi Salon'da toplanır. Bu sesin Zülkarneyn'den geldiğini saptarlar ancak ona ulaşamazlar. Sonrasında kendisinin İhsan Sait olduğunu söyleyen bir hayalet İdris Âmil Zula adında birini aradığını söyler. Mavi Salon'dakiler bu kişiyi araştırmaya başlar.

İdris Amil, bir dergide anlamsız bir şiir yayımlamasıyla edebiyat alemine dahil olur. Hedefi bir aşk romanı yazmaktır. Bu nedenle edebiyat aleminin dikkatini çeker. Bir gün bir kitapçıda gördüğü Leyla adındaki bir kıza aşık olur. Kız kitapçıya gazete almaya geldikçe görüşebileceklerini söyler. Ertesi sabah buluşma yerine giderken İdris Amile araba çarpar ve hastaneye kaldırılır. Bu arada da biyologlar evine gelip dıkkı örneği alır. Hastanede röntgeni çekilir. Leyla onu almaya gelir. İstiklal'de yürürlerken İdris Amil, Leyla'ya doğru gelen kalabalıktan korumak için onu kendine çeker. Bunun üzerine kız alınır ve ağlayarak oradan uzaklaşır. Aynı gece cumhuriyetin ilk idrisologu Abdülmuttalip, ırkın ıslahı için İdris Amil'i damızlık olarak önerir. O sırada bir yerde çay içmekte olan İdris Amil, kaçırılarak bir gemide dört gün tutulup Helga ile çiftleştirildikten sonra Sarayburnu'na bırakılır. Ardından İdris Amil, Leyla ile karşılaşır. Leyla onu kendi evine götürür ve birlikte

olurlar. Sonrasında, İdris Amil'i bir bahaneyle evden yollar. Ondan sonra gelen adamlar Leyla'dan İdris'in menisi alınır ve İdrisoloji Kürsüsü'ne götürülür.

İdris Amil, yaşananların ardından Leyla'yı bir mercedesin içerisinde yanında bir adamla görür. Leyla da ona bir kahkaha atar ve araba uzaklaşır. Gururu kırılan İdris Amil'i bu sırada iki adam bir apartman boşluğuna çeker. Bir belgeyi imzalattıktan sonra dört yüz lira verip bir de döverler. İdris Amil bu parayla Buruk Aşk adlı romanını yazar. Ancak sadece on iki tane satılır.

Saraydaki yedi kişilik heyet, evraklar arasında İhsan Sait'e ait bir bilgi ararlar. Bu bilgiyi ilk kim bulursa başkan seçilecektir. Ancak bu arada yedi değil sekiz kişi olduklarını fark ederler. Bu fazla kişi İhsan Sait'tir. Heyet, İhsan Sait'in elinde bulunan çantayı alırlar. İçerisinden mektuplar ve Dojira'nın resmi çıkar. Heyettekiler onun gelecekte geldiğine ve resimdeki kızı bulamadığına kanaat getirirler. İçlerinden birisi, çantada çıkan diğer resimin İhsan Sait'e ait olmadığını ve yanaktaki yara izine dikkat çeker. Ek olarak İhsan Sait'e bu değişiklin düzelmesi için o yıllara gitmesi gerektiğini yoksa Dojira ile kavuşamayacağını söyler. İhsan Sait oradan kaçır ve akşama doğru yüzünde bir iz olarak geri gelir. Tövbe etmiş ve oraya olmak istediği kişi olan İdris Âmil'i de getirmiştir. Çünkü o normal bir insandır. Sonrasında İhsan Sait, heyetin aslında yedi uyuyanlar olduğunu söyler. Bu heyete altı gün boyunca tüm bu olanları yazdırır ve yedinci gün, "Artık yorulduğum ve yarın dinleneceğin, siz de öyle yapın." (s. 240) der.

2.6.2. Dışadönük Tipler

2.6.2.1. Paşaoğlu

Çipil gözlü, ince ve sivri çeneli, yeşil menevişli sarı dişli(s. 19) biri olan Paşaoğlu, padişahın sütkardeşinin torunudur. Keyfine düşkün biri olarak tanıtılan bu kahraman icat ve deneylere meraklıdır. Aynı zamanda kumara da meraklı olan ve kainatın şans eseri meydana geldiğine inanan Paşaoğlu, Aman Baba ile kumar oynar. Poker ve tavlada yenilince Kelime-i Şehadet getirmek zorunda kalır. Aman Baba da ona ciltsiz, sayfaları eprimiş bir Kur'an-ı Kerim verir. Paşaoğlu kumarhaneden çıktıktan sonra silahlı bir gasba maruz kalır ve vurulur. Ancak göğsündeki Kur'an onun hayatını kurtarmıştır. Böylelikle artık Paşaoğlu'nun amacı, Kur'an-ı Kerim'i Hertz dalgaları neşreden bir cihaz yani mürsile yoluyla cümle duyurmaktır. Buna yönelik olarak da minareleri demir olan bir camii yaptırır. Burada şehrin önde gelen şeyhleri üzerinde deney yaparak onları öldürdüğü sırada İhsan Sait tarafından fark edilir ve yine onun tarafından bir boğuşma sonrasında öldürülür.

Paşaoğlu, anlatıcının bize aktarımı doğrultusunda dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Bu tipin, sürekli duyumlara sahip olmak gibi hedefleri vardır. Tehlikeli işler yürütürler ve heyecan arayışındadırlar. Geleceği düşünmektense anı yaşamayı ve zevk almayı tercih ederler. Amacı somut keyiflerdir ve ahlakı da buna bağlı olarak yönlendirilir. Dışadönük duyumsal tip, maddi gerçeklik arzusu taşır ve bu tipin egemenlik arzusu yoktur.

Paşaoğlu; öğle ezanına kadar uyanmayan, uyandıktan sonra da hizmetçisinin yatağına getirdiği envayi çeşit kahvaltıyı yalayıp yutan biridir. Ardından bir saat daha yatağında kaldıktan sonra, Paşaoğlu, giyinip koltuğa uzanır ve kuryeyle getirdiği domuz pastırmasını şaraba meza yapar. Aynı zamanda da Arap uşağına ezberlettiği Kögrantüa adlı müstehcen bir eseri büyük bir keyif alarak uşağından dinler.(s. 19-20) Görüldüğü gibi Paşaoğlu, keyfine düşkün ve sürekli duyumlara sahip olmak isteyen ve buna göre yaşayan biridir. Nesnel duyumları olduğu için içli bir yapı sergilemeyen Paşaoğlu; şairlerin şiirlerinde bahsettiği çiçeklerin, tabii ilimler tahsili gereği, latincesini bilir. Baba parasıyla düzenlediği laboratuvarında bu çiçekleri inceleyerek notlar alan Paşaoğlu, bilime ve Avrupa'daki alimlere sırtını dayamıştır. Allah'ı da inkar etmektedir.(s. 21-23)

Dışadönük duyumsal tip heyecan arayışındadır. Paşaoğlu da bu heyecanı kumarda bulduğu için bir kumarbaz olmuştur. Zaten kumarhane sahibi Aman Baba'ya da hayatını şans ve heyecan üzerine inşa ettiğini söyler. Hatta kainatın da şans eseri meydana geldiğine de inanmaktadır. Paşaoğlu bilimden aldığı somut keyfe göre de bir ahlak anlayışı ve dünya görüşü geliştirmiştir.

Dışadönük duyumsal tipin alt işlevi, içedönük sezgidir. Paşaoğlu, Aman Baba'nın kumar teklifine tamam der ve önce pokerde ardından da tavla da yenilir. Kumarda ortaya konan mevcut inanılan her neyse tümüyle değiştirmek olduğu için Paşaoğlu, Kelime-i Şehadet getirir ve Aman Baba'nın hediye ettiği Kur'an'ı alır. Bu Kur'an onu ölmekten kurtardığı için içten bir şekilde tekrar Kelime-i Şehadet getirir. Bu olay onun bastırdığı alt işlevi olan içedönük sezgisel tipi harekete geçirmiştir. Artık her şeyi ile dine yönelen Paşaoğlu, evini satarak Demir Minareler'i inşa ettirir ve Hertz dalgalarıyla Hak dinini bütün aleme yaymak adına uğraşır.(s. 72) Ancak bu camiiye ne yaparsa yapsın kimse gelmeyince aklına delice bir fikir gelir. Bu fikre göre Paşaoğlu, Allah ile konuşabilmek adına icat ettiği ahizeye imanı yeterince temiz bir mümin bağlayacaktır. Böylelikle Dersaadet'te şeyh avına çıkan Paşaoğlu, bu uğurda yedi şeyhi ahizeye bağlayarak öldürmüştür.

Görüldüğü gibi Paşaoğlu, imana gelmiş olsa da nesneye yönelik keyif alma ve buna yönelik ahlak anlayışı belirlemesi neticesinde kötülüğü sadece yön değiştirmiştir.

2.6.2.2. İhsan Sait

Eserin başkişisi olan İhsan Sait, kırk yaşlarında, “çekik gözlü, çıkık elmacık kemikli ve geniş suratlı” (s. 50) olarak betimlenen barbar bir Moğol’dur. İlk olarak hokkabazlık yapan bu kişi, kaybettiği bir çocuğu geri getiremeyince hapse atılır. Sonrasında çocuk bulununca serbest bırakılır. Ardından Culyano adlı tefecinin yanında işe girer. Burada Culyano’nun kendisine saldırması sonucu onu öldürür ve tefecinin tüm servetinin sahibi olur. İhsan Sait, gelecekte gelen mekuplardan tanıdığı Dojira’ya âşık olur ve ona ulaşmak için yine gelecekte gelen mektuplarda çizimleri ve planları olan teyyareyi ve zeplini inşa ederek göklere çıkar. Romanın Hayalet adlı son bölümünde ise olağandışlıkları araştırmak için toplanan yedi kişiye kendisini Zülkarneyn olarak tanıtır. Fark edilmesinin ardından elinde bulunan çantadaki belgeler vasıtasıyla henüz Dojira’ya kavuşamadığı anlaşılır. Bunun üzerine zaman yolcusu İhsan Sait, geçmişe giderek eksik olan yüzündeki yarayı edinir ve 1934 yılına geri gelir. Ardından da orada bulunan yedi kişiye Yedinci Gün adlı eseri yazdırır.

İhsan Sait, dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Dışadönük sezgisel tip, sürekli yenilik arayışı içindedir. Dolayısıyla yeniliğin kokusunu aldığında atak ve cesurdur. Nesnelerden ziyade insanlara yöneldiğinde onlardaki potansiyeli sezinleyerek, bu insanları yeniden yaratabilir. Bununla beraber dışadönük sezgisel tip, nesneler ve insanlar için hayatını seve seve boşa harcayabilir. Bu tip, bilinçdışında arkaik ve çocuksu materyaller üretir. Kararlarını alırken şansına ve yeniliklere yönelik koku alma yeteneğine bırakır. Gelecek için her şeyini feda edebilir. Ne yasaların ne dinin bir önemi yoktur onun için. Yine de düşünme ve hissetme işlevleri bu tipteki yargıyı sağlayabilmektedir.

Düzenbaz ve polimci biri olarak karşımıza çıkan İhsan Sait, aslında bir hokkabazken Culyano’nun iş ilanını görür ve tamamen farklı bir işe soyunur. Tefecinin yanına yardımcı olarak girer. Çünkü yenilik peşindedir. Nesnelerin ne işe yaradıklarıyla fazlaca ilgili olan İhsan Sait, Culyano’yu öldürüp de parayı bulduktan sonra katıldığı bir baloda canı sıkılır. Bu sırada Selahattin Tefrici adındaki bir şeyh baloya dalar ve havaya üç el ataş ederek müridini burada yakalar ve onu kafir ilan eder ve oradan ayrılır. Bunun üzerine İhsan Sait, tipik özelliği gereği yenilik sezinlemiş olduğu için Tefrici’nin peşine düşer. Bu takip,

nihayetinde, Demir Minareler’de son bulur. Amacı servet kazanmak olan İhsan Sait, Paşaoğlu’nun inşa ettirdiği Demir Minareler’e yerleşir. Çünkü bu yapı fazlaca yenilik vaat etmektedir. Öyle ki bu yapının Hertz dalgalarının yanı sıra para da taşıyıp taşıyamayacağını düşünür.

İhsan Sait, Demir Minareler’deki kasasının gizemli biri tarafından açıldığını fark eder. Birkaç sefer tekrarlanan bu durum için önlemler geliştirse de nihayetinde bu kişinin kendisi olduğunu görür. Kasada bulunan zarflardan hareketle tayyare ve zeplin yapımlarına başlayan İhsan Sait, gene bu zarfların birinde tanıştığı Dojira’ya kavuşmak için her şeyini ortaya koyar. Dışadönük sezgisel tipler insanlar ve nesneler adına hayatını boşa harcayabilecek kadar ileri gidebilirler.

Hertz dalgaları üzerinden bulduğu bir Alman satranç ustasının teklifi üzerine bir satranç ustası olan Rebaz’ı bulur ve onu Alman satranç ustasıyla defalarca maç yaptırır. Bu Alman satranççı yüz yüze oynamak istediğini ve İstanbul’a geleeğini söylediğinde ise bir gecede satranç öğrenmeye kalkar. Kararlar alırken şansına ve yeniliklere yönelik koku alma yeteneğine güvenen İhsan Sait, Alman satranççı geldiğinde ve bir taşın çıkarılmasını teklif ettiğinde şahını çıkarmakta tereddüt etmez. Böylelikle şah mat edemeyeceğini anlayan Alman, kaybetmiş olur.

Eserde, kimi zaman kendini ilah olarak görebilen (s. 125, 156, 233) İhsan Sait, aslında her şeyi Dojira için yapmaktadır. Çünkü tayyareyi ve zeplini yapma amacı, zeplinle göğe yükseldiğinde bir heyecanla ‘Ben Gök Tanrı’yım!’ demesinin ardında da asıl sebep gene Dojira’ya kavuşmak istemesidir. Çünkü ‘‘ Sadece âşkı için ilah olmuştu ve yalnızca âşkı için ilahlıktan vazgeçecekti.’’(s. 156) Bu yönüyle İhsan Sait, bilinç düzeyinde etkin olan dışadönük sezgiselliğe bağlı olarak biri için hayatını ortaya koymaktadır. Alt işlev olan içedönük duyumsal tip özelliği olarak da Dojira’ya içten bir âşk duymaktadır.

Romanın sonunda hâlâ Dojira’ya kavuşamamış olan İhsan Sait’i Yıldız Sarayı’nda toplanan uzmanlardan biri olan smokinli uyarır. Bu adam dediğine göre İhsan Sait’in yüzünde yara izi olmadığı için Dojira onu tanıyamaz. İhsan Sait’in önce ilah değil insan olması ve ıstırap suyuyla abdest alması gerekmektedir.(s. 235) Bunu duyan İhsan Sait, insanı insan yapan acıları çekmek adına tekrar zamanda yolculuğa çıkarak, daha önce karşılaştığı ve kasasına zarfları koyan Ali İhsan’ın katıldığı savaşa katılır. Yüzüne o yara nakşolduktan sonra geri gelir. İhsan Sait, yanında da ‘‘Beşeri Kâbe’’ olarak andığı İdris Amil’i de getirmiştir. Kainat bu sıradan adam için yaratılmıştır diyen İhsan Sait, böylelikle

romanın sonunda İdris Amil gibi olmak adına dualar eder ve orada bulunan diğer yedi kişiye bu romanı yazdırır. Böylece en sonunda alt ve üst tipik işlevleriyle olumlanan bir kahraman olmuştur.

2.6.2.3. Aman Baba

Alman bir mühendis olan Aman Baba, Arapça ve Türkçe bilen, zeki ve akıl kumkuması biridir. Bir gün keyifle şarabını içerken eline geçen bir kitabı, Kur'an olduğunu bilmeden, okumaya başlar. Şaraptan bahseden Maide süresini okuyunca imana gelir ve kitabı sabaha kadar hatmeder. Bir meyhanenin kumar olarak kullanılan kısmını mescide dönüştürür. Buraya gelen Paşaoğlu'nun da Kelime-i Şehadet getirmesini sağlar. Ardından zeplin yapımında İhsan Sait'e yardım eder.(s.39-43)

Aman Baba dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir. Bu tipin, sürekli duyumlara sahip olmak gibi hedefleri vardır. Tehlikeli işler yürütürler ve heyecan arayışındadırlar. Geleceği düşünmektense anı yaşamayı ve zevk almayı tercih ederler. Amacı somut keyiflerdir ve ahlakı da buna bağlı olarak yönlendirilir. Dışadönük duyumsal tip, maddi gerçeklik arzusu taşır ve bu tipin egemenlik arzusu yoktur. Bu tipin alt işlevi ise içedönük sezgidir.

Mühendislik mesleğine mensup kişiler genel olarak dışadönük duyumsal tiplerdir. Zeki bir mühendis olan Aman Baba, aynı zamanda şarap bağımlısıdır. Bu nedenle keyfine düşkün, sürekli duyumlarla iç içe bir yapısı vardır. Hayli gelişmiş gerçeklik duyusu sayesinde somut nesnelerden edindikleri hayatını yansıtır. Kumarhane de işleten Aman Baba, eline geçen Kur'an'ı okuduktan sonra tipik alt işlevi olan içedönük sezgisellik de devreye girer. Böylelikle şaraba tövbe etse de kumarla insanları Hak yoluna çeken bir duruş sergiler. İhsan Sait'e de mühendislik mesleği doğrultusunda yardımlarda bulunur.

2.6.2.4. Culyano Efendi

Culyano Efendi, 1452'den beri borçlu kayıt defteri olan ve doksandan az göstermeyen bir banker ve tefecidir. Aynı zamanda bir çeşit vampirdir. Bir gece işe aldığı İhsan Sait'in kanını emmek ister ancak İhsan Sait tarafından boğazına kalem saplanarak öldürülür.(s. 56)

Culyano Efendi, dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Dışadönük sezgisel tipin, sürekli yenilik arayışında olan bir yapısı vardır. Dolayısıyla yeniliğin kokusunu aldığında atak ve cesurdur. Nesnelerden ziyade insanlara yöneldiğinde onlardaki potansiyeli sezinleyerek, bu insanları yeniden yaratabilir. Kararlarını alırken şansına ve yeniliklere yönelik koku alma yeteneğine bırakır. Gelecek için her şeyini feda edebilir. Ne yasaların ne dinin bir önemi

yoktur onun için. Yine de düşünme ve hissetme işlevleri bu tipteki yargıyı sağlayabilmektedir.

Banker ve tefeci olan Culyano, bu mesleği 1452 yılından beri yapmaktadır. Dolayısıyla parayla uğraşan kimseler gibi Culyano da yeniliklerin, yenilenmenin peşindedir. Genelde başlık parası için gelmiş garibanları keşfeder ve senetler satarak onları kandırır. Dışadönük sezgisel, insanlara yöneldiğinde onlardaki potansiyeli fark eder. İhsan Sait'i yanına yardımcı aldıktan sonra ona önemli şirket senetleri gösterir. İhsan Sait, bunların ne olduğu anlayınca Culyano yetenekli bir yardımcısı olduğunu anlar.(s. 52) Fantastik bir özellik gösteren Culyano'nun vampir olması da parodik yapıda tipik bir özelliktir. Genel kanı olarak, tefecilerin halka yüksek faizle borç para vermesi ve yeni insanlar bulup bu çarkı döndürmesi özelliklerine yönelen anlatıcı; vampirlerde de böylesi bir arayışın olması, aynı şekilde insanların kanını emmesi ve yeni insanlar arayışında olmasını birleştirmiştir. Böylelikle, anlatıcı, Culyano'yu mesleğine uygun fantastik bir yapıda sunar. Culyano, gıdasız kalıp da düşünme işlevini geri plana attığı bir anda İhsan Sait'in kanını emmek için saldırır. Ancak bu onun ölümüne neden olur.

2.6.2.5. Diğerleri

İhsan Sait'in satrançla bir servet kazanmasına yardım eden Rebaz, şarap bağımlısı bir satranç ustasıdır. Bu ustalığıyla şarap ihtiyacını karşılar. Aslında Diyarbakır'da müftü olmaya istekli bir medrese öğrencisiyken aşık olur ve şeyhinden derman ister. O da Rebaz'a şaraptan bir kadeh verir. Diyarbakır'dan beş yıl önce Dersaadet'e göçen Rebaz böylelikle şarap bağımlısı olur.(s. 77) Rebaz bu özelliğiyle dışadönük duyumsal tip özelliği gösterir.

İdris Dede, zamanında torunuyla her şeyi tamir ettiği bir atölyesi varken kirayı ödeyemediği için kapatan bir tamircidir. İşine olan düşkünlüğü ile karşımıza çıkan İdris Dede, İhsan Sait'ten gelen işi para için değil, işin zorluğu için kabul eder. Nihayetinde zeplinle yukarı çıkarken vurulur ve ölür.(s. 152)

Aman Baba gibi, İdris Dede de dışadönük duyumsal bir tiptir. nesnelerle kurduğu gerçekçi ilişki neticesinde işinde çok iyi olan İdris Dede, Aman Baba'ya nazaran kendisinin uygulamada daha iyi olduğunu savunur. Mesleğine karşı beslediği duyarlılık o kadar ileri boyuttadır ki kendisine çok para getirmeyecek şeyleri illa tamir edebileceğini düşünüp fazlaca zaman harcadığı için atölyesinin kirasını ödeyemeyip kapatmak zorunda kalır.(s. 116)

İdris Dede'nin torunu olan Selahattin de yetenekli bir tamircidir. Dedesinin çıraklığını da yapan on beş yaşında, suratı sivilceli, kalın mercekli gözlük takan bu çocuk dışadönük duyumsal tipe mensuptur. O da dedesi gibi aynı meslekte çalışkan ve disiplinlidir. Nesnel gerçekliğe düşkünlüklerinden çıkardıkları tecrübeler hayatlarının tamamını oluşturur.

Bir hayat kadını olan Leyla, kendisini kültürlü biri olarak göstererek İdris Amil'i kendisine aşık etmiştir. Dışadönük sezgisel bir tip olan bu kadın, olası yenilikleri için yeni ortamlara girer ve yeni ilişkiler kurar. Nitekim İdris Amil ile ilişkiye girdikten sonra İdrisoloji Kürsüsü'nün görevlileri gelir ve Leyla'dan İdris Amil'in menisini alırlar.

Dojira, romanda İhsan Sait'in fotoğrafını görüp aşık olduğu kadındır. İhsan Sait'e gönderdiği mektup dışında kendisi romanda yoktur.(s. 94) Haliyle kendisi hakkında çok bilgi sahibi olmamakla beraber, dışadönük duygusal tip denilebilir.

2.6.3. İçedönük Tipler

2.6.3.1. İdris Amil Zula

Romanın son bölümü olan Hayalet bölümünde karşımıza çıkan İdris Amil, kısa boylu, küçücük ve yumuk gözlü, uzun burunlu ve sivilceli bir gençtir. Kasımpaşa'daki Piyale Mektebi Sokağı'nda küçük bir mandırası olan İdris, burada süt ve süt ürünleri satarak geçimini sağlar. Yine mandırasına yakın ahşap bir evde anasıyla beraber yaşar. Kendini beğenen bir yapısı olan bu adamın hayali bir roman yazmaktır.(s. 205-206) Anlatıcı tarafından üstün insan, insan-ı kamil olarak tanıtılan İdris Amil'in asıl üstünlüğünün sıradan biri olması vurgulanır. Zira bu adam derin değil satıhtadır.(s. 237) İdris Amil'in araştırılması ve ırkın ıslahı için kullanılmasına yönelik üniversite kürsüsü bile açılır. Eserin sonunda İhsan Sait onu getirir ve saraydaki araştırmacı yedi memura İdris Amil'i tanıtır.

İdris Amil Zula, içedönük duyumsal bir tiptir. Bu tip, bilinç düzeyinde pasiftir. Canlı ve hareketli bir zihin dünyası vardır ve metinlerle arası iyidir. Duyumları ölçüsünde ifade yeteneği de gelişkinse bu duyumları olağanüstü bir şekilde ifade edebilir. Kimi zaman varlık sorgulamaları yapabilir. Çevresince masumluğunda ve edilgenliğinden kuşku duyulmaz. Başkalarının saldırganlığına ve baskısına kurban gidebilir.

Hisli ve sanatçı ruhlu olan İdris Amil, şiir yazan ve bir roman yazma hayalinde olan biridir. Tipik olarak metinlerle arası iyi olan İdris Amil'in Boz adlı dergide neşredilen bir şiiri bile vardır. Pasifliği ölçüsünce hayatı geldiği gibi yaşayan İdris Amil, tembeldir. Ancak Allah

da yardım ediyordur.(s. 207) İçedönük duyum tipinin alt işlevi dışadönük sezgisel tiptir. bu alt işlev yenilik arayışındadır ve bu arayışın sonunu iyi hesaplayamazsa kendini olmadık durumlarda bulabilir. Buna bağlı olarak güçlü duyumlara sahip olan İdris Amil, abazan bir yapıdadır. Ancak kadınlarla ilişkiye girmekten kaçınır. Çünkü bu durum şairliğini ve münevverliğini bitirecek bir hamle olurdu.(s. 208) Görüldüğü gibi İdris Amil, alt işlevini baskılayarak kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

Bu tipin, duyumları ölçüsünde ifade yeteneği olması durumunda sanatçı olarak değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim İdris Amil, aradığı şiirsel aşkı bir kitapçada tanıştığı Leyla'da bulur. Ancak başına türlü işler gelir. Önce araba çarpar, bu arada evinden gizlice dışısından incelenmek için numune alınmıştır. Araba çarpmasının ardından hastaneden ayrılırken yanına Leyla gelir. Beraber caddede yürürlerken onu kalabalıktan korumak için Gayriihtiyari Leyla'nın belinden kavrayınca kız incinir, ve İdris'e sitem ederek oradan uzaklaşır. Sonrasında İdris'in menisinden örnek almak adına Alman ajanlarınca kaçırılır ve Helga adında bir kadınla ilişkiye zorlanır. Bunun ardından soyunuk halde Sarayburnu'ndan karaya atarlar. Bunun üzerine Leyla onu görür ve evine götürür. İlişkiye girerler. Nihayetinde İdris Amil, annesiyle beraber tekrar bu eve geldiğinden kızı bulamaz. Bir zaman sonra onu bir otomobilin ön koltuğunda görür. Leyla ona bir kahkaha atar ve gider. (s. 211-223) Tüm bunlar üzerine ise İdris Amil 'Buruk Aşk' adlı romanını yazar.

Eserin sonunda ise İhsan Sait, İdris Amil'i tanıtır. Onun sıradanlığından, üstünlüğünün olmaması sonucu üstün sayılmasından dolayı kendi insan-ı kamili olarak seçtiğinden bahseder. Bu İdris Amil'in tipik olarak edilgenliğinin bir özeti gibidir. Aynı zamanda başına onca şey gelirken sürüklenmesi ve hiç müdahalede bulunamaması, içedönük duyum tipinin hayatı geldiği gibi yaşaması özelliğiyle birebir örtüşmektedir. Bu karakter, İhsan Oktay Anar'ın son romanı olan Galiz Kahraman'da da bunun tersi bir şekilde karşımıza çıkacaktır.

2.6.3.2. Bevval

Kambur olarak betimlenen Bevval, saf ve temiz kalplidir. Şeyhleri öldürmesi yönüyle alçak ve namussuz olarak da tanıtılan Bevval'e, Demir Minareler'in duvarına işerken Paşaoğlu'nun kurduğu düzenek sonrası elektrikrik çarpar. Bunun üzerine mübarek bir yerde çarpıldığına kanaat getirir. Nihayetinde orada hademelik yapmaya başlar ve Paşaoğlu'nun hizmetine girerek şeyhleri yakalar ve öldürülmesinde yardımcı olur. İhsan

Sait Paşaoğlu'nu öldürünce onun hizmetine girmek zorunda kalır. Nihayetinde İhsan Sait'e Zülkarneyn'sin dedikten bir hafta sonra ölür.(s. 143)

Bevval içedönük sezgisel tip özelliği gösterir. Bu tipteki insanlar, somutlaştırmaya yönelik bir eğilim taşırlar. Hayata dair yeni görüşleri kollektif bilinçdışından çıkarırlar. İçedönük sezgisel, gizemli hayalci kimselerdir. Ya sanatçıdır ya da yanlış anlaşılmış bir dahi. İçedönük sezgiseller imgeden imgeye koşarlar. Böylelikle hayata dair yeni dünya görüşlerini bilinçdışının rahminden çıkartırlar. İç süreçlerindeki algılarla bilgiler sağlar ve dünyada neler olup bittiğini anlarlar. Algılarıyla doyum sağlarlar.

Bevval'in , dindar bir görünüm çizmekle beraber kolay yönlendirilebilir saf bir yanı vardır. Alt işlevi dışadönük duyum olan Bevval, Eminönü Meydanı'nda bir kadını taciz eder.(s. 111) Çünkü bu alt işlevdeki kimselerin cinselliğe yaklaşımları kabadır ve uygusuzdur. Bunun sonucunda ise hapishaneye atılır. Ancak aftan sonra girdiği için hapishanede tek başınadır. Burada bir buçuk ayda Kur'an'ı ezberler. Bu aşamadan sonra içedönük sezgici yönü daha belirginleşir. Zira artık algılarıyla doyum sağlarlar ve dünyada olacakların farkına varabilirler. Bevval, İhsan Sait'in isteğiyle istihareye yatar, henüz yapılmamış zeplini görür. Daha sonra İhsan Sait'in aşık olduğu kadını da görür. Teyyare yapıldıktan sonra da cemaat oluşturulur ve Mevlid okur.(s. 119-120,124) Son olarak ise öleceğini önceden sezer. Mezar taşını İhsan Sait'in yanına götürür ve yaptıklarından ötürü İhsan Sait'e "Zulkarneyn'sin" der ve bir hafta sonra ölür.

2.6.3.3. Ali İhsan

İhsan Sait'in alt benliği olarak karşımıza çıkan Ali İhsan, meczup ve derviş görünümünde tasvir edilir. Sarıkamış Harekatı'nda yüzünden yaralanır ve donarak ölür. Ali İhsan; saf, temiz, yumuşak huylu ve hassas yapısıyla içedönük duyumsal tipe mensuptur. Bu tip aynı zamandan İhsan Sait'in alt işlevidir.

Romanda ismi geçen diğer kişiler, tipik bir özelliği bulunmayan fon figürlerdir.

2.7. Galiz Kahraman

İncelememizde kitabın 1. basımını esas aldık. Eserden yapılan alıntılarda parantez içinde sadece sayfa numarası gösterilecektir.

yolla hırsızların başı hırsızların seçilmiş lideri Muhtar ile tanışır. İdris Amil hırsızlığa kabulü içi bir evden bir şeyler çalmalıdır. Bunun üzerine girdiği evde yakalanır. Ev sahibi Müteahhid, kızının ayıplı yerini gördüğü gerekçesiyle İdris Amil'i kör testereyle doğramakla tehdit eder ve nüfus cüzdanını alır. Müteahhid, iki şart koyar. Biri büyük kızı Dilara ile evlenmektir. Diğeri ise İdris Amil'in eline bir benzin bidonu verir ve yakınlarda bulunan tarihi bir hamamı yakmasını söyler. Çünkü Müteahhid'in bu hamamın yerine iş hanı yapmak gibi bir planı vardı. İdris Amil şart koşulduğu gibi hamamı yakar. Nüfus cüzdanını almak adına bir daha eve girdiğinde ise tekrar yakalanır. Bu seferde senet imzalamak zorunda kalır.(s. 100)

İdris Amil, girdiği evin küçük kızı Mualla'yı görünce âşık olur. Ancak aynı kıza dayısının da âşık olduğunu fark eder. Sonrasında dayısına sahte bir zarf göndererek, Müteahhid'in kızı Mualla'yı dayısına vermemesine neden olur. Böylelikle akli dengesi zaten yitik olan dayısı iyice çıldırır ve akıl hastanesine kapatılır.(s. 119)

İdris Amil, imzaladığı senedi ve nüfus cüzdanını geri alabilmek adına dayısının çok para kazandığı köfte arabasıyla işe çıkar ve hatırı sayılı bir kazanç elde eder. Ancak önce nişanlısı Dilara ile evlenebilmek için Remziye'yi boşamalıdır. Bunun içinde Yarma İskender'den izin alması gerekmektedir. Sonrasında hırsızlarında yardımıyla İdris Amil, putperest Yarma İskender'in Lat, Uzza ve Menat adlarındaki üç putunu hapisshaneden çalar. Devamında İdris Amil; putlarını bulmak adına dışarı çıkan Yarma İskender'e, Remziye'den boşanmasına izin verirse putları bulabileceğini, söyler. İzni alır ve bir süre sonra putları bulup Yarma İskender'e verir. Sırada boşanma davası için avukat bulmak vardır. Yaşlı, doksan sekiz yaşında bir avukat bulur ve bu avukata suikast girişimine rağmen tek celsede boşanır.(s. 135)

İdris Amil, tüm bunların ardından gene bir çıkmaza düştüğü sırada daha önce başvurduğu artistlik ajansından teklif gelir. Bir film teklifi olduğunu düşünerek, heyecanla ilgili adrese gider. Ancak üzerine bir kadın kıyafeti giydirilip başına da sarı bir peruh geçirilir ve bir erkeğin koynunda fotoğrafı çekilir. İdris Amil, bu fotoğraf gazetede basılınca fazlaca zor duruma düşer. Müteahhid, fotoğrafı görünce şüphelenir ve İdris'ten erkekliğine dair doktor raporu ister.(s. 144)

Edebiyatçı olabileceğini ve namını ve onurunu kurtarabileceğini düşünen İdris Amil, bir kâğıda yazarlarıyla birlikte birkaç kitap ismi yazar ve onları aldırır. Kitaplarla Muhtar'a gider ve ona nasıl para kazanabileceklerden bahseder. Bunun üzerine Muhtar, bir miktar

para verir. Hemen bir matbaa kurarlar ve İdris Amil orada satın aldığı kitapları taklit ederek, kendi adıyla altı kitap yayınlamaya koyulur. Yazdığı kitaplarla Muallâ'nın gönlüne girebileceğini düşünür.

İdris Amil, Mualla ve ablasını evlerinden taksiyle alarak kitaplarının yayınlanmasına yakın, bir muhallebiciye giderler. Taksiden indikten sonra orada bir adam Dilara'ya tacizde bulunur. Mualla'ya da olmadık şeyler söyler. Bunun üzerine İdris, dayısından aldığı tabancaya eli gider ama korktuğu için tabancayı çekemez. Sonrasında Efkan Bakara olaya dahil olur. Tacizci adama meydan okur ancak dayak yer. Devamında bu casaret gösterisi sonucu Mualla, Efkan Bakara'nın yanağına bir buse kondurur.

İdris Amil, yazdığı kitaplar basılıp da üzerine bir de Muhtar Lüpen yazısını gördüğünde çok sinirlenir. Öyle ki bu kitaplar çok satmış ve Muhtar meşhur olmuştur. İstiklal Caddesinde bir yer kiralar ve oradan özellikle kadın hayranlarını izlemeye koyulur.

Dayak yedikten sonra hastaneye kaldırılan ve burada Mualla'nın ziyaretini bekleyen Efkan Bakara, taburcu olunca meyhaneye gider. Meyhanecinin kızı kaçırmayı gerektiğini söylemesi üzerine Efkan Bakara, bu fikri düşünmeye başlar. Sonrasında meyhaneci tüm bunları İdris Amil'e anlatır. O da Efkan Bakara'ya, Mualla'nın ağzından sahte bir mektup yazar ve onunla kaçabileceğini söyler. Zürih Üniversitesi'ne kabul edilen Efkan Bakara' da bunun üzerine İsviçre'ye iki tren bileti alır ve sırtında kaçırmada kullanacağı merdivenle Mualla'ya doğru gider. Ancak işin sonunda Mualla, Efkan Bakara'ya mektubu kendisinin yazmadığını kalbinin ise bir romancıya ait olduğunu söyler. Efkan Bakara'da hayal kırıklığı eşliğinde trene biner ve İsviçre'ye gider.

Muhtar, bir yerde imza günü düzenler. Orada Mualla'da imza almaya gelmiştir. Muhtar, kızı gözüne kestirir ve kulağına bir şeyler fısıldayarak onun saatlerce yanına oturmasını sağlar.

İdris Amil, Hüuuuuuuuuuuuuup! Jjjjjjjjjjjjt! Nah-ha! nidasında bulunur çünkü keyiflenmiştir. Kahvaltısını yaptıktan sonra akşam Müteahhid'in evine gider. Ancak Dilara'nın, hayranı olduğu Klark Kebıl ile tanışmak için Amerika'ya kaçtığını öğrenir. İdris Amil'in senedi de daha durmaktadır. Bunun üzerine borç istemek için Muhtar'ın evine gider. Muhtar da ona bir banka soygununu üstlenirse bu parayı vereceğini söyler. bu sırada içerden bir kadın sesi gelir ve İdris Amil bu sesin Mualla'ya ait olduğunu anlayarak içeri dalar. Silahına davranır ve Muhtara doğrultur. Ancak Mualla, Muhtar'ın önüne siper olunca silahı indiren İdris Amil, parayı alır ve Müteahhid'e götürür. Müteahhid ise Dilara

yerine Mualla ile evlenebileceğini söyler. Bu teklife bir şey demeden oradan ayrılan İdris, Muhtar'a söz verdiği üzere banka soygununu üstlenir ve ceza evine girer. Ulucanlar Cezaevi' naklolurken trendeki bir antropologa denk gelir. Bu adam İdris Amil'e, "Mükemmel İnsan"(sf.180) olduğunu ve yıllarca yaptığı araştırmanın ölçütlerinin ona tam olarak uyduğunu söyler. İdris Amil de meşhur nidasını koyverir: HUUUUUUUUUUUUUUÜp! JJJJJJJJJJJJJJJt! Nah-ha!

2.7.2. Dışadönük Tipler

2.7.2.1. İdris Amil Hazretleri

Romanın baş karakteri olan İdris Amil, doğumunda çeşitli astronomik olayların olduğu ve sünnetli doğan bir kimsedir. Basık burunlu, pörtlek gözlü(s. 13) biri olup; anlatıcı tarafından anti-kahraman olarak oluşturulan ve olumlanan İdris Amil, kimi değer yargıları iyi-kötü çatışmasındaki kötünün açısından gören ve değerlendiren bir kişidir. Öyle ki bu değer yargıları reddederek hareket eder ve tüm bunlardan uzaklaşarak macerasını sürdürür. İdris Amil'in belli bir yaşa gelmesinden sonra kadınlara ilgi duymaya başlaması ve onların ilgisini çekme, onlar tarafından beğenilme arzusuyla hareketlenen roman; nihayetinde İdris Amil'in hapse girmesiyle sonuçlanır. Tüm bu süreçte İdris Amil, farklı sektörlere dâhil olarak anlatıcıya bireysel ve sosyal hayat eleştirisi alanları açmıştır.

İdris Amil, roman boyunca sürekli bir arayış halindedir. Bir yenilik oluştuğunda mevcut durumundan hızlıca sıyrılabilir. Bu yönelimleriyle dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Sürekli yeni imkanlar arayan bu tip, sezgiyi nesneye yönlendirir ve henüz oluşmamış yeniliklerin kokusunu alabilir. Bu tip, yeni nesne veya durumları coşkuyla karşıladığı kadar geride bıraktığı durumdan kolaylıkla sıyrılabilir. Yeni bir şeyin ardından koşarken gelenekleri, diğer insanların duygu ve düşüncelerini önemsemez. Dışadönük sezgisel tip yeni bir durum keşfettikten sonra dine ve yasaya bağlılık göstermez. Bu tip, bir anda kendini uygun olmayan bir kadının tuzağına düşmüş olarak bulabilir. Çünkü bu tip, arkaik ve çocuksu duyuları neticesinde yanlış kararlar verebilir. Düşünme ve hissetme ile desteklemediği zaman sezgileri ve duyuları onu yanlışla götürür. Bu durumda da dışadönük sezgisel, nesneler veya insanlar için hayatını kolaylıkla heba eder.

İdris Amil, kadınlara ilgi duyup ona buna âşık olmaya başlar. Ancak kadınların ilgisini çekmek için bir sahada ilerlemesi lazım gelmektedir. Böylelikle İdris Amil'in tipik yolculuğu da başlamış olur. Eserde cins-i latif olarak anılan kadınların ilgisini çekip

kendine âşık etmek adına İdris Amil'in ilk kokladığı yenilik: çıyanlık ünvanını Yarma İskender'e tasdik ettirmektir. Ancak elbette bu gerçekleşmeyecek, üstelik bir de ciğersizin teki olarak damgalanacaktır.(s. 15,17) Bu girişimden sonra, İdris Amil, kadınlara ilgisini en etkili bir biçimde çekmenin yolunun şiir yazmak olduğunu düşünür. Kendisinde bu yeteneğin belirtilerini gören İdris, şairler gibi giyinmek adına kıyafetler alır. Bu yeni giysiler onun yeni amacının daimi göstergeleridir.

Dışadönük sezgisel tip, arkaik ve çocuksu duyumlardan ötürü uygunsuz bir kadına fazlaca ilgi duyabilir. İdris Amil, dayısının referansıya müşterileri hayat kadınları olan bir lokantaya garson olarak girer. Kendini şair olarak gören İdris, burada mutlu değildir. Ancak bu umumhanelerin birinde çalışan Handan adlı esmer bir güzele gönlünü kaptırınca işler değişir ve bu kadına her gece mum ışığında şiirler yazar. Nihayetinde İdris Amil ailesini de alıp Handan'ı istemeye kadar gider. Ancak iş bozulur.(s. 24-25) Devamında ise kendisini hayat denilen nehrin akışına bırakan İdris, yazarlık kursuyla ilgili bir ilana denk gelir ve kursa kayıt olur. Bu durum, dışadönük sezgisel tipin, kısıtlamalardan sıyrıldıktan sonra kararlarını aklî denetimden uzak, şansın önüne çıkardığı imkanlara dahil olurken yenilik kokusu alma yeteneğine güvenmesi özelliğidir.

İdris Amil, yenilik arayışına devam ederken bu sefer de bir sinema artisti aranıyor ilanına denk gelir. Ücretli olan bu ilana, dedesine ait paltonun içine dikilmiş Reşat altınını bozdurarak başvurur. Bu durumu sanat için yaptığına kanaat getirip, dedesinin hakkını helal edeceğini de düşünmektedir.(s. 44) Görüldüğü gibi dışadönük sezgisel tip, peşine düştüğü ve sonuçlarını hayallediği yenilikler uğruna dinî herhangi bir kuralı kendi ahlak anlayışına göre düzenler ya da yok sayıp kendi ahlak anlayışını yürürlüğe sokar. İdris Amil, artist olup filmlerde oynayınca birçok kadın ve kızın kendisine hayran olacağını hayal eder. Ancak o, aralarından birini seçecek ve ona kul kurban olacaktır. Çünkü hepsine umut vermeyi delikanlılığa yakıştırmamaktadır.(s. 45) Bu durum, tipin, nesneler veya insanlar için hayatını ortaya koyma, hayatını heba etme özelliğidir. İdris Amil'in bu tipik özelliği, romanın ilerleyen kısımlarında, Mualla için de işlev kazanacaktır.

Edebiyat ve sinemadan sonra İdris Amil, hırsızlık sanatına da dahil olur. Çünkü bunu da diğerleri gibi aşk kadar heyecan verici görmektedir.(s. 79) Remziye ile evlenirken kayınçosunun düğünlerinde öldürülmesinin ardından Remziye'nin de düğünden kaçmasıyla insan içine çıkamayan İdris Amil'in ailesi bir taksi tutar. Bu taksi sabah alıp akşam onları eve bırakmaktadır. İşte bu günlerin birinde İdris Amil de taksiye biner. Bagajdaki delikten arka koltukta oturanları soyan bir çocuğu yakalarlar. Bunun üzerine de

taksiciyle anlaşılan İdris Amil, hırsızların başıyla tanışıp, bu aleme dahil olur.(s. 78-79) Burada hem mevcut durumdan yeniliğe giden yolu ne kadar hevesle geçtiğini hem de hırsızlık gibi bir işi meslek edinme istencinde ki kişisel ahlak düzenlemesini görürüz. İdris Amil, aşkla hırsızlığın heyecan uyandırma özelliklerini bir tutmuş ve hırsızlığı kısmen olumlayarak bu geçişin sertliğini ahlaken sindirmek istemiş denilebilir. İdris, bu yönelimlerle hırsızlığa girip de yakalandığı evin kızı olan Mualla'ya âşık olacaktır.

İdris Amil, hırsızlık için girdiği evin sahibi olan Müteahhit'e yakalanır. Müteahhit onu nüfus cüzdanını alır ve bir bidon benzin vererek yakınlardaki tarihi bir hamamı yakmasını, böylelikle polise gitmeyeceğini söyler. bunun üzerine İdris Amil denileni yapar ve oradan ayrılır. Sonrasında nüfus cüzdanını almak için geri aynı eve gizlice girse de yine yakalanır. Müteahhit'in büyük kızı Dilara'nın müstehcen yerlerini gördüğü gerekcesiyle Müteahhit İdris'i suçlar ve kızı ile evlenmesi gerektiği söyler. Ancak yakalandığı sırada evin küçük kızı Mualla'ya âşık olmuştur.(s. 98-99) Aynı kıza dayısı da âşıktır. Bu nedenle dayısı Mualla ile olmasın diye ona iftira atar.(s. 116) Dışadönük sezgisel tip, yeni bir şeyin peşinde olduğunda diğer insanların hislerine ve inançlarına saygı göstermez. Gelenek denilen şeye de bağlılık göstermez. Bu nedenle İdris Amil, dayısının duygularına karşı haset beslemiş ve ona iftira etmiştir.

İdris Amil'in dışadönük sezgiselliği öyle bir yenilik sezinlemiştir ki hırsızlık mesleğine bile bir yenilik getirecektir. Üstelik edebiyat hayatına da en tepeden başlayacaktır. İdris, altı adetlik bir kitap listesi hazırlar ve bu kitapları alarak Muhtar'a doğru yola çıkar. Ona kitapları gösterir ve bu kitaplardan çaldıklarıyla yeni romanlar yazacağını söyler. Muhtar'ın da kafasına yatınca İdris'e bir miktar para verip bu planı bir haftada gerçekleştirmesini söyler. Böylelikle İdris Amil, Karmanyola Yayınevini kurar ve burada tamamen çalıntı karakterlerden oluşmuş altı farklı roman yazar.(s. 148-153) Böylelikle hayalini kurduğu edebiyatçı kimlikle heyecanını duyduğu hırsızlığı birleştirmiştir. Ancak bir zaman sonra eserlerin yazarı olarak Muhtar Lüpen isminin seçildiğini öğrenince izzet-i nefesine bir tokat yemiş olur.(s. 158) Bu kitaplar çokça satınca Muhtar ünlü bir yazar olur. Bir gün Müteahhit'in evine gittiğinde Mualla'nın elinde aslında kendisinin yazdığı ama Muhtar'ın isminin olduğu Boyunlar Bükülünce adlı romanını görünce kan beynine sıçrar. Devamında Mualla, Muhtar'ın imza gününe gidecek sonrasında da Muhtar'ın evine giderek onunla beraber olur. İdris Amil, Muhtar'ın dairesine gelip de kapının önünde Muhtar'la konuşurken içeriden Mualla'nın sesini duyunca içeri dalar ve belindeki silahı çıkartarak Muhtar'a nişan alır. Ancak Mualla siper olunca silahı geri yerine sokar ve

oradan ayrılır. (s. 172-176) Muhtar'ın, ona para vermesi durumunda şart koştuğu banka soygununu üstlenmek adına karakola gider. Dışadönük sezgisel tip, girişimci ve enerjiktir. Ancak insanlar ve şeyler onun hayatını heba etmesine yol açabilir. Böylelikle, bir insan onun girişimciliğinin ve enerjisinin kazanımlarını toplarken o tamamen bitmiş durumda olabilir. İdris Amil de o kadar uğraştığı, aşkı Mualla'ya o kadar yaklaştığı halde sonunu getiremez ve Muhtar, onun meyvelerini toplar.

İdris Amil, böylesi bir durumdan sonra büyük bir hüsrana uğramıştır. Ancak tabancasını kullanacak cesareti gösterememiştir. Buradan hareketle anlatıcı bize: “ Öyle olmayı çok arzu ettiği gibi, şair kadar hisli olsaydı, belki şiddetli ıstıraba tahammül edemez, o tabancayla kendini vururdu.”(s. 176) diyerek galiz kahraman olan İdris Amil'in içsel duyumlara sahip olmakla beraber bunları derinleştiremediğini söylemiş olur. Böylelikle İdris Amil'in böylesi bir durumda, bilinç düzeyindeki dışadönük sezgiselliğini kullandığını; bu tipin özelliğinde olduğu gibi peşine düştüğü yeniliğin olumlu ya da olumsuz sonunu getiremediğini görmüş oluruz.

2.7.2.2. Dayı

Eserde Dayı ismiyle karşımıza çıkan bu kişi İdris Amil'in dayısıdır. Deli, şıpsavdi, kumarbaz ve saldırgan bir kimse olarak tanıtılır. Bir zaman sonra yağmurlu bir akşam eve dönen Dayı'nın üstünde deliliğini tedavi etmek maksadıyla geliştirilmiş bir cihaz takılıdır. Bu cihaza göre, Dayı'nın gazap, kara sevda, kumar istekleri depreştiğinde zil çalar ve cihaz beynin ilgili yerine elektrik vererek Dayı'yı kontrol altına alır. İlerleyen kısımlarda Mualla'ya aşık olan ve onunla evlenebilmek adına köftecilik yaparak ciddi miktar para biriktirir. Ancak yeğeninin oyunuyla iş bozulur ve dayı ömür boyu kalacağı akıl hastanesine kaldırılır.(s. 119)

Dayı, dışadönük duyumsal bir tiptir. Bu tipin daimi hedefi duyumlara sahip olmaktır. Amacı somut keyiftir ve düşünce ve duygularını nesnel etkilere indirger. Somutu ve gerçeği aşan durumlara ancak duyumu zenginleştirirse izin verir. Nihayetinde duyum ağır bastıkça da özne kaybolur ve kişi yozlaşmış, kaba saba birine dönebilir. Böylesi bir tipin doktor gözetimine girmesi durumunda sebep olarak bağımlılıklar, fetişizm gösterilebilir. Tekrar bilinçli hale gelmesi için özel teknikler gerekir. (Jung, 2019, s. 384)

Dayı, doktor gözetimine girmiş sorunlu bir tiptir. Ona buna saldıran gördüğü kıza aşık olan ve sürekli kumar nöbetlerine yakalanan bir bağımlıdır. Bu aşırılıkları neticesinde kaba saba biri olmuştur. Dayı'yı tüm bu olumsuzluklarından kurtaran ise bir doktorla radyo

tamircisinin özel bir teknikle geliştirdiği cihazdır. (s. 22) Böylelikle kısmen düzelen Dayı, eve döndükten bir süre sonra Mualla'ya âşık olur. Bu kız için ağlamaktadır ve cihazı ‘‘kara sevda’’ kademesinde olduğu halde taşkınlık ve bağımlılık sergilemektedir.(s. 92-93)

Normalde dışadönük duyumsal tip, yarını düşünmeyen bir yapıya sahipken somutu ve gerçeği aşan durumlarda duyum zenginleşecekse yarını planlayabilir. Dayı, Mualla ile evlenebilmek adına bir köfteci arabasıyla köfte satışı yapar. Amacı bir ay sıkı çalışıp kırmızı Amerikan arabayı satın almak ve kızı kendine âşık edip evlenmelerini sağlamaktır. (s. 109) Dayı, tipi gereği kırmızı araba ideali ile fetişizm unsurları da sergiler diyebiliriz. Mualla'dan herhangi bir nesne elinde bulunmadığı için ona ve evliliğe en yakın nesne kırmızı arabadır. Dayı için kırmızı araba, daimi duyumlara dahil olmak adına bir eşik ve bir simgedir.

2.7.2.3. Diğerleri

Yarma İskender ve Remzi bölgelerinin külhanbeyleridir ve bölgelerini yönetirler. Dışadönük düşünen tiplerdir. Remzi'nin kardeşi olan Remziye de dışadönük düşünen tiptir, abisinden sonra yönetimi devralır. Mualla, dışadönük hissetme tipine dahildir. Dilara, âşık olduğu Klark Kebil'a ulaşmak için Amerika'ya kaçır. bu yenilik arayışı olarak nitelendirilebilir. Böylelikle Dilara, dışadönük sezgisel bir tip özelliği göstermiştir.

2.7.3. İçedönük Tipler

2.7.3.1. Efkan Bakara

İdris Amil'in yazarlık kursunda tanıştığı Efkan Bakara, sade ve temiz giyimli biridir. Ruhi sıkıntıları olan, kekeme ve hiçbir gruba ait olamayan tek kalmaya mahkum biri olarak anlatılır. Devamında şöyle betimlenir: ‘‘Yanaklarında ve alnında yer yer patlamış, bazıları ise yeni yeni tomurcuklanmış sivilceler vardı. Kemik çerçeveli gözlüğünün camları ise, ucuz şarap şişelerinin dibi kadar kalındı.’’(s. 31-32) Efkan Bakara, düşük ücretle bir gazetede çalışmakta ve yaşlı annesiyle yaşamaktadır. Dindar olduğunu öğrendiğimiz Bakara, kurbağalarla ilgili bir kitap yazar ve daha önceden mektupla gönderdiği bu kitabı İsviçre Zürih Üniversitesi'nden bir biyoloji profesörü tarafından kabul görür. Romanın sonunda, annesi ölmüş, âşık olduğu Mualla'dan red yemiş bir şekilde kabul edildiği İsviçre'ye doğru gitmek üzere trene biner.(s. 170)

Efkan Bakara, içedönük düşünen tip özellikleri göstermektedir. İçedönük düşünen tipler, nesnel gerçeklerle değil fikirlerle ilgilenirler. Diğer insanlar için garip bir kişilik olarak görülseler de bu tipteki insanlar arkadaş ilişkilerine az önem verir ya da önemsemezler.

Dışa yönelik ilgisizliğinden ötürü diğer insanların görüşlerini ve kendisi hakkındaki düşüncelerini önemsemez. Çekingendir ya da ilgisiz konuşmalar yapabilir. Fikirlerini yoğunlaştırma hedefindedir. Genellikle dostane ve naziktir. Fikirlerini insanlarla paylaşımı özensizdir. Üstlerinin takdirini kazanmak adına kendi yolundan ve düşüncelerinden dönmez. İçedönük düşünen tipler, nesne ve insanlarla ilişkisini ikinci plana attığı için alaya alındığını ve yanıltıldığını anlamaz. Çevresince anlaşıldıklarını anladıklarında bu durum onlara fazlaca cesaret yükler.

Efkan Bakara, yazarlık kursuna yazılır. Burada ders hocasının söylediklerine karşı fikirler üretir. Eleştirel bir bakış açısı vardır. Ders hocasının “eser geleceğe kalmalıdır” fikrine pek doğru gözle bakmaz. Fenni eserlerin neredeyse tamamının geleceğe kalmayacağını düşünür. Birçok örnek de sıralar. Aynı şekilde, hocanın “sanatçı kendini tekrar etmemelidir” sözünü de temelsiz bulur. Zira bununla da ilgili farklı sanat dallarından örnekler sunar.(s. 33-34) Başka bir gün kursa ders vermek adına hocanın yanında bir de “kaliteli bir sanat ve edebiyat müşterisi” olarak tanımlanan bir münekkit gelir. Dil muhafızlığına soyunan bu münekkit, kendisini arayan polisler gelmeden gittikten sonra Efkan Bakara, münekkitin dersine büyük eserlerin de dilinin bozuk olduğunu söyler ve Don Kişot’u ilk örnek olarak verir. Ordudaki yanaşı düzen neyse romanda da gramer ve imla odur der. Yani kısıtlayıcı bir Fuhrer talimatnamesi olarak görür. Bunun üzerine de dersin hocası tarafından dersten kovulur ve bir daha gelmemesi söylenir.(s. 71-72) Son olara, Efkan Bakara, gene kursa konuk olarak ders vermek adına gelen bir profesörün “hakiki sanatçı realiteden kopmaz” fikrine karşı çıkar. Sezar’ı yazarken Shakespeare’in kendi devrine şahit olmadığını ve tarihçilerin de kendi devrinin şahidi olmadığını söyler. Üstelik bu profesörün lümpen realist olduğunu bile dile getirir. Ardından diğer öğrencilerce kovalanır ve uzaklaşır.(s. 95-96) Görülüyor ki Efkan Bakara, fikirlerle daha çok ilgilenmektedir. Ancak belirtildiği gibi bu fikirleri öylece, özensizce ortaya atabilmektedir. Yoğunlaştırdığı bu fikirlerini yayma amacı yoktur.

Sade ve temiz giyimli, ince ruhlu biri olan Efkan Bakara, dostane ve nazik bir tip çizer. İdris Amil rehin kaldığı pavyonda bulaşık yıkarken ona yardım etmeye gider.(s. 41) Aynı şekilde İdris Amil’i ve Dilara ile Mualla’ya denk geldiğinde onları muhallebi ısmarlar. İdris Amil’den güzellikle bahseder.(s. 141) Ancak Efkan Bakara, alaya alındığını ve yanıltıldığını anlamaz. Tanışdıklarından beri İdris Amil onunla alay etmekte olsa da bu duruma tepki vermez. Nihayetinde İdris Amil tarafından Mualla ağzıyla yazılan bir mektup sonucu Mualla’yı kaçırmaya gider. Fakat Mualla Efkan’a birinin onu kandırdığını söyler ve

Efkan Bakara'nın aşkını reddeder.(s. 166,170) Alaya alındığını ve yanıltıldığını anlamayan Efkan Bakara, Mualla'nın onu anladığını öğrenince de fazlaca cesaret yüklenmiş olur. Bu içedönük düşünen için tipik bir durumdur.

İçedönük düşünen tipin alt işlevi dışadönük hissetmedir. Efkan Bakara, Mualla'ya aşık olmasından sonra meyhaneye gitmeyi huy edinir. Meyhane sahibi Yorgo'ya her gün aşık olduğu kızı anlatır. Bu zamanlarda alt işlev bilinçte denke kurmaya başlar. Hissetme, yani duygu işlevi, düşünme işlevini bozan yegane işlevdir. Öyle ki Efkan Bakara, Mualla'yı kaçırmayı düşünmesinin sebebi de alt işlevin bilince dahil olup onu bozmasıdır. Bilinçdışı işlevi fazlaca bastırmadığı için Efkan Bakara'nın kendisiyle dış alemi ayıran çizgiyi bilmediğini ve bu yüzden acı duyan birini gördüğünde en az onun kadar acı duyduğunu öğreniriz.(s. 164) Çünkü Bakara, kuvvetli ve künt olmaktansa cılız, patetik ve duygusal olmayı tercih edenlerdendir.(s. 164)

2.7.3.2. Muhtar

Eserde hırsızların reisi olarak karşımıza çıkan Muhtar; altmışını çoktan geride bırakmış, yırtılmış boz bir takım elbise ve başında mütevazı fötür şapka ile ayağında iki numara büyük İtalyan çalınmış bir ayakkabı olan biri olarak betimlenir. Aynı zamanda da bilinen en iyi çilingir olan Muhtar, saygı duyulan biridir. asıl vasfı nazariyeci olmasıdır.(s. 81-82)

Muhtar, içedönük düşünen tip özelliği göstermektedir. İçedönük düşünen tipler, nesnel gerçeklerle değil fikirlerle ilgilenirler. Diğer insanlar için garip bir kişilik olarak görülse de bu tipteki insanlar arkadaş ilişkilerine az önem verir ya da önemsemezler. Dışa yönelik ilgisizliğinden ötürü diğer insanların görüşlerini ve kendisi hakkındaki düşüncelerini önemsemez. Çekingendir ya da ilgisiz konuşmalar yapabilir. Fikirlerini yoğunlaştırma hedefindedir. Fikirlerini insanlarla paylaşımı özensizdir. Üstlerinin takdirini kazanmak adına kendi yolundan ve düşüncelerinden dönmez.

Muhtar, mesleği hırsızlık yani nesnelerle doğrudan ilgili olsa da bu işi bir fikir dahilinde yapmaktadır. Asıl vasfının nazariyeci olması da fikirlerini kuram haline getirmede usta olduğunu göstermekle birlikte, bu kurama göre hırsızlık yaptığını da görmüş oluruz. İnsanoğlunun ihtiyaçlarının yüzde yirmisini kapsayan lüks ihtiyaçlarının peşinde olan Muhtar, insanların temel ihtiyaçları olan yüzde seksenlik kısma dokunmaz. Bu durum elbette ki hırsızlık olarak değil toplayıcılık olarak algılanmalıdır. Muhtar, hırsız olanın cüssesinden fazla elmayı alıkoyanın olduğunu düşünür.(s. 82-83)

İçedönük düşünen tipteki insan, üstlerin takdirini kazanmak adına işler, reklamlar yapmaz. Muhtar, devlet bankasından birinin kasasını açmasını rica etmek için kapısına kadar gelen vali ve emniyet müdürüne o sıralarda meşgul olduğunu, bir ara hayır olsun diye kasayı açabileceğini söyler. Ertesi sabah kasayı açar ancak içindeki tonlarca altına dokunmaz.

Bu tipin alt işlevi dışadönük hissetmedir. Dıştan gelen verilerse bilince çıkmaya çalışır. Muhtar, İdris Amil'in yazdığı kitapları kendisi yazmış gibi yayımlatır ve büyük bir üne kavuşur. Böylelikle kitaplardan birini okuyan Mualla ona aşık olur ve imza gününe gider. Muhtar, Mualla'yı beğenir ve onu yanında beklettikten sonra eve geçerler ve birlikte olurlar.(s. 175) Muhtar, böylesi bir durumda İdris Amil'in de hislerine önem vermez.

Eserde geriye kalan kişiler fon figür özelliği gösterirler.

SONUÇ

Bu çalışmada, İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası*, *Kitab-ül Hiyel*, *Efrasiyab'ın Hikayeleri*, *Amat*, *Suskunlar*, *Yedinci Gün* ve *Galiz Kahraman* adlı romanlarını edebiyat ve psikoloji ilişkisi dahilinde, Carl Gustav Jung'un uzun çalışmalar neticesinde geliştirdiği "Psikolojik Tipler" kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Anar romanlarındaki kişiler, yazarın planladığı olayları gerçekleştiren, meydana getirdiği kurgusallığa hareket kazandıran ve kendileri adına belirlenen rolden hiç çıkmayan edilgen kişilerdir. Öyle ki İhsan Oktay Anar'ın genelde kutsal metinlere, mitlere ve eski anlatılara dayandırarak parodileştirdiği bu kişiler, iyi-kötü, Tanrı-şeytan çatışmaları gibi temel çatışmalara belirgin bir şekilde taraf olmuş üyeleridir. Bu arkaik bağ elbette ki Jung'un arketip çalışmasına uygun olduğu gibi, tipik hüviyetler kazanmış bu roman kişileri, psikolojik tipler kuramına da uygunluk göstermektedir. Edebiyat- psikoloji ekseninde, İhsan Oktay Anar'la ilgili benzer bir çalışmanın olmaması, bu çalışmayı gerekli kılmıştır. Roman kişileri bu gereklilik kapsamında Jung'un belirlediği dışadönük ve içedönük tutumları ile düşünme, hissetme(duygu), duyum ve sezgi işlevleri etrafında değerlendirilmiştir. Jung'a göre ruhun yapısı statik olmayıp dinamik bir özellik gösterir. Bu dinamizme ve kompleks bir yapıya sahip olan insanları kesin çizgilerle sınıflandırmak olanaksızdır. Jung'un da belirttiği gibi insanlar iki tutumu ve dört işlevi de aynı anda barındırır. Ancak birey bir tutumu ve bir işlevi diğerlerine göre daha çok geliştirmiştir. Bu çalışmada kişiler tahlil edilirken bilinçteki baskın tutum, libidonun yönü ve gölge işlev açıları dikkate alınmıştır. İhsan Oktay Anar'ın roman kişilerinin Jung tipolojisine uygunluğu sayesinde romanlardaki çoğu kişinin tipolojisi çıkarılmıştır. Tipolojiye yönelik olarak verisi az olan ya da hiç olmayan kişiler "Diğerleri" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Anar'ın kurgu evrenindeki kişiler simgeleştirilmiş, kişisel ve evrensel çatışmalara net bir şekilde dâhil olmuş kişilerdir. Anar kişileri, figüratif özellikleri çerçevesinde karakter özelliği göstermezler. Psikolojik durumları derinlemesine irdelenmemiştir. Ancak bu durum, roman kişilerinin kendileri adına belirlenen tiplerin psikolojik özelliklerini yansıtmadığı anlamına gelmez. Anar psikolojik durumları, insanlığın şimdiye kadar oluşturduğu genel tipler üzerinden vermektedir. Freud'a göre psikolojinin çokça çabaların ve didinmelerin ardından ulaştığı teori ve gerçeklere bazen yazar bir çırpıda ulaşabilir. Jung da psikoloji için en faydalı romanın yazarın kahramanlarının huylarını henüz

açıklmadığı roman olduğunu söyler. Bu çalışma neticesinde Anar kişilerinin, edebiyat-psikoloji ilişkisi çerçevesinde Freud ve Jung'un bu görüşleri paralelinde veriler sunduğu görülmüştür.

Anar romanlarındaki kişilerin çoğunluğu tip özelliği gösterirler. Tipik unsurlarla biçimlenmiş Anar kişileri, yazarın ani müdahalesi dışında bir değişim yaşamazlar. Puslu Kıtalar Atlası'nda Bünyamin ve Alibaz, Kitab-ül Hiyel'de Yafes Çelebi ve Üzeyir Bey, Efrasiyab'ın Hikayeleri'nde Ölüm ve Suskunlar'da Davut gibi kişiler yazar müdahalesiyle birdenbire değişim yaşarlar. Böylelikle Anar kişilerinin az bir kısmı bilinçdışı içeriğini bilinç düzeyinde dengeleyip karşıtların gerilimini sağlayarak kişisel bütünlüğüne kavuşur. Anar'ın ilk romanı Puslu Kıtalar Atlası'nın başkışisi olan ve iyiliği temsil eden Bünyamin, içedönük duyum tipine mensuptur. Jung bir tipin saptanmasında çevresel etmenler kadar genetik faktörlerin de etkin olduğunu belirtmesine uygun olarak, Bünyamin'in babası Uzun İhsan Efendi'de içedönük duyumsal tip özellikleri gösterir. Bünyamin silik ve edilgen biriyken babasının bütün ayrıntılarıyla kurduğu düş dünyasında maceradan maceraya atılan biri olmak zorunda kalır. Ancak bu durum onun edilgenliğinin devam etmesine engel olmaz. Zira başına gelen zorluklar onu sıkıştırıp onu çaresiz bıraktıkça o da babasının verdiği kitaptan fal bakarak ne yapacağını anlar. Eserin sonunda Bünyamin, bilinçdışı işlevi olan dışadönük sezgiselliğin getirdiği yenilik arayışı ve atılganlığı bir şekilde tecrübe etmiştir. İyiliği temsil eden Bünyamin'in karşısında kötülüğü, şeytanı temsil eden Ebrehe vardır. Ebrehe sonsuz hayatı elde etmeye çalışan ve başından bulunduğu teşkilatı da bu amacına yönelik olarak kullanan biridir. Dışadönük düşünen tip özellikleri gösterir. Bilgili ve zeki bir kimse olan Ebrehe bu özelliklerini hakimiyet istencinin hizmetine verir. Düşünme işlevini bozan yegane işlev hissetmedir. Ebrehe'nin bilinçdışı gölge işlevi içedönük hisseden tip özelliği gösterir. Bünyamin ile tanıştıktan sonra bu bilinçdışı işlev harekete geçer. Her şeyi kontrol altında tutan Ebrehe, bu hareketlenmeden ötürü hatalar yapmaya başlar. Romanın sonunda ise Bünyamin'e olan hislerini dile getirir. Bilinçdışı karşıt denge ancak ölümüne yakın sağlanmış olur.

Daha önce belirttiğimiz gibi Uzun İhsan Efendi içedönük duyum tipine mensuptur. Bu tipin en önemli özelliği hayal gücünün yüksek, kitap metinleriyle arasının iyi olmasıdır. Puslu Kıtalar Atlası Uzun İhsan Efendi'nin düşlerinin kitabı; öykündüğü dayısı Arap İhsan'ı, oğlu Bünyamin'de yaşama ve yaşatma arzusudur. Arap İhsan ise dışadönük düşünen tip özelliği gösterir. Maceracı ve atılganlığı ile yeğenine ilham olmuştur. Arap İhsan'ın esir olarak getirdiği Alibaz da dışadönük düşünen tiptir. Bunların dışında Kubelik,

Hinzıryedi, Vardapet, Zülfıyar, Girdbadlı Gazanfer ve Dertli de romanın ağırlıklı olarak dışadönük kadrosunun üyeleridir. Bu üyeler Jung'un "Psikolojik Tipler" kuramına yaratıcı bir uygunluk gösterirler. Örneğin, dışadönük sezgisel tipin mensubu olan kişilerin meslek grupları arasında moda tasarımcıları ve para spekülörleri vardır.[CITATION STE99 \p 97 \l 1055] Dışadönük sezgisel olan Hinzıryedi, modacılığa paralel olarak kıyafet değiştirmekte ve kılıktan kılığa girmekte usta olan bir hırsız; para spekülörlüğüne paralel olarak da şehrin tüm dilencilerinin elinden geçen parayı yöneten ve müdahale eden olarak da dilenciler yoncasının başkanıdır. Aynı şekilde Girdbadlı Gazanfer de kumarda kazandığı tüm parayı depolayarak para piyasasını sıkıntıya sokan bir para spekülördür.

Anar romanlarındaki şahıs kadrosu genelde dışadönük tiplerden oluşurken bu romanlardaki temel çatışmaları sağlayan kişilerden karşı güç olanlar da dışadönük tiplerden oluşurlar. Üç kuşak mucidin birbirlerine bağlanarak yaşamlarının anlatıldığı Kütüb-ül Hiyele'de de Yafes Çelebi ve Calud dışadönük tutum sergiler. Sürekli yenilik arayışında olan ve atılganlığını buna yönelik kullanan Yafes Çelebi, dışadönük sezgisel tip özelliği gösterir. Hikayesinin sonuna doğru, başta hakimiyet istenci dahilinde işler yapıyor gibi algılansa da karşı güçten evrilir ve bilinçdışı karşıt dengesini sağlar. Roman boyunca değişim yaşamayan Calud ise dışadönük düşünen tiptir. Sonsuz iktidar peşinde olan ve devri daim makinesini bulmak adına hiçbir zorbalıktan çekinmeyen bu adam, nihayetinde ilahi bir şekilde cezalandırılır. Kütüb-ül Hiyele'de saflığı ve iyiliği temsil eden başkışı Üzeyir Bey'dir. İçedönük sezgisel bir tip olan bu genç, nesnelerle kurduğu psişik ilişki sayesinde, Calud'un her türlü ters yönlendirmesine rağmen, iyiliği ve saflığı bulur. Zihnindeki kötücül etkileri birbirlerine düşürerek yok eder.

Anar'ın, nesnel bir durum olan ölümü bir insan zafiyetinde sunduğu Efrasiyab'ın Hikayeleri'nde de Ölüm adlı karşı güç dışadönük düşünen tiptir. Cezzar Dede'nin canını almaya gelen ancak oyuna düşkünlüğü nedeniyle bu görevini gerçekleştiremeyen Ölüm, eserin sonunda Cezzar Dede'nin torunlarına mağlup olur. Efrasiyab'ın Hikayeleri'nde Cezzar Dede ise iyiliği temsil eden içedönük duyumsal bir tiptir. Metinlerle arasının iyi olması ona masallar ve hikayeler anlattırması ve asıl cenneti torununun gülümsemesinde görmüştür. Ölüm ve Cezzar Dede'nin birbirlerine anlattığı korku, din, aşk ve cennet temalı toplam sekiz hikayede de kişilerin çoğunluğu dışadönük tutum sergilerler. Kişi kadrosunun geniş olduğu bu alt anlatılarda da içedönük tipler genellikle saflığı ve iyiliği temsil etmiştir.

Anar'ın dördüncü romanı olan Amat'ta ilk üç romanından farklı olarak başkişi dışadönük bir tutum sergiler. Amat adlı geminin yolculuğunun anlatıldığı romanda başkişi Süleyman Reis, dışadönük düşünen tiptir. İktidar istencinin olduğu ve ölümsüzlüğün peşinde koşan bu adam, karşı güç olan ve şeytanı temsil eden Diavol Paşa'nın kamarasında ölümsüzlüğün sırrını arar. Süleyman Reis de aynı Bünyamin gibi Diavol Paşa'nın kitaplarından rastgele fal bakar. Romanın sonunda ise Diavol Paşa'nın amaçlarını anlayarak onu alt eder. Diavol Paşa ise zamanı durdurma yeteneği olan fantastik bir kişidir. İçerek unutmaya çalıştığı yegane günahı ise Allah'a ortak koşmaktır.

Duyum ve sezgiler üstüne kurulu ve tamamıyla müzikle alegorilendirilmiş olan Suskunlar adlı romanda ise Tanrı-şeytan mücadelesi anlatılır. Romanda fiilen neredeyse hiç gözükmeyen Muhteşem Neyzen Batın Hazretleri Tanrı'yı, Tağut ise şeytanı temsil eder. Tağut ve yardımcısı Cüce Efendi dışadönük düşünen tiplerdir. Tanrı ve şeytanı temsil eden bu iki tarafta da dışadönük tipler olmakla beraber saflığın ve iyiliğin romandaki asıl temsilcisi içedönük duyumsal bir tip olan Eflatun'dur. Jung, dört ruhsal işlevin dördünü de birbirine denk ölçüde geliştirebilme gücünün insanda bulunduğu inanmaz. Zira böyle bir durumun insanı tanrılaştıracağı anlamına geleceğini, böyle bir şeyin asla gerçekleşmeyeceğini söyler. Eflatun, hakikate erişmesi ve dünyadan kopması nedeniyle bu tanrılaşma durumuna yaklaşan bir kimsedir. Bu temiz kalpli, sakın ve uysal genç, Cüce Efendi tarafından öldürülse de Batın Hazretleri tarafından diriltir. Hakikate çağrı yapması ve Batın'ın oğlu olması nedeniyle Hz. İsa ile ilişkilenen Zahir ise içedönük sezgisel tiptir. Zahir, kutsal kitaplarda geçen Hz. İsa anlatılarının parodisidir.

Amat'ta olduğu gibi Yedinci Gün'de de başkişi dışadönük bir tiptir. İhsan Sait dışadönük sezgisel tipe mensup olup başkişi özellikleri gösterir. Kötücül bir kişidir ancak romanın sonunda birden değişerek doğru bütünlüğüne kavuşur. Yedinci Gün'de iyiliği ve saflığı temsil eden İdris Amil Zula ise romanın son bölümünde ortaya çıkar. İnsan-ı Kamil olarak tanıtılan bu genç, içedönük duyumsal tip özelliği gösterir. İdris Amil, Yedinci Gün'de tanıtıldığının tam tersi dışadönük sezgisel bir tip özelliğinde, Galiz Kahraman adlı romanda başkişi olarak ele alınır. Anar'ın son romanı olan bu eserde İdris Amil, doğumunda olağanüstülükler olan anti-kahraman olarak biçimlenen bir yapıda anlatılır. Sosyal eleştirilerin fazlaca olduğu bu romanda iyiliği temsil eden Efkan Bakara, içedönük düşünen tip özelliği gösterir.

Anar romanları biçim ve içerik olarak heterojen bir yapı sergiler. Çeşitli bilim ve sanat dallarının, dini ve tasavvufi öğretilerin, felsefik bir alt yapıyla sunulduğu bu romanların

elbette ki psikolojik yönü de sac ayaklarından birini oluşturur. İnsana özgü olan düşünme yetisi ne zaman karmaşık bir yapıyla karşılaşsa ortak bir sınıflandırma arayışına girer. Jung ile başlamayan bu arayış birçok tipoloji girişiminde bulunulmasını sağlar. Jung, psikolojik tipler kuramıyla bu girişimlerin en kapsamlılarından birini geliştirmiştir.

Sonuç olarak, İhsan Oktay Anar'ın romanları kişi ve karakter çokluğuyla dikkat çeken ancak bu kalabalık şahıs kadrosunun her birine simge değer anlamında anlamlar yükleyen, farklı psikolojik tipler üreten ve bunları bir roman bütünlüğü içinde, postmodern romanın parçalılık özelliği içinde eritebilen bir romancı olduğu ve roman kişilerinin psikolojik olarak bakıldığında genellikle dışadönük tipler oldukları gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Akerson, F. E. (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aksel, M. (1960). *Anadolu Halk Resimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Anar, İ. O. (2012). *Suskunlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2012). *Yedinci Gün*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2014). *Galiz Kahraman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2015). *Amat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2015). *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2016). *Efrasiyab'ın Hikayeleri*. İstanbul: İletişim.
- Anar, İ. O. (2016). *Kitab-ül Hiyel*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaç, G. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/2 Hikaye Roman Tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, P. D. (2010). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayınları.
- Emre, İ. (2014). *Edebiyat Bilimi (Teoriler Yöntemler Uygulamalar)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Evat, Y. (2016). "Hiçbiryer Romanında Kişiler", The 1. International Conference on Studies in Turkology (ICOSTURK 2016) October, 14-16, 2016, Barcelona- Spain
- Fordham, F. (2015). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (2001). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hilav, S. (1981). *Psikanaliz Açısından Edebiyat*. İstanbul: Ataç Kitabevi.
- Hines, J. F.-C. (2014). *Fantastik*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Jung, C. (2006). *Analitik Psikoloji*. İstanbul: Payel Yayınları.

- Jung, C. (2009). *İnsan ve Semolleri*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Jung, C. (2016). *Analitik Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. (2019). *Psikolojide Tipler*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Jung, C. G. (1996). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Jung, C. G. (2017). *Ruh*. (İ. H. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kılıç, C. (2014). Platon'un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Alegorisinin Mistik Temelleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 33.
- Koçakoğlu, A. (2008). İhsan Oktay Anar Hayatı- Sanatı- Eserleri.
- Özdemir, G. (2015). *İhsan Oktay Anar'ın Romanları*. Gece Kitaplığı.
- Sarıçiçek, M. (2013). *Modern Kahramanın Mitolojik Yolculuğu*. Kayseri: Tezmer.
- Stevens, A. (1999). *Jung*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ukray, M. (2016). *Jung Psikolojisi*. Ankara: Yason Yayınları.

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	

4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	